

ЛІТОПИС БОЙКІВЩИНИ Litopys Boykivshchyny

Журнал, присвячений дослідям історії,
культури і побуту бойківського племені

Редакційна колегія:

Ярослав Геврич, Ніна Гринаш, Микола Зимомря,
Микола Ільницький, Володимир Качкан,
Петро Косачевич, Лука Костелина, Михайло Кріль,
Василь Семчишин, Любомир Сікора,
Галина Утриско, Богдан Яремко

Головний редактор: Ярослав Радевич-Винницький

Ч. 2/81(92) Рік 2011

ВИДАЄ ТОВАРИСТВО
“БОЙКІВЩИНА”

ЗСА – КАНАДА – УКРАЇНА

ЛІТОПИС БОЙКІВЩИНИ
Орган Товариства “Бойківщина”

«LITOPYS BOYKIVSHCHYNY»
Semiannual Ethnological Journal published by the
«BOYKIVSHCHYNA» ASSOCIATION

ПЕРЕДПЛАТА
Річна передплата: \$ 8.00
Передплата з-поза ЗСА в рівновартості америк. валюти

АДРЕСИ:
Редакції й Адміністрації
«Літопису Бойківщини»
У ЗСА: «BOYKIVSHCHYNA»
61 Joshua Drive, Richboro, PA 18954
Telephone: 215-322-8042
В Україні: вул. Володимира Великого, 44, пом. 112
82100 м. Дрогобич Львівської області
Телефон: (03244) 2-50-63
e-mail: radwin@ukr.net

Здано до набору 29.08.2011 р. Підписано до друку 19.09.2011 р.
Гарнітура Times. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 6,51. Зам. № 691
Наклад 400 примірників

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи Серія ДК № 2509 від 30.05.2006 р.

Друк ПП «ПОСВІТ»
Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна
тел. факс (03244) 2-23-35, тел.: 3-38-50, 2-23-76.
E-mail: posvit_druk@mail.ru

200-ЛІТТЯ АНТОНА МОГИЛЬНИЦЬКОГО
Святкування на Калущині

Антін Любич Могильницький – «пресвітлий Боян галицької раті», як його назвав Юрій Федькович, народився 3 березня 1811 р. у с. Підгірки Калуського повіту. Через два роки після смерті його батька сім'я переїхала на Богородчанщину, до Солотвина. Тут пройшли Антонові дитячі роки. Навчався хлопець у гімназіях у Бучачі, Чернівцях, Львові, Будапешті. 1840 р. закінчив Львівську греко-католицьку духовну семінарію, після якої обіймав посаду парафіяльного адміністратора в с. Хитар Стрийського повіту, відтак повернувся на рідні терени – служив парохом у Станькові Калуського повіту. Пізніше служив у Комарові Станіславівського округу, а потім у с. Бабче на Богородчанщині. Був богородчанським деканом, обирався послом до австрійського парламенту. Завжди і всюди активно обстоював народні права, особливо українську мову. Це не подобалося тодішній владі, тому життя священика і поета було непростим.

Славу і безсмертя А. Могильницькому принесла літературна творчість, яка в советський час була фактично заборонена. Вона невелика за обсягом: вірші, написані упродовж 1848 – 1850 років: «Рідна мова», «Голос радости», «Піснь радостна», «Згадка старовини», поетичний маніфест «Судьба поета», послання «Пробудися, соловію» (до Я. Головацького), «Ученим членам руської Матиці (Нового року 1849)», балада «Русин-воjak», незавершена епічна поема «Скит Манявський» (1852), побудована на народних переказах про заснування Манявського монастиря, декілька поетичних творів польською мовою.

Друкувався А. Могильницький у газетах «Зоря Галицька», «Новини», «Слово», в альманасі «Вінок русинам на обжинки» (книга 2). Український поет-романтик закликав творити народною мовою, любити «отцівський язик», шанувати українські звичаї, традиції, історію рідного народу.

Не дуже довгий вік відміряла доля А. Могильницькому: 13 серпня 1873 р. він їхав через с. Яблулька, віз перекинувся,

і отець через кілька годин помер. Чи через брак коштів на перевезення тіла, чи з іншої причини, але поховали панотця не в Бабчому, а тут-таки в Яблуньці.

На могилі тривалий час стояв масивний бетонний хрест, а 1983 р. з ініціативи Львівського відділення Стілки письменників України тут встановлено мармурову плиту, перпендикулярно до якої розміщена стела з написом: *Антін Могильницький 1811-1873 український поет.*

Від напису залишилися тільки дати: рука вандала позбивала всі букви. Звичайно, через деякий час усе буде поновлено, але занепад духовности набирає загрозливих масштабів. Слова А. Могильницького, написані понад 150 років тому, звучать так актуально:

*Кожний нарід, хоть би дикий,
Любить свій родимий край,
Любить отцівські язики,
Свою мову і звичай.*

Калущина гідно вшанувала славного краянину. Заходи тривали від 24 лютого до 6 березня. Ось інформація про них у хронологічному порядку.

24 лютого представники Калущини з ініціативи М.Когута та І.Семака відвідали могилу А.Могильницького в с. Яблунька на Богородчанщині. Отець Михайло Бойчук із Підгірок відправив панахиду. Кразнавець М. Когут, депутат міської ради Л.Кирилович у своїх виступах розповіли про пастирську і громадську діяльність А. Могильницького, авторка цих рядків висвітлила питання його літературної творчості, прочитала уривки із вірша «Рідна мова» та поеми «Скит Манявський». Сільський голова Яблуньки Т. Сульжик ознайомила із заходами у селі з нагоди Ювілею.

Щира молитва, земля, привезена із рідних Підгірок, запалені свічки, вінки від калушан та членів калуської «Просвіти» стали знаками глибокої шани священикові і поетові Антонові Могильницькому.

27 лютого, у неділю, Народний дім ім. А. Могильницького у Підгірках зібрав усіх, кому не байдужа доля рідного народу, його історія, культурно-мистецька спадщина. Тематичний вечір «Будитель українського духу в Галичині» пройшов, здавалося, на одному подихові. Урочистий тон, заданий муніципальною чоловічою хоромою капелюю

«Прометей» (диригент А.Краєвський), оркестром народних інструментів (керівник Л.Курник) та о. Михайлом Бойчуком, підхопили виконавці-солісти Т.Буркацька, М. Андрусяк, декламаторка Х.Мирон, яка майстерно прочитала вірші А. Могильницького «Рідна мова», «Пробудися, соловію». У виконанні ведучої вечора Г.Бойко та О.Федьків прозвучала балада «Русин-вояк», а також уривки з поеми «Скит Манявський».

Під час кожного виходу на сцену ведуча знайомила присутніх зі сторінками непростой долі Антона Могильницького. Доповнили розповідь новими фактами, цікавими деталями заступник міського голови, депутат обласної ради О.Табачук, депутат міської ради Л.Кирилович. Перед кожним, хто був у залі, постала визначна особа людини-патріота, духовного отця, непересічного письменника.

1 березня шанувальники таланту А. Могильницького прийшли до музею родини Франків у Підгірках. Твори поета читали учні Калуської ЗОШ № 8, а Л.Іваницька, М.Когут, Л.Кирилович, авторка цих рядків охарактеризували найважливіші етапи його життя та діяльності. Калуський мистець І.Семак подарував музеєві виготовлений ним скульптурний портрет А.Могильницького.

3 березня, в день народження славного краянину, у Калуській міській бібліотеці № 1 проведена літературна година, присвячена 200-літтю А.Могильницького. На запрошення завідувача закладу М.Когута, який і провадив захід, відгукнулися голова Калуської міськрайонної «Просвіти» І.Ткачик, Почесний голова «Просвіти», письменник І. Павліха, який прочитав власний вірш «До Антона Могильницького (з нагоди 200-літніх роковин Поета)», працівниця музею родини Франків Л.Іваницька, калуські художники В.Цапів, І.Головчак та ін. Останній подарував музеєві родини Франків картину, на якій зобразив А. Могильницького під час виступу на засіданні Державної Ради 27 червня 1861 р. у Відні, а філателіст Б. Морис презентував поштовий конверт, виданий з його ініціативи до 200-літнього ювілею поборника національно-культурного відродження галицьких українців.

6 березня – завершальний день відзначення ювілею послидовника «Руської трійці». У краєзнавчому музеї Калуши-

ни відбувся «круглий стіл» «Антін Могильницький: священик, поет, людина», організований У.Паньо. Активну участь у його проведенні взяли Союз українок (керівник Л.Телька), «Молодий Рух» і Спілка української молоді м. Калуща, а також М.Когут, Л. Іваницька, М.Чіх, Б.Сімків, який прочитав свої вірші, присвячені А. Могильницькому.

Проведені заходи сприяли глибшому пізнанню талановитої особистості Антона Могильницького і засвідчили, що його твори, сповнені патріотизмом, любов'ю до рідного народу, національною гідністю, актуальні і в наш час.

Ірина ДИБКО-ФИЛИПЧАК

ОЖИВЛЕННЯ І ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТИ ІВАНА ФИЛИПЧАКА

Іван Филипчак

Поселення, край, держава, народ великі своїми визначними людьми, їхньою діяльністю, подіями, в яких вони брали участь. У славній історії Самбора до таких людей належить талановитий педагог, письменник, науковець, громадський діяч, а поперед усього діяльний український патріот Іван Филипчак. Нелегким було його життя, особливо останні роки під чоботом німецько-нацистського і московсько-більшовицького тоталітаризму. Кості І.Филипчака лежать у безіменній ГУ-ЛАГівській могилі в сибірському Тайшеті...

Можна знищити людину фізично, але не можна вбити її дух, коли він втілений у добрі справи в ім'я свого краю, свого народу, а тим самим і людства. Так, після нас зостається тільки те, що встигнемо зробити для інших. Іван Филипчак устиг зробити дуже багато. Достатньо назвати його твори, якими зачитувалися наші країни у міжвоєнний час, участь у створенні і діяльності Товариства «Бойківщина» та бойківського музею, сотні воячких випускників гімназії і вчительської семінарії. Тому з відновленням незалежності України постать Івана Филипчака повернулася до активного життя в нашому суспільстві у плодах творчої праці цього талановитого і такою ж мірою невтомного трудівника на українській ниві. Як і в минулому, його думки, ідеї, образи його творів будять національну і громадянську сві-

домість юнацтва, наснажують молодь, підтримують на душі старших. Усе це підсилить **Рік Івана Филипчика** у Самборі, про який оголошено на Міжнародній конференції «Література галицького Підгір'я кінця ХІХ – початку ХХ століття і процес національного відродження». Цю конференцію з нагоди 140-их роковин народження І.Филипчика організовано і проведено у Самбірському державному педагогічному коледжі, який носить ім'я цього визначного педагога і письменника. Водночас конференція стала першим публічним заходом у розлогій програмі Року Івана Филипчика. В кулуарах конференції, серед іншого, йшлося про потребу і можливості видати повне зібрання творів цього автора. Подаємо доповідь відомої української письменниці з ЗСА, невістки І.Филипчика, Ірини Дибко-Филипчак, прочитану на конференції й опубліковану в збірнику її матеріалів. – **Ред.**

У 1980 р. повість «Дмитро Детько» простелила мені стежину зустрічі з Автором – Іваном Филипчаком. З того часу літературна творчість Борисового (Борис – один із синів І.Филипчика, чоловік п. Ірини Дибко. – *Ред.*) батька стала повсякчасним явищем нашої щоденності в шуканні книжок, заборонених окупантом – Москвою. Одержуючи, за грошовою винагородою, книжку за книжкою, ми негайно перевидавали їх. Таким чином у дуже короткому часі появилося шість книжок: «Дмитро Детько», «Княгиня Романова», «За Сян!», «Кульчицький – герой Відня», «Будівничий держави», «Іванко Берладник». Пошуки книжок «За вчительським хлібом» і «Братня любов», на жаль, зупинила недуга і перехід Бориса 1988 р. у Вічність.

Але знову ж у короткому часі мені пощастило. Будучи 1990 р. у Львові, я дістала в родини Борисового кузена «За вчительським хлібом» і в тому ж році перевидала добірною якістю цю книжку в ЗСА. Відтак коли я знову була в 1995 р. в Самборі, пан Ярошевич неочікувано позичив повість «Братня любов», і вона таки того року ожила в перевиданні в ЗСА. У сестри Бориса Дарії у Львові знайшла я в жалюгідному стані переховування рукопис книжки «Анна Ярославна – королева Франції». При арешті батька 4 листопада 1944 р. органами НКГБ Дарії вдалося захвати рукопис. Зберігала в ліжку 50 років, аж до мого приїзду. Відчитувався рукопис черепащачим кроком, літера за літерою, обережно, щоб не торкнутися карток, бо вони від доторку розсипалися. Але після триразового переписування тексту та добірного ре-

дагування проф. Ярослава Радевича-Винницького рукопис 1995 р. у Дрогобичі став книжкою. Рукопис під цю пору зберігається в музеї «Бойківщина» у Самборі.

Далі за люб'язною згодою п. Василя Семчишина і п. Ростислави Федак та директорки педучилища ім. Івана Филипчак п. Ганни Мацковської всі значною кількістю книжки, перевидані з Борисом і вже мною самою, я переслала, щоб прибуток від їх продажу покласти на банковеkonto Івана Филипчак. Таким чином, 27 січня 1996 р. на науковій конференції, присвяченій 125-им роковинам народження Івана Филипчак, задум створення Фонду став дійсністю рішенням панів Ігоря Тиличка, Всеволода Горняткевича – голови Фонду, Михайла Костива – скарбника Фонду. Заступником голови Фонду став Василь Семчишин, який клопотався написанням Статуту Фонду і виготовленням печатки та відкриттям банківського конта в Самборі. За кошти від продажу книжок Івана Филипчак споруджено пропам'ятний хрест на символічній могилі Івана Филипчак, поруч із могилою доньки Дарії; також 1998 р. стараннями п. Василя Семчишина ожила книжка «Над Калкою, а 1899 р. перевидана повість «Сила волі» в Самборі – обидві за редакцією проф. Я.Радевича-Винницького. Пишу про цю подію з неабияким зворушенням вдячності за добродієність, наче синівську, що не лише в оживленні, але й у прославі імені Івана Филипчак проявляє п. Василь Семчишин. Не шкодуючи часу і грошей на доїзди до Львова в Бібліотеку ім. Василя Стефаника, він там у відділі архівних неповторностей переписував щоденник Івана Филипчак. Цей щоденник п.Василь Сечишин частинами пересилав мені в ЗСА. Під цю пору щоденник у проф. Петра Сороки для вміщення на сторінках книги. Цим спогадом заговорить Іван Филипчак із майбутніми поколіннями.

Але моя подяка сердечна не обмежена лише за відкриття конта в банку і перевидання книжок та переписування щоденника. Повертаю сторінки часу з 1990 – 1991 рр. – збувалися події, що їх достойні громадяни Самбора й околиць та Львова створювали на науковому й академічному рівні для оживлення пам'яті призабутого, знищеного режимом окупантів Івана Филипчак. За те всім їм моя уклінна подяка.

ВІН БУВ ДЛЯ ВСІХ СВІТИЛОМ

Степан Охримович

*У вогні переплавляється залізо у сталь.
У боротьбі перетворюється нарід у націю.*
Євген Коновалець

Поразка визвольних змагань 1917 – 1921 рр. принесла українському народові нову руїну. Уряд опинився на вигнанні. Окупанти знову розчленували Україну, нищачи її кожен на свій лад. У Галичині лютувала польська займанщина, шалів терор, завмерло громадське життя, над народом навис чорний розпач. На політичну арену вийшли вислужники Польщі (Ільків, Твердохліб), а з другого боку наростало советофільство.

З таким станом не могли погодитися борці за волю – вчорашні вояки української армії. Ідейна частина старшин згуртувалася для продовження боротьби. Сформувалася Українська Військова Організація (УВО). До неї горнулася молодь, що на власні очі бачила свою незалежну державу. На переломі 1925 – 1926 рр. у Львові студенти організували Гурт Націоналістичної Молоді, що згодом перетворився на Союз Української Націоналістичної Молоді (СУНМ). Кожної неділі ідейна молодь збиралася в Академічному домі, завзято дискутувала про шляхи здобуття волі своєму народові. Цей гурт з часом став організаційним чинником націоналістичного руху на теренах Західної України. У першій лаві цього руху стояв студент Степан Охримович – гарний юнак, що від першого погляду привертав до себе увагу.

Народвся Степан 18 вересня 1905 р. у Скольому на Бойківщині у славній на Галичині родині Охримовичів. Ще гімназистом віддавав себе праці у Пласті, читальні «Просвіти» та сокільських структурах. На літніх вакаціях мандрував Карпатами або таборував коло Підлютого, де був одним із тих, що будували перші курені гуцульського стилю на Соколі. Готував по селах аматорські вистави, концерти, організовував молодь у лави сокільства, що сприяло проведенню величного здвигу у Стрию 1929 р. Селянський загаль, а

особливо селянська та робітнича молодь повіту ставилися до нього з великою повагою, запалювалися вогнем ідейности, яким він горів. Беззаперечним авторитетом Степан був у своїй родині. Його сестра Марія згадує: «Степан у гурті решти молодших моїх сестер і братів був неначе духовним провідником та останньою інстанцією у всіх спірних питаннях, що їх несло життя. Ми вважали його ходячою енциклопедією, і ніколи не було в нас сумніву, що є речі, на які він не міг би дати нам задовільної відповіді. Крім того, він був наче тим добрим духом, що мимохіть сповняв своєю добротою та ідейністю». Ідея служіння нації так сильно полонила його, що їй він присвятив ціле своє життя. Днями й вечорами працював у бібліотеках, ретельно вивчав літературу, на основі якої писав реферати і статті. Звертав увагу друзів на те, що український націоналістичний рух є явищем своєрідним, багато в чому не подібним до таких рухів інших народів, що джерело і коріння українського націоналізму лежать глибоко в душах українців, що цей рух вийшов із народної маси і там, у бутті рідного народу, слід шукати його початків. Степанові думки спонукали побратимів розробляти питання українського націоналізму, а сам він був співтворцем його оформленої ідеології. Природно, що він став і делегатом першого Націоналістичного Конгресу у Відні 1929 р. Приділяючи найбільшу увагу теорії українського націоналізму, він знаходив час на практичне застосування цих ідей у щоденному житті. Наприкінці 1927 р. Степан з одностудентами підготував виступ на загальних зборах «Студентської громади», де кинув клич за оздоровлення організованого студентського життя. Його думки перемогли: студенти відсепарувалися від збанкрутілих соціалістичних провідників та від тоді ще сильного руху советофільства. У житті українського студентства Львова сталися радикальні зміни – ідея націоналізму завойовувала дедалі ширші кола. Академічний дім у Львові став кузницею українського націоналізму, як висловлювалися польські прокурори на політичних процесах. В Академічному домі постійно відбувались «ідеологічні сходи». Щонеділі розглядалися питання націоналізму, тут влаштовувалися політичні віча та завязі дискусії. СУНМ розростався, укріплювався і щораз виразніше демонстрував свій вплив серед української громади.

С.Охримович розумів, що перед націоналістами стоїть важке завдання – служити українській справі, і тому вони мають відзначатись особливими прикметами характеру, бути загартованими та цілковито відданими ідеї здобуття волі своєму народові. Він з одностудентськими створив студентську секцію при Товаристві наукових докладів ім. Петра Могили. Ця установа стала школою майбутніх членів ОУН. Формуванню душ молодих українських патріотів Охримович приділяв особливу увагу. Він особисто готував для них реферати і, що важливо, спонукав молодших друзів працювати над собою, здобувати знання, гартувати характер. Вплив С.Охримовича на одностудентців був великий, у кожній справі вони зважали на його думку.

1928 р. політичні партії Галичини брали спільну участь у виборах до польського сейму і намагалися втягнути до цієї акції студентську молодь. У молодіжному середовищі це викликало серйозні суперечки, що могло призвести до розколу. С.Охримович розумів, що до цього в жодному разі не можна допустити. В особистих зустрічах із кожним провідним членом СУНМ він переконував, що націоналістична організація зможе виконати своє нелегке завдання лише тоді, коли в ній буде дисципліна і повага до свого проводу. Завдяки його наполегливим заходам до поважних розходжень не дійшло. Лише незначна частина слабодухих була змушена відійти, а СУНМ ще більше зміцнів, позбувшись нестійкого елемента.

У 1927 – 1928 рр. С.Охримович був учасником конференції українських націоналістів у Берліні та Празі, де вироблялися засади об'єднання всіх націоналістичних сил, що діяли на українських землях і за кордоном, в одну організацію. У січні – лютому 1929 р. він зробив значний внесок у теоретичне обґрунтування принципів українського націоналізму. Від 1928 р. С.Охримович редагував перший нелегальний молодіжний журнал «Юнак»; у 1928 – 1931 рр. був співробітником тижневика «Український голос» у Перемишлі, редагував місячник «Студентський шлях» у Львові, був ініціатором видання і першим редактором «Бюлетеня Крайової Екзекутиви на ЗУЗ» (західноукраїнських землях. – Ред.). У 1930-их роках затверджений Є.Коновальцем оргреферентом КЕ ОУН на ЗУЗ. Наприкінці 1930 року, після смерті Ю.Головінського, призначений крайовим провідником на ЗУЗ.

С.Охримович ставив до себе високі вимоги, був дисциплінованим членом УВО й ОУН, дбав про дисципліну в лавах організованого членства, картав кожного, хто намагався її ламати. Вважав, що тільки люди кришталевого характеру, які витримали довгі випробування і загартувалися у витривалості та посвяті для великої справи, можуть бути справжніми націоналістами, дотримувався засади, що не можна легковажити людським життям, наражати його на небезпеку. Даючи складне завдання, спершу перевіряв, чи вибрана особа може впоратися з дорученням, і, якщо не був у цьому певен, брав завдання на себе, щоб нікого не наражати на переслідування або ув'язнення.

Крім діяльності в студентських товариствах, С.Охримович працював як науковець в НТШ асистентом професора В.Сімовича та в Українському Національному Музеї під керівництвом І.Свенцицького. Але з улюбленої праці мусив скоро зрезигнувати та віддати себе підпільній діяльності, що спричиняло часті арешти. Під час перебування у в'язниці в Стрию чи на Бригідках у Львові сестра завжди бачила його врівноваженим, з переконливою гідністю та несхитною вірою в майбутнє України.

Навесні 1931 р. Степана заарештувала польська поліція, звинувативши у державній зраді. На допитах його жорстоко катували. Не вибивши зізнання і не знайшовши доказів про приналежність до ОУН, поліція його відпустила. Проте кати позбавили його здоров'я. Через два тижні після ув'язнення, у великодню п'ятницю 1931 р., він помер. Похорон у с.Завадів коло Стрия став маніфестаційним здвигом українців. Прийшли всі, хто його знав, – старші і молоді пластуни, соколи, просвітяни, друзі з підпілля. На домовину поклали пластунський капелюх, хустину й терновий вінок. Від того часу аж до воєнного лихоліття рік у рік на Великдень з'їздилися тисячі людей на панахиду, попри те, що на роздоріжжях села стояли поліційні пікети і розганяли людей.

Коли б доля не була такою жорстокою і вберегла цього незламного борця за самостійність України, то цілком можливо, що в націоналістичному русі не було б розколу, відлуння якого відчувається і нині. Але справа, за яку віддав своє молоде життя Степан Охримович, не загинула. Живе і світла пам'ять про нього. Герої не вмирають!

БОГДАН СТЕБЕЛЬСЬКИЙ До 100-річчя народження

Богдан Стебельський

Богдан Стебельський – багатогранна особистість: доктор філософії, педагог, художник, мистецтвознавець, активний громадський діяч. Член ОУН. Походив із славної родини Іллі та Елеонори Стебельських, для яких найвищою цінністю завжди була Україна. Вони виховали семеро своїх дітей справжніми патріотами, терпіли, коли їхніх синів забирала то польська, то німецька поліція, молилися, щоб діти з честю вистояли у боротьбі за волю України.

Народився Богдан Стебельський 15 березня 1911 р. в с. Томашівці на Калушині. Був четвертою дитиною в сім'ї. У деяких публікаціях читаємо, що він здобув початкову освіту в Томашівцях. Це помилкове твердження, оскільки Стебельські 1912 р. переїхала до с. Голинь Калуського повіту, де батько обіймав посаду директора школи, і проживали тут до 1922 р.

Дуже тяжкими для родини були часи, коли Іллю Стебельського за активну участь у листопадових подіях 1918 р. – встановленні української влади в Голині, Калуші та інших поселеннях – заарештували й ув'язнили в концтаборі в Домб'ю. Мати залишилася з сімома дітьми (наймолодшому, Володимирі, було лише кілька днів – народився 28 жовтня!) без засобів до існування. Голинські селяни, чим могли, допомагали дітям. Богдан з братом Романом збирали гриби, ягоди, ловили рибу і продавали на ринку в Калуші, аби купити соли, мила тощо.

1920 р. батько повернувся з концтабору, але вчителювати йому не дозволили і змусили вибратися зі шкільного помешкання. Поновили на роботі аж 1922 р. у віддаленому селі Болохові, де сім'я прожила до 1928 р. Тоді Стебельські перебралися на Львівщину: спочатку у с. Татари (тепер Залужани), а потім до Самбора. Тут Богдан навчався у Другій гімназії математично-природничого типу, яку закінчив 1930 р. У 1934 р. вступив до Краківської мистецької академії, де

студіював малярство, мистецтво, історію. У Кракові Богдан очолював об'єднання образотворчих мистців «Зарево».

Закінчив академію 1939 р.

На студіях у Кракові зустрів Аріядну Шумовську, дівчину з Гнівані, що на Поділлі. Незабаром вона стала його дружиною, соратницею, вірним другом. Згадуючи студентські роки, Аріядна пише: «Богдан Стебельський, студент четвертого, тобто фінального року в Академії мистецтв, той «чаруючий хлопець», як його назвала моя мама, вперше побачивши, з осяйними очима, був душею української студентської громади в Кракові».

Жив юнак дуже скромно, іноді впроголодь. Грошей здоху заледве вистачало заплатити за ліжко в кімнаті, шматок хліба і трохи молока. Щоб оплатити навчання в Академії, влітку малював церкви.

Ще з юности Богдан провадив активну політичну діяльність, за що 1939 р. був ув'язнений у Самбірській тюрмі. Вийшов на волю, коли почалася німецько-польська війна. Як член ОУН отримав наказ бути близько кордону і готуватися до похідної групи. Упродовж 1940-1941 рр. жив у с. Ігнатіві коло Холма. Викладав малювання у середній школі. У червні 1941 р. повернувся до Самбора, де побачив сліди страшних звірств енкаведистів. 5 липня 1941 р. брав участь у народному вічі на підтримку проголошення 30 червня у Львові Акту відновлення державности України, а вже у вересні його заарештували гестапівці. Тримали у тюрмах Самбора, Дрогобича, Львова. Через відсутність доказів вини відпустили.

Пізніше Б. Стебельський викладав у Самбірській учительській семінарії, потім став учителем, а відтак директором школи мистецького промислу в Яворові. 1944 р., рятуючись від «червоних визволителів», емігрував: спочатку до Баварії, де перебував у таборах для втікачів, а відтак до Канади. До останніх своїх днів жив у м. Торонто.

У Канаді Б. Стебельського знали як активного політичного, громадсько-культурного діяча, науковця, художника, просвітятинина. У 1955 – 1959 рр. він студіював в Українському Вільному Університеті в Мюнхені, де здобув ступінь доктора філософії, а в 1951 – 1963 рр. – на факультеті славістики Оттавського університету. Був співредактором тижневика «Гомін України» (Торонто), засновником і редактором місячника «Література і мистецтво», співзасновником Спілки образотворчих мистців

у Канаді. Від 1966 р. очолював Асоціацію діячів української культури, редагував її збірник «Естафета». Був дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка та головою Управи НТШ в Канаді (від 1973 р.), а також головою Ради для справ культури при секретаріаті Світового Конгресу Вільних Українців.

Б. Стебельський організував численні виставки українських художників. Його ж власні роботи (пейзажі, графіка) демонструвалися на світових виставках українського мистецтва в Детройті, Мюнхені, Торонто. Йому належать 223 друквані праці. Окремими книжками вийшли дослідження «Про ілюстрацію дитячої книжки» (1966), «Ідеї творчості» (1991). Співпрацював з такими особистостями, як Д. Донцов, Ю. Липа, А. Княжницький, В. Кубійович.

1992 р. Б. Стебельський приїздив в Україну, аби знову ступити на стежки дитинства і юности, відшукати матеріали про брата Степана – легендарного командира УПА «Хріна», який народився в Голині. Мріяв приїхати в Україну і в 1994 р., але не судилося: 27 серпня того року серце великого патріота, невтомного трудівника на українській ниві зупинилося назавжди.

2006 р. в Україну приїздив його син – професор Віндзорського університету Ігор Стебельський. Він узяв участь у відкритті пам'ятника Степанові Стебельському («Хрінові») у Голині (робота Аріядни Шум), а також відвідав музей Степана Бандери у Старому Угринові, якому подарував скульптурний портрет бацька.

Так Богдан Стебельський став ближчим до наших душ і сердець. Він є для нас взірцем самовідданого служіння українській справі. Члени Калуської районної організації ВО «Свобода» на загальних зборах 21 січня 2011 р. виступили з ініціативою встановлення меморіальної таблиці Б. Стебельському в с. Томашівці з нагоди його 100-річчя. Відповідні документи були скеровані до районної ради. Барельєф виготовив калуський скульптор Ігор Семак, напис на гранітній плиті – Оксана Пулькас. Кошти на виготовлення пропам'ятного знака зібрала ВО «Свобода». Внески зробили також П.Цюпа, І.Мельник, О.Тебешевська, В.Романів, В.Лозинський, С.Матрофайло, М.Самійлів. Встановлення таблиці та урочистості з нагоди 100-річчя нашого славного краянина відбулися у Томашівцях 7 квітня.

Богдан Стебельський повернувся в Україну, щоб підтримувати наш дух, додавати сил у відстоюванні права бути господарями на своїй землі.

ДОКТОР ЯРОСЛАВ ГЕВРИЧ – ЛЮДИНА ВЕЛИКОЇ ДУШІ І ПАТРІОТИЧНОГО ЧИНУ

Ярослав Геврич

Одним з відомих шістдесятників, які відзначилися в боротьбі проти русифікації України, був лікар-стоматолог вищої категорії Ярослав Геврич.

Народився 28 листопада 1937 р. у родині греко-католицького священика в с. Остап'є на Тернопільщині. Початкову освіту здобув у рідному селі. Але з ув'язненням батька, який категорично відмовився зректися предківської віри й перейти на московсько-чекістське православ'я, змушений був виживати з ласки добрих людей.

Мати Єлизавета з Рачковських мала університетську освіту, володіла шістьма мовами, але не мала права працювати вчителем. Попри несприятливі умови життя, всі п'ятеро дітей (три сестри й два брати) зуміли власними силами здобути вищу освіту.

1954 р. після закінчення середньої школи вступив до Станіславського дворічного технічного училища. Після завершення навчання працював у гаражі Косівського ліспродгоспу. Згодом був мобілізований і відбув трирічну військову повинність. Після служби в армії в 1960 р. вступив на стоматологічний факультет Київського медичного інституту ім. акад. Олександра Богомольця. У студентські роки, крім студіювання медицини, активно долучається до громадської патріотичної діяльності. Швидко знаходить патріотично налаштованих студентів, викладачів та ін., входить в українські патріотичні кола, а також сам творить навколо себе коло студентів-однодумців. Так, у гуртожитку на вул. О. Копиленка, 4, на початку 1960-х рр. окреслилося коло українських студентів-патріотів. До нього належали Я. Геврич, М. Плахотнюк, Лідія Півень (Гук), Олена Уманець (Тереля),

В. Михальчук, Б. Климеико та ін. Цей за своєю суттю неформальний гурток часто з гуртожитку переносився в помешкання Оксани Мешко на вул. Верболюзну, 16, син якої, Олександр Сергієнко, на той час був студентом медичного інституту.

Ярослав співає в міжвузівському студентському хорі «Жайворонок», відвідує Клуб творчої молоді «Сучасник» (далі КТМ), бере активну участь у його діяльності. І в хорі, і в КТМ залучає все нових і нових учасників.

У КТМ співпрацює з такими його енергійними членами, як Алла Горська, Галина Зубченко, Людмила Семикіна, Галина Возна, Любомир Піріг. Останній під ту пору був у Геврича викладачем терапії. Художникам, членам КТМ, допомагає в оформленні інтер'єру ресторану в готелі «Дніпро», який щойно зводився.

У своїй alma mater стає співзасновником інститутської капели бандуристів. Ярослав також організував колядницьку ватагу з-поміж студентів-медиків, яка приходила з колядуванням до своїх викладачів і професорів, будила національну свідомість оспалих. Поширює серед студентства самвидав. заборонені режимом книжки, привезені ним з Галичини.

Він бере участь чи не в усіх українських заходах, які відбувалися в Києві чи поза його межами. Це вечори молоді української поезії в медінституті, а також симоненківські та шевченківські вечори 9 березня і 22 травня, вечори Лесі Українки, Івана Франка. Леся Курбаса, Володимира Маяковського та ін.

Усі вони були не тільки суто мистецькими заходами, а й неприхованим спротивом тоталітарному режимові, русифікації, опором курсу компартії та злиттю націй. Чимало хто й досі згадує Шевченківський вечір 1963 р., організований Гевричем, який не на жарт наполохав партійне керівництво вишу.

Під час літніх канікул 1964 р. у Карпатах Ярослав довідався про знищення мадярськими військами під час війни пам'ятника Тарасові Шевченкові в с. Шешори та безуспішні намагання голови сільради Володимира Михайлюка його відновити. Маючи добрі стосунки із заслуженим скульптором України Іваном Гончарем, постановив допомогти

у відбудові пам'ятника. Тож за активної участі І. Гончара та архітектора Григорія Ковбаси було виготовлено проектну документацію на погруддя Т. Шевченка. Своєю чергою мешканці села впорядкували майданчик і виготовили постамент. Після встановлення пам'ятника та великого здвигу народу советська влада заборонила відкриття у визначений день, і тільки через тиждень, коли заборона була донесена до відомої громадськості не лише України, а й діаспори, пам'ятник був відкритий. Після його відкриття, повертаючись до Києва, щоб розпочати навчання на V-му курсі, Я.Геврич був заарештований органами КДБ, доставлений у Київський централ і після семимісячного перебування в слідчій камері-одиночці та безконечних допитів був засуджений за так звану антирадянську агітацію і пропаганду до 3 років покарання в мордовських концтаборах суворого режиму.

По звільненні в 1968 р. Я.Гевричу було заборонено проживати в Україні – ніде не прописували. Змушений був прописатися в Росії. Завдяки допомозі дисидентів удалося вступити на V-ий курс медичного інституту в Смоленську.

По закінченні навчання отримав скерування на працю в Пензенську область. Зігнувавши призначення в Росію, поїхав у м. Турку на Львівщині, де працювала лікарем його дружина. За сприяння головного лікаря району п. Станіслава Горенка (він був єдиним безпартійним головним лікарем в області) з великими зусиллями вдалося прописатися в Турці. На Турківщині працював протягом 30 років, став лікарем-стоматологом вищої категорії. У роки горбачовської «престройки» долучився до громадсько-політичного життя Бойківщини: організував конкурс вертепів (25 гуртів), брав участь у створенні Товариства української мови й очолив його. Був співголовою Руху, «Меморіалу».

Активно пройшли на Турківщині перші демократичні вибори, на яких Я.Геврича обрано депутатом обласної та районної Рад.

У 1994 р. він очолив щойно створений осередок Конгресу українських націоналістів (КУН). Згодом з допомогою Турківського КУНу були утворені осередки майже в усіх селах району, що дуже спричинилося до піднесення національної свідомості населення.

Після створення товариства «Бойківщина» брав участь

у проведенні культурних заходів як член Проводу Товариства.

У 2000 р. вийшов на пенсію і за сімейними обставинами виїхав на тимчасове проживання в ЗСА, ставши своєрідним посередником між Україною та українською діаспорою. Українського громадянства ніколи не позбувався.

На чужині працює для добра Бойківського краю: публікує матеріали з життя Бойківщини в українських часописах Америки, насамперед інформував українську діаспору про проведення бойківських фестин та світових конгресів бойків. Залучився до роботи в Товаристві «Бойківщина» Америки й Канади. 16 вересня 2006 р. обраний головою Головної управи Товариства. Крім того, є членом редакційної колегії журналу «Літопис Бойківщини», присвяченого дослідженням історії, культури й побуту бойківського племені.

Ярослав БЕРЛОЖЕЦЬКИЙ

СЕЛО БЕРЕЖНИЦЯ ТА ЙОГО ЛІТОПИСЕЦЬ

Мав я розмову з учителями – моїми односельцями про книжку «Бережниця» (див. нижче: в рубриці «З нових видань». – *Ред.*) та її покійного автора Володимира Даніва. Пам'ятаю його ще молодого людиною, неодруженим. Він викладав у школі співи, малювання, креслення, фізкультуру. Був у числі перших у громадському житті. Організував дитячий хор, який успішно виступав на різних заходах у Калуші. Учні нашої школи під його орудою захищали честь Калущини на обласних змаганнях з туризму і спортивного орієнтування. У селі В.Данів створив 4-голосий чоловічий хор, який виконував історичні, побутові та жартівливі народні пісні. Я теж співав у ньому і читав зі сцени гумористичні твори. Ми виступали з концертами в рідному та навколишніх селах. Книжка про село, яку він, на жаль, не встиг закінчити, потребує доповнень і доопрацювання: не всі сторони бережницького минулого і сьогодення описані достатньо адекватно і повно.

Історія Бережниці різна, як і доля нашої країни. Є в ній славні сторінки, є й ганебні. Село колись називалося Береж-

ниця Шляхетська. Жили в ньому русини-українці, поляки і жиди, що тримали дві коршми і спюювали газдів. Була греко-католицька церква, пізніше збудували костел, який під час війни був зруйнований. На його місці радянська влада збудувала крамницю. Після розпаду СРСР крамниця опустіла, натомість у будинку побуту появилися дві приватні, до того ж одна зі столиком, аби ті, що люблять оковиту, могли задовольнити свою спрагу як у свято, так і в будень. На що вже гидотна була совєцька влада, але такого в крамницях вона не дозволяла. У приміщенні греко-католицької церкви тепер автокефальна православна, а греко-католики моляться у перебудованій на церкву колишній крамниці – село знову поділене на дві конфесії.

У Бережниці народилася мати Степана Бандери – Мирослава. Її батько, о.Володимир Глодзинський, був парохом села. Він перший на Калущині почав виголошувати казання проти пияцтва, особливо після 1867 р., коли в Австро-Угорщині скасували заборону на продаж селянських земель. Жиди за безцінь скуповували землю очманілих пияків. Отець Глодзинський збирав до церкви всіх, хто зловживав алкоголем, і закликав складати на Євангелії спеціальну присягу. Кожен, хто її склав, відмовлявся від горілки до кінця життя і мав боротися проти неї серед близьких і родини.

Діти пароха, Мирослава й Олександр, були вчителями Бережницької школи. Від 1883 р. о. Глодзинський служив також в Угринові Старому. Помер 1913 р. Спочиває у Старому Угринові; лежать там останки і його дружини та доньки Мирослави. Батько С.Бандери, о. Андрій, був парохом Бережниці й Старого Угринова від 1906 до 1933 р. Бережницька греко-католицька шляхта за дрібні подачки й обіцянки перейшла на латинський обряд, у церкві зчинилася бійка. Отець Андрій змушений був покинути парафію і поїхати у Волю Задеревацьку Болахівського деканату.

Бережничани воювали за Україну в лавах УСС і УГА, набагато більше їх було в ОУН і УПА. Найвідоміший із них Ярослав Мельник, псевдо «Роберт», «Корнилів», – крайовий провідник ОУН Карпатського краю. Нині в центрі села йому споруджено пам'ятник.

Багато мешканців села на своїх садибах збудували каплички. Одну з них збудував Володимир Данів.

**МИКОЛА БІЛАН – КОМПОЗИТОР І ДИРИГЕНТ
З РОЖНЯТІВЩИНИ
До 85-річчя мистця**

Шляхи до опанування вершин науки і мистецтва завжди складні, особливо для вихідців із віддалених місць. Але в Україні чимало видатних постатей походять якраз із далеких містечок і сіл. Як тут не пригадати нашу приповідку «до міста по гроші – до села по розум». Звернуся у цьому ракурсі до постати педагога, диригента, композитора з Рожнятівщини Миколи Білана (1925-1989), з яким особисто спілкувався у 60-х роках. В Івано-Франківському музучилищі (нині – імени Дениса Січинського) він викладав хорові дисципліни і предмет «народна музична творчість», що має велике значення для формування глибоких знань народної культури, яка є підґрунтям професійного, в т. ч. композиторського, мистецтва. Але цьому предметові дотепер належить надто скромне місце у мистецьких навчальних закладах, і прикро усвідомлювати, що величезні скарби української народної творчості (особливо, музичної) лежать глибоким невивченим перелогом. Як сказав сучасний західний мислитель, «достатньо згадати будь-яку народну пісню XV-го сторіччя, щоб зрозуміти, як низько ми впали».

Реалії 60-х років: тоталітарна держава, намагання показати український фольклор похідним від російського, скромне місце предмета тощо – не дозволили творчій особистості, якою був М. Білан, розкрити себе достатньо широко. Більшість студентів музучилища (це потверджує і відомий читачам «ЛБ» голова Рожнятівського Товариства «Бойківщина» Володимир Тренчук, з яким ми разом учились у той час) були мало обізнані з творчістю М. Білана. Він часто казав мені: «Ви маєте писати музику!». Ці слова донині для мене загадка, бо знали ми надто мало, і своїх скромних композиторських спроб я нікому не показував. Життя склалося так, що я мусив фахово зайнятися музикологією і дечого у ній досяг: написав чимало статей і книжок, створив у Дрогобичі організацію Національної спілки композиторів Укра-

їни. Гадаю, що М. Білан був би втішений цими фактами, до яких і він був причетний...

Народився Микола Білан у с. Ясеновець неподалік Рожнятова у родині дядка Василя Білана. До слова, з цього бойківського села походить інша відома постать – Омелян Вишневський, професор, який плідно працює в царині української педагогіки та методики викладання англійської мови. На жаль, із спадщини М. Білана багато втрачено, залишилася тільки мала дециця творчого доробку, бракує біографічних даних, які стосуються його становлення як диригента й композитора. Можна лише припускати, що в дитинстві він виявляв музичні здібності і його батько підтримував та захоплював хлопця до студій. Миколка відвідував церкву, де в його душу запало щире й доступне звучання духовного співу в нехитрому виконанні сільського хору. Цих знань вистачило, щоб уже по війні вступити до Станіславського музичного училища, де працювали досвідчені педагоги-музиканти з освітою, здобутою не лише у Львові, а й у Кракові, Празі, Відні. Тому М. Білан – один із перших випускників училища – зміг у 1950 р. вступити до Київської консерваторії. Невідомо, чому він «оминув» Львівську консерваторію. Мабуть, юнак був добре обізнаний з тим, як обійшлася советська влада з видатним композитором Василем Барвінським, ректором Львівської консерваторії, який за фальшивим звинуваченням 1948 р. був запроторений до концтабору в Мордовії. До речі, згаданий проф. О. Вишневський, розповідаючи про буремні 40-і роки, згадав свого старшого приятеля Миколу Білана – заступника районного в молодіжній організації ОУН-УПА.

У Києві однокурсниками М. Білана були співаки Євгенія Мірошниченко та Дмитро Гнатюк, а серед викладачів не менш славні диригент Григорій Верьовка і композитор Андрій Штогаренко. Так формувалася особистість М. Білана як диригента, який до тонкощів опанував хорове мистецтво і творив найбільше музики в цьому жанрі. За успіхи в навчанні Миколу нагородили почесною грамотою. По закінченні студій до кінця своїх днів він працював у рідному Станіславському (нині Івано-Франківському) музучилищі. Мали з дружиною Тетяною Біленькою четверо доньок. Дружина рано пішла з життя, і батько змушений був виховувати дітей само-

тужки. Сам теж не прожив довго. Педагогічної платні не вистачало, тому керував вокальними колективами (заснований ним чоловічий ансамбль «Черемош» існує донині), хорами на різних підприємствах у місті й по сусідніх селах.

Найбільш талановиті і фахово підготовлені диригенти часто звертаються до власної творчості. Маючи зразки М. Леонтовича, О. Кошиця, С. Людкевича, К. Стеценка, Є. Козака й ин., М. Білан художньо опрацюював народні мелодії (переважно, знайомі з власного життя і своєї місцевості), а далі komponував музику на слова поетів. У його доробку є понад пів сотні творів – авторських і обробок українських народних пісень. Можна міркувати, що були у нього й духовні твори, але в умовах безбожницького режиму обережний композитор навряд чи комусь про це міг сказати.

Спадщині мистця не пощастило. Лише одна особа поставилася до пам'яті М. Білана по-людськи, але їй мало вдалося «втягти» від доньок композитора, які мешкають у різних містах і не подбали про збереження доробку батька. Свого часу я бачив ноти деяких творів композитора, надруковані у збірниках советської доби. Це опрацювання пісень та авторські композиції: «Ой у полі калина», «Ой у гаю при Дунаю», «Голуб на черешні», «Отчий край» та ин. Твори зроблено майстерно, зі смаком, відчується рука майстра, що володіє засадами гармонії, поліфонії і якому близький дух української пісні. М. Білан творчо спілкувався з поетами Івано-Франківщини – Богданом Радишем, Степаном Пушиком, Ярославом Ярошем та ин. Очевидно, він писав музику на їхні тексти.

Кілька слів про згаданого голову рожнятівської «Бойківщини» В. Тренчука. Його вже давно цікавить історія Рожнятова й Рожнятівщини, спадщина знаних діячів із цього кутка бойківського краю. Якраз Тренчук, Почесний член НКТ «Бойківщина», був ініціатором нещодавнього відзначення 85-их роковин М. Білана в районній бібліотеці Рожнятова. Працівники цієї установи з розумінням поставилися до цього заходу. Присутні почули спогади про композитора-диригента, його пісні у виконанні Діяни Коцаби, Лесі Лесів та Ганусі Дирів. Хочеться вірити, що життєвий шлях М. Білана та його творча спадщина будуть належно досліджені, а пам'ять про нього гідно вшанована.

МИСТЕЦЬ БОГДАН ВЕСОЛОВСЬКИЙ

Серед галицьких мистців ХХ ст. привертає увагу яскрава особистість композитора і диригента Богдана Весоловського, який ціле своє життя присвятив українській пісні та естрадній музиці. Його ім'я занижено відносять до категорії «композитор-аматор» і пропускають в історичних нарисах культури.

Б.Весоловський належав до відомої патріотичної родини, яка зробила помітний внесок у розвиток громадського, політичного та культурного життя Стрийщини. Цю родину у 1920-30-х роках знали і поважали у Стрию всі свідомі українці. Батько Весоловського, Остап (1872-1929), правник, обіймав посаду радника окружного судді. Він брав активну участь у громадсько-політичному житті, працював на ниві національного відродження, розбудови культурних, господарських і політичних надбань українців.

Мати, Марія Весоловська (1884-1945), походила з відомого роду Охримовичів. Вона була високоосвіченою громадською діячкою і поетесою. У 1912 році її обрали головою філії «Товариства руських жінок» (згодом – «Союз українок»). Рятуючись від російської окупації, Весоловські виїхали до Відня. Повернулися до Стрия у 1917 р., і Марія продовжила громадську роботу. 1940 р. її заарештували і вислали в Сибір.

Богдан Весоловський народився 30 травня 1915 р. у Відні. Здобувши початкову освіту, вступив до Стрийської гімназії. Одночасно навчався у філії Вищого музичного інституту ім. Миколи Лисенка, яка діяла у Стрию від 1913 р. Вправлявся у грі на фортеп'яно, робив перші спроби у композиції. Його музичним опікуном був знаний галицький композитор і музикознавець Зиновій Лисько.

Після закінчення гімназії 1933 р. Богдан вступив на правничий факультет Львівського університету, але музику не покинув – навчався у Вищому музичному інституті ім. Миколи Лисенка. Перебував у мистецькій атмосфері, яку творили яскраві особистості – С. Людкевич, В. Барвінський,

М. Колесса, Б. Кудрик, у якого Весоловський навчався гармонії. Мистецтво гри на фортеп'яні опановував у визначного піаніста Р. Савицького. В історії музичного життя Львова 30-тих років зафіксовані епізоди виступів на молодіжних забавах і вечірках студента права, який співав і акомпанував на фортеп'яно, виконував власні танцювальні твори. На той час єдиним, хто міг конкурувати з Весоловським, був А. Кос-Анатольський, його товариш, теж правник і музикант за покликом душі. Друзі разом грали у популярному джаз-оркестрі Л.Яблонського. У програмі оркестру були й твори Богдана.

З початком Другої світової війни Весоловський виїхав до Відня, де вступив до Консульської академії в надії, що його знання дипломата послужать вільній українській державі. Тут познайомився зі своєю майбутньою дружиною, донькою відомих громадських діячів Олени та Миколи Залізників. Перші роки подружнього життя припали на воєнне лихоліття. Під час бомбардування, втрапивши все майно, з двома малолітніми синами – Остапом і Юрієм виїхали з Відня й опинилися в американській зоні окупації. Богдана призначили урядовцем прикордонної контрольної служби між Австрією та Німеччиною. Перебуваючи на цій посаді, Весоловський допоміг багатьом українцям перейти кордон, врятуватись від більшовицької навали. 1949 р. родина Весоловських емігрувала до Канади.

1971 р. композитор відвідав Україну. Туга за рідною землею наклала відбиток на душу мистця. Невдовзі він захворів і помер у Монреалі наприкінці того ж року. Прах композитора перевезли до Стрия і поховали у родинному склепі на цвинтарі, поблизу місця вічного спочинку визначних діячів Стрийщини – Остапа і Нестора Нижанківських, Ольги Бачинської.

У творчому доробку Б.Весоловського близько 130 пісень із надзвичайно душевними, зворушливими мелодіями, багатством музичних мотивів, влучним добором текстів О. Олеся, В. Сосюри, М. Рильського, В. Симоненка, Г. Чубач та ін. Багато пісень Весоловський написав також на власні тексти, які жанрово і тематично належать до любовної лірики. Виконували його пісні М. Вербицька,

Т. Косач, А. Добрянський, В. Луців. Але найкращим інтерпретатором його творчості був Антін Дербіш. Співали його пісні квартет «Верховина», тріо «Троянда», гурт «Львівське ретро».

Твори композитор писав в основному в танцювальних ритмах танго, фокстрота, вальса, румби. Вокальні твори 30-их років принесли Богданові славу – його впізнавали на вулицях. Перебуваючи у вимушеній еміграції, Б. Весоловський мислив себе у духовному контексті України, працював для рідної землі. Його пісенний доробок, хоч і в неповному обсязі, ніколи не покидав України.

Остаточо ім'я Б.Весоловського повернулось на Стрийщину в 2000 р., коли був організований творчий вечір на відзначення його 85-ліття. Пісні виконував київський співак Остап Зорич. Вагомим внеском у популяризацію творчості композитора став випуск на рідній землі трьох пісенних збірників: «Прийде ще час», «Я знов тобі», «Усе моє життя». Упорядник і редактор Олександр Зелінський доповнив ці видання вступними статтями з аналізом еволюції музичного стилю мистця. До збірок увійшли й фортеп'янні твори, написані композитором переважно у зрілі роки, за кордоном.

У травні 2010 р. у Стрийській дитячій музичній школі ім. Остапа Нижанківського відбулася зустріч із педагогом та композитором Олександром Зелінським, присвячена 95-им роковинам народження Б. Весоловського. Прозвучали вокальні та фортеп'янні твори композитора у виконанні викладачів школи.

Пісні композитора становлять для українців постійний інтерес як свідчення епохи, джерело емоційних переживань людини. Є рація у словах О. Зелінського: «Пісенна спадщина Богдана Весоловського має в собі достатньо потенціалу, щоб стати активним чинником українського музично-культурного процесу».

**У ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ ОБ'ЄДНАННІ
«ПИСЬМЕННИКИ БОЙКІВЩИНИ»**

ЗА ФРАНКОВИМ ДОРОГОВКАЗОМ

17 жовтня 2010 р. в читальному залі Самбірської центральної районної бібліотеки відбулася XVI-а конференція ВО «Письменники Бойківщини» (далі – «ПБ») на тему «Іван Франко і сучасність», приурочена до 154-их уродин Великого Каменяра. У вступному слові голова Об'єднання Любов Рудавська-Вовк відзначила, що велетень у царстві духу, думки і праці Іван Франко залишається близьким і зрозумілим мислителем і нашого віку, його полум'яне Слово актуальне і нині, незважаючи на зміну соціальної формації у державі, його твори сягають далеко за межі сучасності. «Дух, наука, думка, воля» – основа Франкового світогляду – не стерлися з бігом часу, а набирають щораз більшої ваги у нашому суперечливому світі, продовжують надихати до боротьби за національну гідність. «Вічний революціонер – дух, що тіло рве до бою...» написаний не для безхарактерних і нищих. Ось уже восьмий рік ВО «ПБ» прямує до нових висот за Франковим дороговказом. Ми, його вірні учні, на праведній дорозі свободи, заволочений ще так часто фальшкою і брудом, обрали епіграфом до творчої праці Франкове «Лиш боротись – значить жить!»

Цікаві факти із життя І.Франка та його стосунки із Самбірщиною висвітлив викладач Самбірської гімназії, краєзнавець Володимир Горницький, проілюструвавши свою доповідь унікальними архівними матеріялами. Про світлу постать великого Каменяра цікаво розповідали письменники Омелян Леськів, Зеновій Масний, Ярослава Сторонська й ін. У концертній програмі за творами І.Франка під акомпанемент Степана Цебенка виступили співаки, достойники «Золотого фонду Бойківщини» Ярослав Надуличний, Дарія Куціль, Іван Кость, Надія Фетисова, а також учні Самбірської ЗСШ № 10 Марія Павлішак та Андрій Денько. На високих нотах патетики прозвучали «Каменярі» з уст учительки Ольги Надуличної, інші поетичні твори І.Франка

– у виконанні педагога Ірини Качмарик, учнів Христини Мудрик, Ірини Лутчин. Голова Ради II-ого Літературного конкурсу ім. Івана Франка, професор Дрогобицького педагогічного університету ім. Івана Франка, академік Академії наук Вищої школи України, член Національної спілки письменників України Микола Зимомря подав докладний аналіз творів лавреатів Літературного конкурсу ім. Івана Франка 2010 р. дрогобичан Романа Пастуха і Йосипа Фиштика та дипломантів цього конкурсу Марії Прокопець (Доброміль), Анни Лимич (Рівне), Зеновія Масного (Львів), Василя Пагірї (Мукачево). М.Зимомря відзначив високий пізнавально-виховний та естетичний рівень проведеного конкурсу, його велику роль у вшануванні славного Каменяря, підкреслив, що «в Об'єднанні вирує творча душа, б'є літературне джерело і наповнює світ Красиою».

Л.Рудавська-Вовк підсумувала творчі здобутки членів ВО «ПБ» за 2009-2010 роки. Видано понад 50 книжок, побачили світ десятки цікавих публікацій, історичних розвідок, фольклорних записів, рецензій, в альманахах, журналах України та зарубіжжя оприлюднені нові прозові і поетичні твори. Широкий позитивний відгук серед читачів отримала книжка вибраних творів членів ВО «ПБ» «Золоті обереги», видана у 2009 р. (це II-а частина «Антології Бойківського краю»). Поезія 12 авторів опублікована в 2010 р. у міжнародному збірнику сучасної поезії та малої прози. Проведено цілу низку авторських зустрічей, презентацій у різних містах України. Літературний фонд ВО «ПБ» налічує понад 500 книжкових видань. Книжки членів ВО «ПБ» зберігаються у фондах багатьох бібліотек і музеїв. Композитори створили чимало пісень на вірші наших поетів, що звучать у виконанні професійних і самодіяльних співаків. Налагоджується співпраця з талановитими особистостями, мистецькими колективами, творчими організаціями Бойківщини. За активну громадянську позицію, внесок у національно-духовне відродження Бойківщини та розвиток культури в Україні голова Об'єднання Л.Рудавська-Вовк та його секретар Омелян Леськів вручили Почесні грамоти членам ВО «ПБ» та деяким шанувальникам і популяризаторам їхньої творчості. Посвідчення членів ВО «ПБ» отримали поети Любов Долик (Львів), Ольга Віцик (Доброміль), Ольга Голузинець (Червоноград). На Конфе-

ренції прийнято до ВО «ПБ» Маріанну Салай-Пак (Закарпаття), Олену Пекар (Ужгород), Ольгу Пенюк-Водоніс (Сокаль), Дарію Тисовську (Самбір), Миколу Зимомрю (Дрогобич). Були також розглянені поточні питання роботи Об'єднання, йшла мова про збір матеріалів до колективної книжки для дітей, затверджено план роботи на 2011 рік.

На Конференції був присутній майбутній міський голова Самбора Тарас Копиляк, уродженець Бойківщини. Він виявив зацікавлення діяльністю ВО «ПБ», завірив у подальшому сприянні йому, відповів на численні запитання.

ТВОРЧИЙ ВЕЧІР ПОЕТА І КОМПОЗИТОРА ВАСИЛЯ СТОРОНСЬКОГО

1 грудня 2010 року. Зима щедро сипле іскристим снігом, сповиває морозною хуртовиною вечірній Самбір. А в концертному залі органної та камерної музики розкошують мелодії пісень, звучить поетичне Слово, цвітуть життєві стежки-дороги випускника Самбірського культосвітнього училища 1967 р., поета, композитора-пісняра, члена ВО «Письменники Бойківщини» Василя Сторонського, який завітав у рідний навчальний заклад через 43 роки. Хоч доля не була надто прихильною до п. Василя, він зберігає впродовж цілого життя невичерпний оптимізм, духовну чистоту, людську гідність, виплекав свій особливий творчий шарм, залишається небайдужим до навколишнього світу. В.Сторонський – автор понад тисячу мистецьких творів – як музичних, так і поетичних. У його творчому доробку п'ять поетичних збірок із лірично-філософськими мотивами, присвятами, акровіршами, нотками самоіронії, дотепним гумором і сатирою, десятки пісенників, озвучені дитячі казки. Він невтомний збирач і укладач пісень, володіє багатьма музичними інструментами. Віршоване слово, музика і пісня – це стан його душі. Якби зібрати докупи все створене цим мистцем, то рукописний матеріал заповнив би не одну розлогу книжку.

«Щоб зрозуміти поета, треба піти у його країну», – писав Й.В.Гете. Цей крилатий вислів як епіграф звучав свіжо і переконливо під час словесної екскурсії творчими шляхами мистця. Народився В.Сторонський у національно свідомій селянській сім'ї в с. Ясениця Сільна, на благословенній землі славетного Каменяра. Загартований мужнім Франковим словом, на-

поесний дзвінкими мелодіями карпатської краси, п. Василь впевнено прямував у свою дорослість, пов'язану з музикою і літературою. Навчався у загальноосвітній та музичній школах у Бориславі, Самбірському культосвітньому училищі, на музично-педагогічному факультеті Дрогобицького педагогічного інституту ім. Івана Франка, де був керівником вокального ансамблю «Калинове щастя». Завідував клубом у с. Жупани на Сколівщині, був художнім керівником вокальних ансамблів у Бориславі і Дрогобичі, заснував гурт «Молоді галичани» при дрогобицькому Палаці школярів. Зарекомендував себе як умілий педагог-організатор, тонкий знавець дитячої психології. Майже ціле своє життя присвятив навчанням дітей музики, співу, гри на різних інструментах. Його численні учні пішли у широкий світ морально і духовно збагаченими. Від 2004 р. В. Сторонський працює звукорежисером Львівського обласного музично-драматичного театру ім. Юрія Дрогобича. Він мистець з негамовною творчою енергією, за його творами можна вивчати історію рідного краю. «Цілую Букву й кожне Слово, що Бог мені в уста поклав» – так лаконічно і щиро пише п. Василь. Він творить прекрасну музику на вірші сучасних українських поетів: Михайла Ткача, Дмитра Павличка, Степана Галлябарди, Любови Рудавської-Вовк, Віктора Романюка, Йосипа Фиштика, Ігоря Даха та ін. Філософія думок поетів органічно переплітається з музичними гамами почуттів композитора. Чудова природа Карпат, героїчна українська історія, неповторність Бойківського краю сформували поетичну душу В. Сторонського. «Саме на таких, як наші з Василем Сторонським побратими, фанатично віддані своїй справі і рідній землі, тримається світ», – пише доктор мистецтвознавства, київський професор Михайло Хай.

Місію представлення музичної творчості В.Сторонського виконав Ярослав Надуличний, знаний співак, лавреат багатьох конкурсів та фестивалів, достойник «Золотого фонду Бойківщини», викладач Самбірського училища культури. Він підготував цікаву програму з пісень В. Сторонського, яку виконали його студенти та учні Чуквівської школи. Героїко-патріотичні та ліричні пісні – про рідну Україну, про сумні і радісні моменти життя душевно співали студенти Микола Дуб, Юрій Дуб, Мирослава Ощудляк, Роман Іваник та учні Маріанна Надулична, Лілія Копач, Василь Хавула,

Рома Копча, Ілона Андрушакевич. Я.Надуличний широко привітав свого колишнього однокурсника, поділився спогадами, побажав нових творчих злетів і майстерно виконав пісні В.Сторонського «Друге цвітіння» (слова М.Ткача) та «Наш Самбір» (слова І.Даха). Музичний супровід концертної програми на високому рівні забезпечили піяністки Ірина Терлак і Леся Решавець.

Серед буденних справ і творчої праці Василь Сторонський впевнено прямує своєю світлою дорогою, а поряд з ним – його численні друзі, однодумці, наставники, вчителі, учні з рідного Дрогобича, Самбора та інших міст України. «Могутній він, немов оркестра, у Храмі музики і слів!», – пише про нього його друг – поет Андрій Грущак, який теж був присутній на зустрічі. А відкрила ворота до цього Храму режисер-постановник і ведуча заходу Л.Рудавська-Вовк.

«Мистецька зустріч вдалася! Твори Василя Сторонського – своєрідні і цікаві», – зазначали у своїх виступах директор Самбірського училища культури Михайло Кокодиняк, викладач цього училища – Заслужений працівник культури України Роман Паньків та ін. Голоси учасників концертної програми та присутніх у залі дружно з'єднались у традиційному «Многая літа!».

Марія КУЗЬМИН

ВІДРОДЖЕНЕ РЕМЕСЛО

Молоді бойкині с. Головецько на Старосамбірщині відновили старовинне бойківське ремесло. 30 – 40-річні жінки тчуть для своїх домівок килимки на верстатах, на яких ще років 30 тому їхні бабусі ткали для своїх домівок доріжки-килимки. З часом це ремесло занепало, а його вироби сприймалися як щось старомодне, і замість них селяни купували фабричні. Однак згодом з'ясувалося, що бабусині килимки практичніші: вони натуральні – від них не пахне хімією і вони не деформуються від прання.

Уже чотири сезони в Головецьку тчуть килимки. Після Йорданських свят у хатах встановлюють верстати, і в лютому – березні оживає килимкове ремесло. Хідники виготов-

ляють шириною 60 см, рідше – 120 см. Довжина – за потребою. Колись для цього використовувалося волокно з вовни, льону й конопель. Тепер використовуються прості нитки, нарізані стрічки зі старого одягу, який часом купують у крамницях second hand-у. Жінки об'єднуються у «цехи»: групою встановлюють верстат, допомагають одна одній, навіть виготовляють килимки на продаж. Уже знайомими в селі майстринями, які добре оволоділи всіма секретами цього ремесла, є Катерина Павлечко, Вікторія Британ та ін. У них ростуть доні, які придивляються до праці матерів. Отож давній промисел не пропаде.

Уляна МОЛЧКО

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ФОНД ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ЛУЦЕВА

Стан української культури в діаспорі для українців під гнітом радянської системи був за „залізною завісою”. Тепер здобутки українського зарубіжжя стають більш доступними. Повертаються унікальні фонди композиторів і диригентів Андрія Гнатишина з Відня, Василя Безкоровайного та о. Зенона Злочовського із ЗСА, Остапа Пицка з Великої Британії, музикознавця і диригента Мирослава Антоновича з Голландії, піаністки Любки Колесси з Канади та ін. Серед них є й матеріали творчого шляху бандуриста Володимира Луцева з Лондона. Минулого року на Івано-Франківщині відзначено 10-ліття цього Фонду, званого з активної діяльності не лише в м. Надвірній, а й у широкому світі. Фонд піклується талановитою молоддю: за 10 років відзначено близько 40 учасників за номінаціями “Мистець”, “Науковець”, “Громадський діяч”. А патрон Фонду Володимир Луців – співак-бандурист, духовний подвижник Греко-католицької Церкви, громадський діяч – за вагомих внесок у популяризацію надбань України у світі, формування її позитивного іміджу та з нагоди Дня Соборности Указом Президента Віктора Ющенка нагороджений орденом “За заслуги” II ступеня (2008 р.).

У червні 2009 р. у Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника відбулася Всеукраїнська наукова

конференція “Культурно-мистецькі здобутки українського зарубіжжя”, на якій ішлося про діяльність співака та його внесок у розбудову українського мистецтва, а в Івано-Франківській філармонії відбувся концерт до 80-ліття цього славного уродженця Прикарпаття. У заході взяли участь провідні виконавці й колективи з багатої на таланти Івано-Франківщини.

Авторка цієї статті влітку 2010 р. на запрошення маестро Луцева відвідала музей у Надвірній, оглянула мистецьку колекцію. Вражає багатство джерельного матеріялу: численні документи про історичні й культурні події, діяльність організацій та товариств за кордоном, різнопланова українознавча література, закордонна періодика, авторські аудіоальбоми, нотна бібліотека, фонотека, рукописний нотний архів, епістолярна спадщина. Працюючи над відродженням творчої спадщини Остапа Бобикевича, композитора з Бойківського краю, я натрапила на цінні документи, що свідчать про його тісні мистецько-концертні зв'язки з В.Луцевим, який поділився спогадами про багаторічну творчу співпрацю з композитором, відзначив вагомість його вокального доробку. Мене вразила динамічна життєва позиція В.Луцева, його оптимізм та доброзичливість. Цими почуттями пройнята автобіографічна книжка мистця “Від Бистриці до Темзи”, де перед читачем проходить нелегкий шлях людини, що пропагувала бандурне мистецтво в далеких краях, знайомила чужинців з нашою унікальною культурою. Любов до рідної пісні як коду нації, вокальний талант спонукали до самовдосконалення: невтомно навчався під керівництвом Григорія Назаренка, брав приватні лекції вокалу у Брадфорді і Римі. Під час здобуття освіти В. Луців багато концертував. Працюючи на італійському державному радіо в Римі, він продовжував гастролювати як співак європейськими країнами та завойовував перші премії на міжнародних конкурсах. Серед нагород: Почесна грамота Відділення Світового Конгресу Вільних Українців, премія імені Володимира Винниченка. А перемога на міжнародному пісенному конкурсі Евробачення (Бельгія, 1961) принесла йому світове визнання. 1958 року поселився в Лондоні.

Як суспільно-громадський діяч він був організатором численних міжнародних турне для великих хорів, танцювальних колективів та окремих виконавців: хору “Думка” із ЗСА в Європу (1985), Візантійського хору з Голландії в Україну (1990),

ансамблю пісні й танцю МВС України на гастролі у ЗСА (1995), хору “Толоси Ридженсі” з Європи в Україну (2007).

Сьогочасна суспільна діяльність Володимира Луцева скерована на важливе завдання нашої держави – виховання нової еліти української нації. Власне для здійснення цієї мети від 2000 року в рідному краю активно діє створена ним громадсько-освітня спілка. Головою її є талановитий музикант Ольга Максим’юк, яка провадить провідну організаційну роботу. Виконавчому директорові Фонду жертовно допомагають члени правління: Адам Бунь, Іван Томин, Марія Томин, Дарія Кочержук, Олександр Зварчук, Тетяна Вишпольська, Іван Гриджук, Наталія Пришляк, Віолетта Дутчак. Фінансова підтримка інституції лягає на плечі п. Володимира. Саме він займається збором коштів. А це пожертвування самовідданих українців діаспори, спонсорські датки місцевих підприємств (НГВУ, УБР, Інтерплит, Нафтосервіскомплект), окремих людей, залучення відсотків з депозиту та гроші від продажу касет, дисків із записом пісень В. Луцева. Крім стипендій талановитій молоді, організація сприяє виданню книжок, а також надає матеріальну допомогу дітям школи-інтернату.

Культурно-мистецький фонд ім. В. Луцева – це наша пам’ять, якою ми можемо засвідчити світові про непромінальні національні мистецькі вартості. Жертовне служіння співака-бандуриста своєму народові є прикладом невтомної та самовідданої праці задля примноження мистецьких здобутків Бойківщини. Тому, маючи цю унікальну інституцію, ми повинні усвідомлювати, якими безсмертними цінностями багата українська нація, і пропагувати та примножувати їх.

Ірина ШАЛКІТЕНЕ

БОЙКИ НА ДОНЕЧЧИНІ **З тугою за рідним краєм**

З ініціативи голови Донецького товариства «Бойківщина XXI століття» Юрія Комарницького та на запрошення Українсько-канадського товариства в Донецьку відбулася презентація книги голови Івано-Франківського обласного товариства «Бойківщина» Дарії Петречко «Втрачені україн-

ські села. Чорна». У Центральній бібліотеці міста присутні з цікавістю розглядали композицію з книжок, буклетів та планшеток із давніми світлинами переселенців 1951 року та з життя Івано-Франківського товариства «Бойківщина». Люди прийшли послухати слова про долю понад двох тисяч українців, які 1951 р. вимушено покинули свої прадідівські бойківські землі. Голова Українсько-канадського товариства у Донецьку п. Людмила Мочалова відрекомендувала авторку книги, і та почала розповідь про задум та процес написання книги, поділилася спогадами про село та трагічну сторінку в його історії, підкресливши, що люди, яким Донеччина стала рідною, мають не забувати, де їхнє коріння, та вивчати свою історію: «Час – це вода, а книжки – човники. Тому книга-човник про село Чорна розійшлася не тільки по Україні, а й потрапила до Великобританії, ЗСА, Канади, Італії, Польщі, Росії. Адже доля розкидала людей цього села по всьому світу».

Виходець із Чорної Павло Муль, який пережив брутальне виселення, розповів про важкі умови життя в перші роки в селищі Тельманове, куди його разом із батьками вислали у 1951 р. Тепер він мешкає в Донецьку, тут живе його сім'я, але туга за рідним краєм не вщухає і понині.

Зворушливим був виступ вчительки української мови і літератури Ганни Лисенко-Прайзнер. Вона народилася вже на Донеччині, а батьки її були виселені з с. Чорна. З їхніх слів п. Ганна знає про красу краю, де пройшли молоді літа батьків, і пише чудові вірші про Бойківський край та важкі переживання тих, хто мусив покинути рідні терени. Присутніх розчулили прочитані нею вірші «Плач бойківчанки» та «Пекучий спогад».

– Не раз ми були свідками розмов наших батьків, які висловлювали тугу за покинутим краєм, – сказала п. Ганна. – Мої батьки приїхали молодими, тут одружилися, народили дітей. Але в розмовах завжди казали: «Там у нас удома». Хоч і прожили більшу частину життя на Донеччині, та їхній дім залишився в Карпатах. Ще в дитинстві батько розповідав про виселення як про вирівнювання кордонів, але я малою, дивлячись на мапу України, не бачила рівних кордонів. Тому його слова мене не переконували. Інформації у пресі на той час не було, в підручниках історії теж не згадували

про переселення. Дарія Петречко має в серці ту іскру, яка спалює нашу байдужість. Вона розворушила наше селище, нагадала людям про їхню людську гідність, етнічну приналежність, національну свідомість. Не всі дали свої спогади і зараз про не шкодують. Але я сподіваюся, що буде ще одна книжка про село, в якому молодше покоління чорнян не жило. Ми не бачили і гори Магури, Мокліка та інших чудових місць, але для нас вони залишаться чарівною країною, з якої колись виселили наших батьків».

Голова Донецького обласного товариства «Просвіта» Марія Олійник подякувала авторці книги за цікаву й таку потрібну нині історичну правду про людей, які невинно постраждали в 1951 році.

Цікаво про перше знайомство з переселенцями та враження, яке справили на неї незнайомі люди, розповіла місцева поетеса Нінель Прохорова: «Коли я маленькою дівчинкою приїхала до бабусі в селище Тельманове, то побачила там дивних гарних людей. Вони були в білій одежі, вишитих сорочках і розмовляли незрозумілою мені мовою. Бабуся сказала мені, що це переселенці, які приїхали з гір. Вони пригощали нас галушками на молоці, які мені дуже смакували».

Добрі відгуки про книгу «Втрачені українські села. Чорна» прозвучали з уст історика Сергія Федорчука, народної майстрині, голови Союзу українок у Донецьку Людмили Огневої, поетеси і журналістки Лариси Фетисової.

На завершення презентації прозвучали музичні вітання від композиторки Олени Мінус та композиторки і співачки Лариси Дончевої.

Тоді члени Івано-Франківського обласного товариства «Бойківщина» вирушили до селища Тельманове, куди 1951 р. вивезли більшість чорнян. Тут з ініціативи місцевого директора Будинку дитячої творчості Віри Куцманд було організовано зустріч нашої делегації з представниками державної телекомпанії Донецької області, яка поцікавилася історією переселення, поспілкувалася з переселенцями Михайлом Куцмандом, Михайлом Вуйціком, іншими старожилами села. М.Куцманд, якому на час виселення було 22 роки, сказав: «Дещо пам'ятається, а дещо забулося, та завдяки книжці Дарії Петречко знову відновилося в пам'яті. У жовтні цього року виповниться 60 років від часу нашого переселення. За

ці роки всяке було. Не знаю, чи плачуть за мною Карпати, а в мене немає ночі, щоб мені не снилося моє рідне село Чорна. Якщо не наснилися наші потічки, зелені смереки, моє рідне «гніздо», то, можна вважати, ніч пройшла марно».

Спогадами про перші роки життя на Донеччині після виселення поділилася Марія Піщев'ят-Гусак. Найважчі роботи, за її словами, виконували переселенні, але їм платили мало і ніколи не заохочували (не нагороджували. – *Ред.*). А тавро переселенця залишилося і до цього часу.

Голова Донецького обласного товариства «Бойки» Микола Кіт розповів про митарства, які довелося витримати задля надання переселенцям статусу учасників війни та свою працю з відновлення справедливості у судах, аби допомогти постраждалим у 1951 році.

У зустрічі взяли участь заступник голови Тельманівської районної адміністрації Микола Куцманд та голова Донецького обласного товариства «Бойківщина XXI століття» Юрій Комарницький. М.Куцманд, зокрема, сказав, що наші люди дуже працьовиті: «Ніхто їх не примушує, а тільки встане сонечко – вони щось шкребуть, білять. Я належу до молодого покоління, але до цього часу тим, хто проживає на вул. Октябрській, кажуть: «Ти з Бандьор-штрасе». Колись було образливо, а нині це ніби гордість. Я вдячний своїм батькам, що навчили шанувати українську мову, звичаї. Мої діти знають, що таке Різдво, що таке Великдень, як малювати писанки. Хоч би де вони були, а на Різдво і Великдень вони вдома. І не тільки мої діти, а й діти інших наших людей».

Виступили також Дарія Кіч, Світлана Незнаєнко. Корінні мешканці Донеччини наголошували, що переселенці були надзвичайно працьовитими, наполегливими у досягненні мети. Дарія Петречко коротко розповіла про історію переселення, поділилася спогадами. Ведучі Наталя Соколовська та Олена Миник прочитали деякі спогади чорнян, викликавши сльози на очах присутніх, Ілона Соколовська заспівала патріотичних пісень. У презентації взяв участь дитячий цирковий колектив селища Тельманове «Арабески».

Дуже смачним був обід із традиційних бойківських страв – киселиці, буляників, голубців із тертої картоплі, який приготувала Поліна Швець-Михней. Вона ж і ладканки чорницькі згадала:

*Ой, цвітку мій зелененький,
Ой, цвітку мій, цвітку,
Нащо ж мені зав'язали
Тому перемітку?*

Два роки тому в Тельмановому відкрили музей, де зібрані експонати про життя та побут мешканців району. Ініціаторами його створення були Віра Куцманд, Ганна Лисенко, Валентина Краснокутська. Експозиція про переселення та переселенців 1951 р. дуже мала. Івано-Франківському обласному товариству «Бойківщина» та «Бойківщині – ХХІ століття» слід допомогти музеєві в поповненні експонатами, щоб ширше та змістовніше відтворити життя і побут тих, хто волею долі був закинтий на Донеччину.

НАУКОВІ СТУДІЇ

Володимир ГАЛИК

ФЕДІР ДЕРГАЛО ІЗ ЗАВАДОВА – ОРГАНІЗАТОР ДОЗВІЛЛЯ ІВАНА ФРАНКА

І. Франко у вільні від праці хвилини проводив дозвілля в мальовничих кутках Галичини. Їздив до друзів переважно в села Старосамбірщини, Самбірщини, Стрийщини та інших місцевостей, де збирав гриби, ловив рибу. В. Охримович у спогадах пише: “Одинокую його розвагою було риболовство, яке любив пристрасно. Від часу до часу він нарочно виїздив на село ловити рибу, між іншим, до села Голобутова коло Стрия, де ловив рибу в річці Колодниці разом зі своїм приятелем Федьом Дергалом, тамошнім селянином, освідомленою і симпатичною людиною. Також на літніх феріях, проживаючи на селі, багато займався риболовством” [1].

Про Ф. Дергала відомо, що він народився десь у 1862 або у 1863 р., мабуть, у селі Завадів. Одружився 6 червня 1886 р. у 23 роки з Євдокією Ткач – мешканкою того ж села. Шлюб дав тамтешній парох о. Йосип Тишинський. Ціле життя Федір страждав, бо поховав десятеро дітей [2], zostавшись лише з одним сином Михайлом. Дякував у Завадові й Голобутові. Мав добрий маєток зі ставком, що давав певні прибутки [3]. Робив пожертви на розвиток культури й

освіти в селі, сприяв радикальним виданням, товаришував з освіченими людьми, брав участь у вічах, що підносило його авторитет серед односельців [4]. Окрім того, був дяком. Восени 1907 р. під час риболовлі застудився і 1 січня 1908 р. на 45 році помер [5].

Збереглося кілька спогадів, що дають можливість простежити взаємини між І. Франком і Ф. Дергалом. Дуже цінними, на наш погляд, є сім листів Ф. Дергала та один від його сина Михайла до І. Франка, віднайдені нами у відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України (далі – І.Л.). Їх аналіз дасть змогу доповнити сюжети про стосунки між І. Франком та Ф. Дергалом, які зафіксовані у спогадах сучасників письменника.

У першому листі, від 5 червня 1899 р., Ф. Дергало повідомляє, що, на Франкове прохання, відшукав помешкання для нього на Брибідоні (мабуть, німецька колонія на території Завадова). Проте Ф. Дергалові не вдалося знизити ціну за винайм, і вона становитиме “пів сема ринського на місяць”. Далі автор розповідає про вигляд кімнат і просить І. Франка попередньо повідомити про свій приїзд [6].

У наступних листах мова йде про організацію спільного рибного підприємства. Зокрема, у листівці до І. Франка від 3 січня 1900 р. Ф. Дергало повідомляє, що був з Веретенем, який хоче, аби І. Франко приїхав для полагодження задуманої справи [7]. Лист від 2 лютого 1900 р. докладніше розповідає про переговори з Веретенем. Далі Ф. Дергало пише: “Нашу Колодницю орендує Староство поділило на два няревіри і то з великов бідов босьмо селяни уперлися але не знати чи дозволит Намісництво. Ам то на такі, від Улична, і від Долголуки поза Брибідон а від Брибідону до Белецької границі але не знати коли буде ліцитація, то ж прошу напишіт як ся маю застановити і чи Ви будете належати до спілки і кілька можете на то грошей дати щобим знав як ся застановити. Я мишлю всьо відступити, тільки собі лишив бим від Голобутова до Брибідону” [8]. І.Франко займався оформленням документів на це підприємство. На допомогу в цій справі взяв стрийського адвоката Євгена Олесницького, який у листі до І. Франка від 26 березня 1904 р. писав: “Справа з риболовлею має ся так, що Намісництво полегшило Стрийскому Староству рішити, а про офере[нтів] більше представляє користь і Гардонов[ий] чи Дергало і Спілка – я не підпадав ніякому сумнівови, що Староство рішит в користь Гардоново[го]” [9].

7 липня 1902 р. І. Франко, на запрошення Ф. Дергала, мав приїхати на риболовлю до Завадова. У листівці він був повідомлений, що “Волок іще тільки з ігли. Не потребуєте кол[и] свого часу гаїти. В неділю чекалисьмо Вас не було але і не дивно, бо була слота. Дайте знати тосі вишлемо[ся]. Щодо мене в кож-ді хвили служити буду тільки щобим знав коли” [10]. Збирався І. Франко відвідати свого товариша та порибалити навесні наступного року. У листі до В. Гнатюка від 29 грудня 1902 р. І. Франко писав: “Як Ваше здоров’я? Був тут колись у нас Дергало і запропонував весною на щупаки, –значить, треба, щоб Ви вертали нам зовсім здорові” [11].

17 лютого 1903 р. І. Франко отримав черговий лист від Ф. Дергала, у якому йдеться про бездіяльність його сина. Селянин просить у вченого поради: “Прошу, дайте добру раду що маю з ним зробити, чи додому і до газдівства але до котрого. До того що го сам дуже мало маю і негоден з него вижити чи що маю з ним зробити. Може би ціле де до сименара учительського або що. Здаюся на Вас Пане і на Вашу добру раду а вразі не мож ніц зробити то пришлю гроші та най приїжджає додому” [12]. Зауважимо, що син Федора Дергала Михайло часто гостював у Франків, коли вони збудовали власний будинок на вул. Понінського, 4, про що пише у спогадах Тарас Франко [13].

Наприкінці того ж року І. Франко отримав ще два листи, в яких розповідається про справи рибного господарства. У листі від 7 грудня 1903 р. Ф. Дергало веде мову про управителя корпусу Завадівської цегельні Мотику, який став до ліцитації і зажадав останню ціну – 100 крон. Спілька з чотирьох членів (посесор єврей з Колодниці, німці з Брибідону та один міщанин) подала суму у розмірі 101 крони, і на цю суму Намісництво мало б погодитися. Ф. Дергало мав намір узяти собі Голобутів, Завадів і, можливо, Нежухів, тому мав їхати для розв’язання цієї справи до Львова 8 грудня 1903 р. [14]. Проте, згоди у цій справі не було знайдено. 22 грудня 1903 р. Ф. Дергало пише І. Франкові: “Будьте такі ласкаві підіть до намісництва, а там сі довідаєте у виділі ревірів що єст ревіром 22 (той самий що Колодниця), а як уважаєте, а я бим навіть просив наложіт 4 к[орони] (то буде 105 к[орон]) і возьміт на себе, бо як я виджу з тов спілков не буде межи нами ладу, жид на спосіб жидівський, стрийський міщанин хоче взяти від гостинця. Або як уважаєте оба в спілці возьмім а с певністю зле не вийдем, а навіть дуже добре, бо нам гроші зложать з по-

дякою. Ліцитація на 10 літ, і мусит ся кавцию зложити, можна на паперах” [15].

Останній лист від родини Дергалів Франко отримав аж 16 червня 1905 р. Він був написаний уже сином Ф.Дергала. “Посилаю Вам через батька два “Божі листи” тимчасово, бо більше не мож було дістати, обіцяли їм ще з Дрогобицького повіту, але і донині ще нема. В Шарабурах єсть еще оден лист старий на шкірі писаний, але не знати напевно, бо та хата згоріла, де був той лист. Оджеж не знати чи уратований. На рибу щесьмо не ходили, доперва може завтра, як приїду на съвята, і то не знаю чи піде батько, бо щось хорий!” [16].

Про дальші відвідини І. Франком Завадова згадує у спогадах його син Петро Франко: “На вакації ми все кудись їздили: до Завадова (до Дергала), до Голобутова (до Коренця), до Тишивницького, а найкращі вакації переводили в горах” [17]. З інших спогадів Петра відомо, що І. Франко приїздив сюди не тільки сам, але з дружиною та сім’єю і що в річці Колодниці ловилася не тільки щука, але й прекрасні лини [18].

За словами П. Франка, саме рибна ловля для Ф.Дергала закінчилася трагічно: “Коли батько вже був хворий, забажав іще раз поїхати на рибу до Завадова. Я поїхав з батьком. Із нами поїхав теж проф. Грушевський, який говорив мало... На станції в Стрию нас ждав п. Дергало з сином... День випав холодний, і проф Грушевський сумнівався, чи ми загриємо собою воду в річці. Батько не йшов до води. Я тільки попробував рукою. Пішов п. Дергало й ще якийсь принагідний рибак із страшним “брухом”. Риб багато не ловили. Добичею поділилися, але, як ми потім довідалися, п. Дергало міцно перестудився і скоро помер... Батька так важко пройняла смерть п. Дергала, що не міг поїхати на похорон, із-за чого, як ми чули, кривдувала сім’я блаженної пам’яті Дергала” [19].

Згадаємо і про пригоди, що траплялися з І. Франком та Ф. Дергалом під час риболовлі. Про одну із них розповідає у спогадах від імени Миколи Вороного Северин Паньківський. І. Франко після зустрічі зі своїм гімназійним приятелем, який обіймав парохію на Стрийщині, мав їхати у підгірське село рибалити. У цю подорож запросив М. Вороного та взяв сина Петра, а в останній момент до них приєднався Михайло Новаківський. Було домовлено, що священник буде зустрічати їх на станції. Проте, коли вони приїхали, не було ні його, а ні брочки. Гості постановили йти пішки, оскільки І. Франко добре знав місцевість. Коли пройшли

добрий шмат дороги, їх таки наздогнав священник. Удома, після довгої розмови з попадею, надумали позбутися гостей: буцімто мали відвідати хворого брата. І. Франко з компанією та тутешнім “хлопом-радикалом, веселуном, “торбою гумору” Ф. Дергалом пішли на риболовлю. Але рибальству завалила гроза. Промоклі до нитки гості повернулися на попівство, де І. Франко віднайшов сухий одяг і якусь поживу. Коли приїхали господарі, дуже здивувалися, що гості ще тут [20].

Листи Федора Дергала до Івана Франка засвідчують, що взаємини між цими особистостями були щирими і дуже тривкими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Охримович В.* Причинки до біографії і характеристики Івана Франка // Іван Франко у спогадах сучасників. – Л.: Книжково-журнальне видавництво, 1956. – С. 235.

2. *Франко П.* Спогади про батька // Гнатюк М. упор. Спогади про Івана Франка. – Л.: Каменяр, 1997. – С. 456.

3. *Римакс О., Горак Р.* Федір Дергало // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. – Л.: Каменяр, 2006. – С. 210-211.

4. Там само. – С. 211.

5. Там само. – С. 212.

6. *Дергало Федір.* Лист до І. Франка від 5 червня 1899 р.– І. Л. – Ф. 3. – спр. 1611. – С. 121-122.

7. *Дергало Федір.* Листівка до І. Франка від 3 січня 1900 р.– І. Л. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 319-320.

8. *Дергало Федір.* Лист до І. Франка від 2 лютого 1900 р.– І. Л. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 321.

9. *Олесницький Євген.* Лист до І. Франка від 26 березня 1904 р. – І. Л. – Ф. 3. – спр. 1633. – С. 121.

10. *Дергало Федір.* Листівка до І. Франка від 6 липня 1902 р.– ІЛ. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 325-326.

11. *Франко І.* Лист до В. М. Гнатюка від 29 грудня 1902 р. // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 50. – С. 220.

12. *Дергало Федір.* Лист до І. Франка від 17 лютого [1]903 р.– ІЛ. – Ф. 3. – спр. 1627. – С. 309.

13. *Франко Т.* Мої спогади про батька // Дей О. І., упор. Спогади про Івана Франка. – К.: Дніпро, 1981. – С. 303.

14. Листівка до І. Франка від 7 грудня 1903 р.– ІЛ. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 331-332.

15. *Дергало Федір.* Лист до І. Франка від 22 грудня [1]903 р.– ІЛ. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 333-334.

16. *Дергало [М].* Лист до І. Франка від 16 червня [1]905 р.– ІЛ. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 327-330.

17. *Франко П.* Іван Франко зблизька // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1956. – С. 382-383.

18. *Франко П.* Спогади про батька // Гнатюк М. упор. Спогади про Івана Франка. – Львів: Каменярь, 1997. – С. 456.

19. Там само.

20. *Паньківський С.* Сторінки спогадів // Іван Франко у спогадах сучасників. – Кн. 2. – Львів: Каменярь, 1972. – С. 92-93.

Додаток

Листи Федора Дергала до Івана Франка

Лист №1*

Ласкавий Пане!

Щодо Вашого помешкання, будем на Брибідоні і знайшовем дві хати і в сусідстві одна від [д]ругої на кілька кроків. Щодо ціни інакше ни хотят пустити як пів сема ринського на місяць. Хати просторі але тільки по одні кімнаті ліжка суть столи крісла і т[ак] д[алі] що до помешканні потрібно, прошу звертаю увагу шо кухні нема але з тим можна легко дати раду, прошу повідомити мене коли приїжд[ж]аєте бо я маю повідомити тих німців а може приїдете оглянути, то на всякій случай прошу повідомити.

Щиро зичливий Вам Ф. Дергало

Завадів 5 червня [1]899.

Листівка №2**

Титул листівки

Карта коресподенційна

03. 01. 1900. Стрий

Високоповажаний Пан Д[окто]р [І]ван Франко

Кастилівка крижова Ч. 12

Львів

Зворот листівки

Ласкавий Пане!

Перепрошаю шом так довго не відписував бо то якось нагоди не було а по то тому й сніг упав. Будем із п[аном] Веретенем. Кажав щоби Пан приїхали, показати кілька треба то сі погодити, а за копачі весною легко постаратисі можна.

Вам щирий Федь Дергало

* Публікується мовою оригіналу за: Дергало Федір. Лист до І. Франка від 5 червня 1899 р.– І. Л. – Ф. 3. – спр. 1611. – С. 121-122.

** Публікується мовою оригіналу за: Дергало Федір. Листівка до І. Франка від 3 січня 1900 р.– І. Л. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 319-320.

Лист №3*

Ласкавий Пане!

Напишіть мені чи отримались кореспондентку від мене щом написав про ставок. Будем у Веретени то казав щобисьє приїхали то якось погодитесь. Нашу Колодницю арендує Староство поділило на два няревіри і то з великов бідов босьмо селяни уперлися але не знати чи позволит Намісництво. Ам то на такі, від Улична, і від Долголуки поза Брибідон а від Брибідону до Белецької границі але не знати коли буде ліцитація, то ж прошу напишіть як ся маю застановити і чи Ви будете належати до спілки і кілька можете на то грошей дати щобим знав як ся застановити. Я мишлю всьо відступити тільки собі лишив бим від Голобутова до Брибідону. Похваляю Вашу політику, а то що дописуєте до “Свободи”.

Поздоровляю Вас всіх Вам щиро зичливий Ф. Дергало.

Завадів 2/2 1900 [року].

Листівка №4**

Титул листівки

Карта коресподенційна

07. 07. [19]02. Стрий

Високоповажаний П[ан] Д[окто]р П[иван] Франко

Кастелівка крижова Ч. 12

Львів

Зворот листівки

Пане Доктор!

Приїжд[ж]айте коли лиш Вам випадає. Щупаки суть, тільки нагоди нема. Волок іще тільки з ігли. Не потребує кол[и] свого часу гаїти. В неділю чекалисьмо Вас не було але і не дивно бо була слота. Дайте знати тосі вишлемо [ся]. Щодо мене в кожді хвили служити буду тільки щобим знав коли.

Завадів 6/7

Вам щирий Ф. Дергало

Лист №5***

Високоповажаний Пане!

Негіден єм того Вам сі відвдячити щоби так щиро зайнилисі моїм сином а як виджу що то неє добрий син тоє якісь відрід тоє нічо гідного, прошу мені дарувати, а ще одно буду просити напи-

* Публікується мовою оригіналу за: Дергало Федір. Лист до І. Франка від 2 лютого 1900 р. – І. Л. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 321.

** Публікується мовою оригіналу за: Дергало Федір. Листівка до І. Франка від 6 липня 1902 р. – І. Л. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 325-326.

*** Публікується мовою оригіналу за: Дергало Федір. Лист до І. Франка від 17 лютого [1]903 р. – І. Л. – Ф. 3. – спр. 1627. – С. 309.

шіт щосі там з ним діє він пише мені що ані руш дальше не може іти як так справді то чого буде заваджав. Прошу, дайте добру раду що маю з ним зробити, чи додому і до газдівства але до котрого. До того що го сам дуже мало маю і негоден з него вжити чи що маю з ним зробити. Може би ціле де до сименара учительського або що. Здаюся на Вас Пане і на Вашу добру раду а вразі не можніц зробити то пришлю гроші та най приїжджає додому.

Поздоровляю сердечно.

Вам вдячний Ф. Дергало

Завадів дня 17/2 [1]903

Листівка №6*

Титул листівки

Карта кореспонденційна

07. 12. [19]03. Стрий

Високоповажаний Пан Д[окто]р [І]ван Франко

Палац Виставовий

ул. Поніньського

Львів

Зворот листівки

Ласкавий Пане!

Ревір заліцитований. Описую Вам меншу більшу діяльність. Той Мотика що управляє корпусом Завадівської цигольні ставав до ліцитації і подав остатну ціну 100 кр[он], а ми яко спілка складаючися з чотирох членів а іменно з Колодниці поцесора жида і німці з Брибідону з одного міщанина і мене подалисьмо 101 кр[ону], зложили вадіюм 30 кр[он], тогди комісар сказав що низнати що на то скаже Намісництво бо заниська ціна але здаєсі що остане на нашім тогда гадаю брати Голобутів Завадів і може Нежухів то всьо покажесі. Я маю приїхати на 8-го с[ього] м[ісяця] до Львова на зїзд народний яко делегат але якось неладитсі.

Поздоровляю Вас

Ф. Дергало

Як будете з Ниж[ан]ковским то скажіт.

Лист №7**

Стрий 22/XII [1]903.

Ласкавий Пане!

Будьте такі ласкаві підіть до намісництва, а там сі довідаєте у виділі ревірів що ест ревіром 22 (той самий що Колодниця), а як

* Публікується мовою оригіналу за: Дергало Федір. Листівка до І. Франка від 7 грудня 1903 р.– І. Л. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 331-332.

** Публікується мовою оригіналу за: Дергало Федір. Лист до І. Франка від 22 грудня [1]903 р.– І. Л. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 333-334.

уважаєте, а я бим навіть просив наложит 4 к[орони] (то буде 105 к[орон]) і возміт на себе, бо як я виджу з тов спілков не буде межи нами ладу, жид на спосіб жидівський, стрийський міщанин хоче взяти від гостинця. Або як уважаєте оба в спілці возмім а спевностю зле не вийдем, а навіть дуже добре, бо нам гроші зложать з подякою.

Ліцитація на 10 літ, і мусит ся кавцию зложити, можна на паперах.

Поздоровляю Вас сердечно!
Федь Дергало

Лист від сина Федора Дергала – Михайла до Івана Франка*

Стрий/Завадів 6/14 [1]905

В[исоко]поважаний Пане Доктор!

Посилаю Вам через батька два “Божі листи” тимчасово, бо більше не мож було дістати, обіцяли їм ще з Дрогобицького повіту, але і донині ще нема. В Шарабурах єсть еще оден лист старий на шкірі писаний, але не знати напевно, бо та хата згоріла, де був той лист. Оджеж не знати чи уратований. На рибу щесьмо не ходили, доперва може завтра, як приїду на сьвята, і то не знаю чи піде батько, бо щось хорий!

Остаю з глибоким поважанєм
[М]. Дергало

Микола ГАЛІВ

**БІЛЬШОВИЦЬКІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ВЧИТЕЛІВ І
УЧНІВ НА ТЕРЕНАХ ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТИ
В 1939 – 1941 рр.**

У червні 2001 р. виповнюється 70 років від часу знищення органами НКВС та НКДБ десятків тисяч ув'язнених в західних областях України (22 – 30 червня 1941 р.). Цей жахливий злочин став кульмінацією майже дворічних зусиль утвердження тоталітаризму та советської карально-репресивної системи у приєднаному до УРСР західноукраїнському регіоні. “Возз'єднання з Країною Рад” (вересень-жовтень 1939 р.) майже відразу почало супроводжуватися репресивними акціями (арештами, депортаціями, стратами), що стали невід'ємними складовими “радянїзації”

* Публікується мовою оригіналу за: Дергало [М]. Лист до І. Франка від 16 червня [1]905 р.– ІЛ. – Ф. 3. – спр. 1629. – С. 327-330.

краю. Не оминула “каральна рука пролетаріату” й західноукраїнської інтелігенції, зокрема, шкільних учителів, а також їхніх вихованців. У цій статті зробимо спробу висвітлити причини та розгортання репресій проти учителів і учнів на теренах утвореної в 1939 р. Дрогобицької області.

Советизаційні перетворення у всіх сферах суспільного життя загалом і в освіті зокрема викликали різне ставлення учителів і учнів. Оцінювати ставлення вчителів до совєзації доволі складно, оскільки треба зважати на низку факторів: 1) в умовах тоталітарного режиму більшість із них приховували свої справжні погляди, а тому їхні дифірамби новій владі не слід сприймати за “чисту монету”; 2) представники різних національних груп не однаково оцінювали політику більшовицької влади; 3) ставлення людей змінювалося залежно від перебігу подій.

На початковому етапі утвердження нового режиму (вересень 1939 – січень 1940 рр.) серед деяких українських учителів спостерігалось піднесення, пов'язане з проведенням українізації шкільництва та ліквідації безробіття. Вважаємо, що вчителька з с. Брониця Юлія Дуцяк була щирою, коли у першому числі обласної газети “Більшовицька правда” писала: “Я віддам всі свої сили, здібності, здоров'я і буду чесно служити своєму народові, нести йому культуру і освіту, щоб цим віддячити за щастя жити і працювати у великій і непереможній сім'ї радянського народу” [1]. Проте невдовзі погляди вчителів змінилися. У 1940 р. вчителька школи с. Вовче (Турківщина) п. Вільхова, опонуючи атеїстичній пропаганді, заявила учням: “Бог дорожчий, ніж Сталін, настали часи, коли молитися нам не дають” [2]. Учителі-поляки, відчуваючи національне приниження через загибель польської державності, приховано негативно сприймали всі перетворення. Деякі з них втрачали віру в можливість повернення “status quo ante bellum”. Так, учитель географії Дрогобицької гімназії ім. Владислава Ягайла Ейнлегер, який до війни був палким і щирим патріотом Речі Посполитої, показуючи долоню, сказав до колег: “Тут мені волосся виросте, якщо знову буде Польща!”. І додав: “Буде, але комуністична...” [3]. Окремі з них залишали працю у школі, інші змушені були перетворитися на пасивних спостерігачів советизаційних процесів, часто ігноруючи їх. Так, у рапорті начальника оперативно-чекістської групи, що діяла на теренах колишнього Станіславського воєводства, 12 жовтня 1939 р. зазначалося: “...прикметною для поляків-вчителів є їх пасивність під

час проведення зібрань та віч, які носять інтернаціональний характер. І так на вчительському вічі в місті Стрий вчителі-поляки не виступали, а багато націоналістів взагалі не прийшло” [4].

Незадоволення новими умовами поступово наростало серед місцевих учителів – українців і поляків (скеровані зі східних областей педагоги, опинившись на нових землях, могли спиратися лише на підтримку влади, тож їхнє ставлення до перетворень було здебільшого схвальним). Виявом реального ставлення місцевих педагогів до більшовицького режиму була, зокрема, участь деяких учителів у підпільному русі опору – українському і польському. Так, тісні контакти з ОУН підтримували вчителі Філомена Іванчук зі Стрия та Марія Мудра з Добромиля. Восени 1940 р. їх заарештували і в лютому 1941 р. засудили до смертної кари на “процесі 62-х” у Дрогобичі [5]. До польського антирадянського підпілля (ЗВЗ) належали, зокрема, вчителька самбірської школи № 2 Гіяцинта Марія Козловська, подружжя педагогів початкової школи на Раточині в Бориславі Гелена та Адам Бедковські, професор колишньої Бориславської гімназії Станіслав Шмідт [6].

Невдоволення новою владою, її реформаційними заходами наростало і серед значної частини школярів. Особливо різко воно виявлялося серед учнів старшого віку, а також школярів польської національності. Так, молода вчителька перетвореної на десятирічку польської гімназії в Дрогобичі Марія Серватка, викладаючи географію, розповідала учням про “великий Радянський Союз – вітчизну пролетаріату”. “Пам’ятаю, – пригадує вона, – подала-м, що радянська промисловість виробила стільки-то мільйонів пар взуття, коли почувся голос Юрка Лідера: “То ніц дивного, що решта босими ходять” [7]. Виховані в патріотичному дусі, часто члени колишнього харцерства, учні-поляки критично ставилися до навчального матеріалу, що подавався у радянській школі. Інколи вони навіть брали участь у діяльності польського антирадянського підпілля, виконуючи функції зв’язківців або “білих кур’єрів” – провідників для польських підпільників чи втікачів, яких за дорученням керівництва осередків ЗВЗ проводили таємними стежками до кордону і далі. Білими кур’єрами, зокрема, були дрогобицькі школярі Тадеуш та Анджей Хцюки, 14-річний Владислав Осовський – учень колишньої гімназії в Турці.

Одним із виявів опозиційних настроїв української шкільної молоді була протидія антирелігійному вихованню. Значна частина української молоді до війни брала участь не лише в пластових гурт-

ках (після 1930 р. таємних), а й в організаціях релігійно-виховного спрямування на зразок “орлів” чи марійських дружин. Прагнучи в умовах советської дійсності продовжити традицію християнського виховання, українська молодь за сприянням церковних інституцій проводила підпільні зібрання релігійно-освітнього характеру. Так, протягом 1939 – 1941 рр. у церкві Св. Трійці м. Дрогобича під опікою пароха о. Якіма Сеньківського таємно збиралися члени марійської дружини молоді колишньої української гімназії ім. І. Франка та марійської дружини пань (приблизно 40 осіб). Програма сходинок містила спільну молитву, духовне повчання отця-проповідника, реферат або дискусію на етично-релігійну тематику [8].

Нова влада теж не мала довіри до місцевих педагогічних кадрів (а відтак і до виховуваних ними учнів). На осінь 1939 р. у західноукраїнських школах було чимало, на думку партійно-советських функціонерів, “неблагонадійних елементів”: активних українських, польських і єврейських громадсько-політичних діячів, представників духовенства, колишніх польських офіцерів тощо. Для більшовиків, як наголошувала історик Т. Соколовська, “необхідно було негайно замінити таких “учителів” кадрами, які б повністю забезпечили виховання дітей в комуністичному дусі” [9]. У листопаді – грудні 1939 р. Львівський обласний відділ освіти дійшов висновку, що принаймні третину вчителів треба замінити [10]. Советсько-партійні чиновники Дрогобицької області так прямо не висловлювалися, але 24 квітня 1940 р. секретар міськкому КП(б)У м. Дрогобича П. Гребеник доповідав обкомові, що теоретичний рівень значної частини місцевих учителів не відповідає вимогам радянських шкіл [11]. Ішлося не так про рівень освіти і педагогічної майстерності, як про політичну лояльність до нової влади. Зasadничим критерієм вартості і придатності педкадрів до праці у школах стала їхня ідеологічно-політична позиція, ступінь заангажованості у впровадженні нового режиму. Більшість учителів були нездатні за короткий час змінити світогляд та систему вартостей, а отже, забезпечити комуністичне виховання молоді. Зважаючи на це, РНК УРСР 16 листопада 1940 р. прийняла ухвалу “Про поліпшення праці політично-освітніх інституцій УРСР”, згідно з якою в обласних відділах освіти створювалися спеціальні політично-освітні відділи, що відповідали за провадження ідеологічно-політичної праці у школах.

Недовіра нового режиму до місцевих педкадрів виявлялася і в їх посадовій дискримінації – перевага у призначеннях на посаду

директора чи завуча школи майже завжди надавалася вчителям, присланим зі східних областей УРСР. Усі директори середніх шкіл (на вересень 1940 р. у Дрогобицькій області їх налічувалося 35) були “скеруванцями”, натомість колишніх місцевих керівників переводили, у кращому разі, на посаду заступників. Наприклад, директором школи № 1 м. Дрогобича у січні 1940 р. став Олександр Дегтярьов, а попередній очільник цієї колишньої української гімназії Михайло Бараник виконував функції завуча [12]. Місцеві вчителі могли стати керівниками лише неповно-середніх та початкових шкіл за умови демонстрації відданості ідеям та заходам нової влади. Так, місцеві педагоги В. Панас і Л. Кузяр стали директорами, відповідно, Самбірської НСШ № 4 та Вільхівцівської НСШ (Лісківський район) [13].

Задля пильного контролю з перших тижнів утвердження советської влади органи НКВС почали створювати систему політичної інфільтрації вчителів. Для нагляду в школах використовували учнів, директорів, завучів, агітаторів, піонервожатих, комсоргів, навіть батьків. “Горе учителям, – писав М. Синиця, згадуючи становище педагогів в умовах советського режиму на Самбірщині, – коли у його селі заляглося кубло комсомольців. Кожна каналія того кубла мала обов’язок слідкувати за словом, ділом, а то й думкою вчителя, словом, була його чортом-хранителем” [14]. Особливо спецоргани цікавилися тим, хто з учителів був офіцером резерву, громадським і державним діячем, що розповідав на заняттях, яке його реальне ставлення до більшовицької влади. Підозрілих педагогів допитували, застерігали, змушували до регулярного відмічання в НКВД, наказували залишити прикордонну смугу, заарештовували і висилали вглиб СРСР [15].

Не пройшли повз увагу спецорганів й “антирадянські настрої” певної частини шкільної молоді. НКВС вдавався до провокацій з метою викрити протибільшовицьку позицію школярів. Зокрема, органи держбезпеки завербували одного з учнів колишньої гімназії ім. Владислава Ягайла на ім’я “П.” (його батько і брат перебували в партизанці). Спочатку він доносив на своїх ровесників, а згодом отримав завдання створити в школі антирадянську організацію. Ця провокація спрямовувалася на виявлення інакодумців. Енкаведисти постачали цього “шкільного агента” антирадянськими листівками, які той розповсюджував серед учнів. Незабаром в одному з класів було заарештовано 14 школярів, з яких лише трьох пізніше відпустили [16].

Врешті від підозр та розслідувань чекісти перейшли до справ. Зауважимо, що репресії проти педагогічних кадрів розпочалися вже через кілька днів після вступу Червоної армії на терени Західної України. Першого удару зазнали поляки. Однією з найперших жертв у Дрогобичі став учитель біології гімназії ім. Владислава Ягайла Антоній Огневський – близький родич польського генерала Токаржевського [17]. 2 жовтня 1939 р. був заарештований директор цієї ж гімназії Тадеуш Каньовський [18]. Цього ж місяця Дрогобицьке управління НКВС заарештувало вчительку с. Вацевичі Анну Оконьову, яка до війни активно займалася патріотичним вихованням місцевих учнів-поляків. Але по дорозі до Львова їй вдалося втекти з потягу [19]. Дещо пізніше репресії торкнулися українських учителів. Так, 17 грудня 1939 р. заарештовано вчителя з с. Майничі Івана Юрківа, який згодом перебував у Дрогобицькій в'язниці [20]. У Стрию протягом перших місяців більшовицької влади було схоплено учителів П. Кобата, М. Веселовську, Д. Колодницького, Яворського, В. Лужецького, шкільних інспекторів І. Калиняка та В. Данилківа. На початку 1940 р. радянські спецоргани заарештували деяких педагогів колишньої Стрийської української гімназії (подружжя Ковалів, учителя малярства Б. Яцкевича, учителя руханки О. Ставничого), а також директора школи в Нежухові, відомого громадського діяча Дмитра Винницького [21].

Арешти учнів шкіл у 1939 – 1941 рр. також не були рідкісним явищем. 23 березня 1940 р. заарештовано учня бориславської гімназії Вітольда Невельського, родину якого депортували 13 квітня того ж року. Така ж доля спіткала іншого учня гімназії у Бориславі, Владислава Ліщинського, ув'язненого 3 квітня 1940 р. [22]. Бориславець Ян Оначишин згадує, що в камері № 2 тюрми Дрогобицького обласного Управління НКВС зустрів двох учнів саме бориславської гімназії [23]. Чимало учнів різних шкіл Дрогобича та Борислава було схоплено у квітні-травні 1940 р. 4 квітня заарештовано учня колишньої Дрогобицької польської гімназії Казимира Сваричевського, 9 травня ув'язнено ученицю Марію Войтович (Дрогобич), 4 травня – Зигмунта Новака, 15 травня – Едварда Станіславчака, 16 травня – Еміля Томаша Агатина, того ж місяця – Єжи Лутовського (Борислав) [24]. У травні було схоплено трьох учнів Стрийської СШ № 10: І. Заяця, О. Смика та Яворського [25].

Чимало вчителів постраждали від виселенських акцій, які проводилися у лютому, квітні та червні 1940 р. проти поляків, але

зачепили й українців. Зокрема, вчительку з Борислава Софію Чосновичову було вивезено до Сибіру 10 лютого 1940 р., а її колегу з цього ж міста Софію Кулиняк 14 квітня 1940 р. вислано в Казахстан. Зі Стрия вивезено родину гімназійного професора Войцовича та вчительки Софії Охримович. 13 квітня цього ж року схоплено інспектора шкіл у Бориславі Володимира Коцюбу з дружиною Марією та вивезено до Кустанайської області. Того ж дня депортовано з Дрогобича вчителів-поляків Марію Кавецьку, Михайлину Огневську, Марію Паячкову, з Підбужа – Станіславу Циковську. Із села Биків ще у березні 1940 р. вивезено на Кавказ учителя Йосипа Глухівського з родиною. Дещо пізніше (червень 1940 р.) така ж доля спіткала трускавецьких учителів Степана Капка (потрапив до Архангельської області) та Марію Улевич [26].

Подекуди жертвами виселенських акцій ставали й учні. Так, учениці з Борислава Ірина та Євгенія (прізвища невідомі) у лютому 1940 р. були вивезені в Кустанай. 24 квітня 1940 р. у Бориславі схоплено та депортовано учня Юліяна Богача, 9 травня у Дрогобичі – Тадеуша Ковальського, у серпні – Кароля Хіла [27]. Є твердження, що в квітні 1940 р. заарештовано і вивезено без родин із Дрогобича 140 ліцеїстів. Однак Є. Пілецький спростовує його, вважаючи, що за 21 місяць советської влади було заарештовано не більше 30 учнів середніх шкіл [28].

Окремих учителів заарештовували і звинувачували у “зраді батьківщини” за участь у підпільних організаціях. Крім згаданих Марії Мудрої та Філомени Іванчук (заарештованих, відповідно, 9 вересня і 23 жовтня 1940 р. за причетність до ОУН) і Гіяцинти Козловської та Станіслава Шмідта (схоплених, відповідно, 23 березня і 6 квітня 1940 р. за участь в антирадянському підпіллі), засуджено і страчено Йозефа Пачоху, вчителя географії колишньої Бориславської приватної гімназії [29]. У травні 1941 р. на судовому “процесі 39-ти” членів ОУН, що відбувався в Дрогобичі, до 10 років ув’язнення засудили і вчителя школи с. Лімна (Турківщина) Петра Мудрого [30].

Значного розмаху репресивна система набрала у перші дні німецько-советської війни. Було заарештовано і знищено двох учителів колишньої української гімназії ім. І. Франка в Дрогобичі – Івана Чмолу та Дмитра Бурка [31], схоплено вчителя музики Степана Огородника, педагогів Рудольфа Ленартовича і Олену Рафал [32]. В урочищі Гостиславле енкаведисти вбили директо-

ра Нагуєвицької школи Михайла Дрогобицького [33]. У Підбужі заарештували і ліквідували директора школи А. Юринця. Комарнівське НКВД у червні 1941 р. закатувало вчителя місцевої середньої школи Миколу Здерка [34]. Тоді ж до Самбірської в'язниці енкаведисти запроторили вчительку Дублянської СШ Софію Когутівну, де вона й загинула [35]. Не оминув червневий терор і учнів – для деяких із них висловлення антирадянських поглядів закінчилося трагічно. Так, жертвами НКВС в останні дні червня 1941 р. стали учні бориславських шкіл Єжи Козловський і Едвард Лобазя, яких заарештували 24 червня за необережні висловлювання, а також учениця Марія Шнабель. Їхні тіла були знайдені у підвалах будинку Бориславського НКВД і перепоховані у спільній могилі на Гутовій Гірці 4 липня 1941р. [36].

Отже, не змігши перетворити різнонаціональні місцеві педагогічні кадри на монолітну соціальну опору нового ладу (через неприйнятність для значної їх частини комуністичних морально-ідеологічних засад і методів освітньо-педагогічної та суспільної політики) та не довіряючи їм з політичних міркувань, нова влада вдавалася до традиційного методу “виправлення” – репресій. Учніська молодь також здебільшого не виявляла активної участі у житті советизованої школи. Нерідко її представники висловлювали негативне ставлення до атеїстичного, комуністичного виховання, брали участь у підпільних антирадянських організаціях і, зрештою, потрапляли під репресивний прес тоталітарної держави. За нашими підрахунками, у Дрогобицькій області органи НКВС і НКДБ репресували майже сто місцевих учителів та учнів.

Література

1. Дуцяк Ю. Всі свої сили віддам на службу народові // Більшовицька правда. – 1939. – № 1. – 4 листопада. – С. 2.
2. Турик Я. В. До світла знань (3 історії українського шкільництва бойківського села Лімна). – Львів, 2009. – С. 124.
3. *Budzyński W.* Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – S. 136.
4. *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa i ekonomiczna ZSRR na okupowanych ziemiach polskich w latach 1939 – 1941 (“Zachodnia Ukraina” i “Zachodnia Białoruś”). – Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006. – S. 319.
5. Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга перша. – Львів: “Просвіта”, 1993. – С. 166 – 167; Білий Д. Процес 64-х в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Б.в., 1973. – С. 120.
6. *Pilecki J.M.* Nikt nie przeżył! Borysławski ZWZ w Kijowie 1941 r.// Ziemia Drohobycka. – 2002. – Nr. 16. – S. 7; Rybotycki J. Dwie Schodnice – wieś i osada przemysłowa // Ziemia Drohobycka. – 2007. – Nr. 19-20. –

S. 65 – 66; Pilecki J.M. Proces 27 boryslawian – Kijów 1941 r. // Ziemia Drohobycka. – 1996. – Nr. 9. – S. 15 – 16.

7. *Budzyński W.* Miasto Schulza... – S. 137.

8. *Купринець О.* Марійські дружини у Дрогобичі в 1939 – 1941 р. // Дрогобиччина – земля Івана Франка... – Т. 1. – С. 168-169; Пастух Р. Рідна школа в Дрогобичі. – Львів: Меморіал, 1991. – С. 24.

9. *Соколовська Т.Г.* Культурне будівництво в західних областях УРСР в перші роки Радянської влади (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) // 40 років Великого Жовтня. – Л.: Вид-во Львівського ун-ту, 1957. – С. 231.

10. *Vonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 319.

11. Державний архів Львівської області. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 21; *Попп Р.* Трансформація етносоціального складу населення Дрогобича наприкінці 30-х років ХХ століття // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921 – 1931): Матеріали міжнарод. наук. конф-ї, Дрогобич, 8-9 жовтня 2004 р./ Упоряд В.Футала. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 178.

12. Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку ХХІ ст.) / Наук. ред. Л. Тимошенко. – Дрогобич: Коло, 2009. – С. 187.

13. *Бутенко А.* Народний вчитель // Більшовицька правда. – Дрогобич. – 1940. – № 278 (324). – 29 листопада. – С. 3; Лебедюк В. Виховувати і любовно вирощувати кадри // Більшовицька правда. – 1940. – № 239 (285). – 12 жовтня. – С. 2.

14. *Синиця М.* Учитель під большевицьким чоботом // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 27. – 6 листопада. – С. 2.

15. *Głowacki A.* Sowietci wobec polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej. Wydanie II. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1998. – S. 431.

16. *Budzyński W.* Miasto Schulza... – S. 139.

17. *Ibid.* – S. 127.

18. *Ibid.* – S. 407.

19. *Sahaj T.* Z Wasowic do Polski w jesieni 1945 r. // Ziemia Drohobycka. – 2001. – Nr. 14. – S. 36.

20. Літопис нескореної України... – С. 174.

21. *Король В.* Історія Стрийської гімназії. – Т. III (1933 – 1944). – Стрий: УКРПОЛ, 2000. – С. 58 – 59.

22. *Pilecki J.M.* Nikt nie przeżył!... – S. 7-8.

23. *Onaczyszyn J.* Wróciłem w niedzielę rano // Ziemia Drohobycka. – 2007. – Nr. 19-20. – S. 38; *Budzyński W.* Miasto Schulza... – S. 152.

24. Lista Polaków aresztowanych, zamordowanych względnie wywiezionych z miasta Drohobecza i powiatu w czasie rządów sowieckich w latach 1939-1941 / zestawiona staraniem Polskiego Okreg. Komitetu Pomocy w Drochobyczu. – Drochobycz, 1942. – S. 19, 22, 23, 26, 27, 29.

25. *Король В.* Історія Стрийської гімназії... С. 59.

26. Літопис нескореної України... – С. 161, 163, 165-166; Lista Polaków... – S. 10, 15-16, 24, 36, 40; *Король В.* Історія Стрийської гімназії... – С. 59.

27. Літопис нескореної України... – С. 165; Lista Polaków... – S. 6, 12, 23.

28. *Pilecki J.M.* 1939 – 1941. Ilu aresztowano? Ilu deportowano? // Ziemia Drohobycka. – 2002. – Nr. 16. – S. 54.

29. *Pilecki J.M.* Nikt nie przeżył!... – S. 8.
30. *Тирик Я.В.* До світла знань... – С. 123.
31. Нариси з історії Дрогобича... – С. 191.
32. Літопис нескореної України... – С. 160-161; *Lista Polaków...* – S. 13, 17.
33. *Гром Г.* Нагуєвичі. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 2002. – С. 127, 228.
34. Літопис нескореної України... – С. 49, 80 – 81.
35. *Черевко В.* Школа в селі Бабина Самбірського району: Нарис з історії шкільництва. – Бабина, 2006. – С. 29.
36. *Pilecki J.M.* Ofiary NKWD z 1941 r. w Borysławiu // *Ziemia Drohobuska.* – 2002. – Nr. 15. – S. 69-71; Літопис нескореної України... – С. 164.

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

ТУРКІВСЬКИЙ ПОВІТОВИЙ ПРОВІД ОУН: СТРУКТУРА І КЕРІВНИЙ СКЛАД (Перша половина 1940-х років)

Історія національно-визвольних змагань 1940-1950-х рр. залишається мало дослідженою. Більшість нарисів історії ОУН і УПА ґрунтуються на спогадах учасників та очевидців. Надзвичайно важливими і потрібними є документальні дослідження. Пропонована стаття є першою спробою ґрунтовного аналізу структури, керівного потенціалу та біографій членів Турківського повітового проводу ОУН.

Для кращого розуміння історії національно-визвольного руху доцільно окремо зупинитися на структурі підпілля. У першій половині 1940-х років існувала Дрогобицька область ОУН, до якої входили Дрогобицька, Самбірська та Стрийська округи, що склалися з десяти повітів: Дрогобицького, Жидачівського, Миколаївського, Нижньоустрицького, Рудківського, Самбірського, Сколівського, Старосамбірського, Стрийського, Турківського. Повіт Турка організаційно належав до Самбірської округи. Повіти, своєю чергою, ділилися на райони, а ті – на підрайони; найнижчою одиницею була станиця. Райони (у першій половині 1940-х років) не були адміністративно стійкими і часто змінювали свої межі. Центром району було село, з якого походив провідник відповідного району або в якому концентрувалося найбільша кількість чле-

нів ОУН. У середньому тодішній район налічував 10 – 13 сіл. Підрайони склалися з 3 – 4 сіл. Під час німецької окупації налічувалося 5 районів.

Нещодавно знайдені документи частково проливають світло на структуру ОУН(м). У першій половині 1944 р. відбувалося збільшення бандерівських осередків і, відповідно, членів. Так, якщо порівнювати квітень і травень 1944 р., то число членів збільшилося на 14 осіб. У звіті референта жіноцтва Турківського повітового проводу ОУН “Уляни”, датованому квітнем 1944 р., зазначалося, що в Турківському повіті діяли 36 осіб (у районі Черемха – 10 жінок, Луг – 5, Ключ – 11, Чучуєв – 5, Байрак – 5)¹. За звітом референта жіночої сітки Самбірського окружного проводу ОУН “Оришки”, станом на квітень 1944 р. у Турківському повіті було п’ять районів, 23 підрайони і 64 села. Станом на 1 травня 1944 р. було охоплено 46 сіл, де діяли 50 жінок і одна повітова провідниця. Цей повіт проводив збір продовольства у малих кількостях. Збір полотна, заготівлю мила і соди виконувала мережа чоловіків². У звіті “Оришки” зазначалося, що станом на квітень 1944 р. у Турківському повіті діяла мельниківська сітка з 15 членів і 40 симпатиків³.

Зі зміною умов боротьби після приходу більшовиків і потребою впорядкувати структуру в підпіллі відбулася реорганізація. Точно невідомо, коли вона завершилася – можна припускати, що наприкінці 1944, але не пізніше весни 1945 р. Дрогобицька обласна організація ОУН була реорганізована в Дрогобицьку округу.

ТУРКІВСЬКИЙ ПОВІТОВИЙ ПРОВІД ОУН (1940 – 1945)

Провідник

Про першого провідника Турківського повітового проводу ОУН Мирона Утриска, відомого ще з 1930-х років, довідуємося з праці Ярослава Тирика. На жаль, даних, які б це ще раз підтвердили, не знайдено. Наступним відомим провідником був Ігор Кишакевич-“Юрій”. Про це йдеться в “Організаційному звіті за місяць січень 1944”: “Повіт цей поступенно підноситься та вибивається на чоло. Все це завдяки гарного згармонізування праці Повітового проводу з другими референтами. Повітовик Юрій зараз перейшов у підпілля, і є всі дані, що за якийсь час цей повіт стане одним із найкращих. Останньо нав’язано контакт на Мадярщину та зорганізовано там район»⁴. Крім цього, у протоколі

допиту Паращука Степана Тимофійовича 13 листопада 1944 р. зазначалося, що провідником Турківського повітового проводу ОУН був “Юрій”, і давався його опис: “вище середнього зросту, блондин, лице кругле, носить англійські вуса. Очі сірі”⁵. У протоколі допиту Варзарука Василя Юрковича від 28 вересня 1946 р. зазначалося: “В ОУН я був втягнутий осінню 1942 р. повітовим провідником “Юрієм” – Кишакевич Ігор”. Тобто Кишакевич Ігор очолював Турківський повіт протягом 1942 р. аж до загибелі (02.1945)⁶.

Про останнього провідника довідуємося із партійних документів, зокрема зі звітів секретаря Боринського РК КП(б)У Нудьги, який зазначає, що на території Боринського району з’являється із Турківського району боївка у складі 30 осіб під керівництвом повітового провідника “Довбуша”. Про призначення і короткотермінове перебування останнього провідника довідуємося з “Доповідної записки про стан боротьби з українсько-німецькими націоналістами по Боринському району з 15.02 по 25.02.1945 року”: “...спільними діями з Турківським районним відділом МДБ ліквідована група під керівництвом “Довбуша”, який став замість вбитого “Юрія””⁷. Точно ідентифікувати “Довбуша” не вдалося. Маємо припущення, що це Василь Кузьмин. Про це, зокрема, йдеться у протоколі допиту Гута Володимира Михайловича від 17 грудня 1946 р.⁸ Після загибелі “Довбуша” нового провідника не призначали, оскільки Турківський повіт був ліквідований.

Організаційний референт

Першим відомим організаційним референтом Турківського повітового проводу ОУН був Петрівський – “Яркий”, “Карпо”. В “Організаційному звіті за місяць січень 1944” зазначалося, що після смерті повітовика “Чуприни” на його місце призначили “Карпа”, колишнього організаційного референта Турківського повітового проводу “Ярко”⁹. Тож на цій посаді останній перебував до січня 1944 р. У протоколі допиту Фарила Михайла Онуфрійовича від 10 – 13 січня 1945 р. зазначалося: “Петрівський, по псевдо “Карпо”, років 38-40, низького зросту, блондин, переховується на окраїні містечка Рудки, є повітовим провідником ОУН повіту Рудки”¹⁰.

На основі низки документів можемо говорити, що останнім організаційним референтом Турківського повітового проводу ОУН був Федик Володимир – “Орест”, “Береза”. На цій посаді

він згадується у серпні 1944 р.¹¹. Доки він перебував на ній невідомо, але точно відомо, що вже в червні 1945 р. Володимир Федик очолював Турківський повітовий провід ОУН.

Референт пропаганди

Інформації про референтів пропаганди Турківського повітового проводу ОУН збереглося дуже мало. У серпні 1944 р. згадується як пропагандист підпільник під псевдом “Лев”. Якої-небудь іншої інформації про нього віднайти не вдалося.

Референт СБ

Подібна ситуація і з референтами СБ Турківського повітового проводу. Єдиним відомим есбистом був “Вергун”. Про нього довідуємося з оперативного зведення № 148, де зазначалося, що 14 серпня 1945 р. оперативною групою Боринського РВ НКВС в с. Красне проведена операція, внаслідок якої в селі знайдено двох підпільників, що вчинили збройний спротив і були вбиті; один із них – референт СБ повітового проводу “Вергун”¹².

Військовий референт

Про перебування на посаді військового референта повіту говорить у протоколі допиту від 28 вересня 1946 р. згаданий Варзарук В.Ю.: “З травня 1943 р. по січень 1944 р. виконував обов’язки районного військового коменданта. Із січня по день приходу Червоної армії був військовим комендантом повіту. З приходом Червоної армії перейшов в одиночному порядку на нелегальне становище і так проживав до виходу із повинною. Після чого поступив працювати в колгосп Ільник в якості рядового колгоспника, де працював до даного часу”¹³. Отже, як військовий референт Турківського повіту Василь Варзарук діяв протягом січня – серпня 1944 р. Інформації про інших осіб, які могли перебувати на цій посаді, віднайти не вдалося.

Референт УЧХ

Про єдиного відомого референта УЧХ Турківського повіту довідуємося з уже згаданого протоколу допиту Парашука С. Т. від 13 листопада 1944 р. У ньому зазначалося: “В період німецької окупації Дрогобицької області при Самбірському окружному проводі працювала секретарем-машиністкою “Уляна”, років 20-21. В даний час працює керівником жіночого відділу Турківського повітового проводу ОУН. Прикмети “Уляни”: низького зросту, брюнетка, носить коси, очі чорні, лице кругле, худощаве”¹⁴. Не менш важливим документом, який дозволяє впевнено говорити про перебування підпільниці “Уляни” на посаді рефе-

рента УЧХ, є підписаний нею звіт¹⁵. На згаданій посаді “Уляна” фіксується у квітні 1944 р. Дальша її доля невідома.

Про наступного референта жіноцтва довідуємося з підпільного документу, підписаного керівником жіночої сітки Самбірського окружного проводу ОУН, “Друже Провідник!”. У ньому писалося: “Відносно моїх повітовичок. Всі стараються працювати та організувати терен. Друг Зоря дещо неморально поводить ся. Я мушу перевірити справу і, правдоподібно, перенесу її від Юрія (провідника Турківського повітового проводу ОУН. – Авт.) в Устріччину”. Отже, у червні 1944 р. “Зоря” була переведена у Нижньоустрицький повітовий провід ОУН¹⁶.

Юнацтво

Першим відомим референтом Юнацтва був “Марко”, “Роберт”. Досить докладну його характеристику містить підпільний звіт із району Бескид за 1.02 – 28.02.1946 р., перекладений російською. У ньому дана характеристика референта пропаганди Боринського районного проводу ОУН “Роберта”: “Др. Марко (Роберт). В організації працює з 1941 р., спочатку як член, а після як підрайонний Юнацтва. Від серпня 1942 р. по жовтень 1943 р. на посаді повітового провідника Юнацтва. Від приходу більшовиків по січень 1944 р. працював при районному провіднику, пізніше був у кущі як розвідник. З кінця лютого по кінець травня 1945 р. був в охороні надрайонного провідника. З початку червня до серпня – при НОП, група курсантів. З серпня до даного часу на посаді районного пропагандиста. Освіта: 9 класів більшовицької десятилітки. З погляду активності і впевненості є активним і впевненим. До своїх завдань ставиться серйозно і справляється зі своїми завданнями. Хороша сторона – є пильним і педантичним, погана – нервозність. Не вмє володіти собою. За найменшу провинність свого підлеглого сварить його, до того ж таким чином, що ображає гордість не тільки одиниці, а часто і суспільства. Наприклад, дав покористуватися рукавицю стрільцеві, а той десь необережно пропалив. Тоді др. Марко скипів гнівно: “Ах, і босяки» і т. д., “ах, і хлопип” (в розумінні не як чоловіків, а суспільної категорії”¹⁷.

Варзарук Василь, син Юрія (“Маринар”, “Байда”, “Осавул”, “Скуб”; 1905, с. Космач Яблонівського р-ну Станіславівської обл. – 19.05.1947). Освіта – 3 кл. Навчався у школі с. Космач Яблонівського р-ну Станіславівської обл. (1912 – 1914). Працював у лісозаготівлі (1918-1934). Член “Просвіти” (1938). Заарештований Турківським РВ МВС (25.06.1941). Втік із тюрми м. Самбір (07.1941). Комендант

української поліції в с. Ільник (08.1941). Бухгалтер кооперативи, секретар сільської управи. Член ОУН (осінь 1942). Провідник підрайонного проводу ОУН (сс. Ільник, Радич, Лосинець, Мельничне Турківського р-ну) (1942 – 05.1943). Військовий комендант Турківського районного проводу ОУН (05.1943 – 01.1944). Військовий комендант Турківського повітового проводу ОУН (01.- 08.1944). Перейшов на нелегальне становище (09.1944). Після цього працював у колгоспі с. Ільник. Вийшов із повинною 15.02.1946. Вирок 28.04.1947 засуджений за ст. 54-1а, 54-9 і 54-11 КК УРСР до ВМП (вищої міри покарання. – *Ред.*)¹⁸.

“Вергун” (? – 14.08.1945, с. Красне Турківського р-ну). Можливо, референт СБ Турківського повітового проводу ОУН. Референт СБ Боринського районного проводу ОУН (? – 08.1945)¹⁹.

“Довбуш”, “Добуш”, “Довбиш” (? – 03.1945, Турківський р-н). Провідник Турківського повітового проводу ОУН (03.1945). Можливо, Кузьмин Василь²⁰.

“Зоря” (? – ?). Референт УЧХ Турківського повітового проводу ОУН (? – 06.1944), відтак референт УЧХ Нижньоустрицького повітового проводу ОУН (06.1944 – ?)²¹.

Кишакевич Ігор, син Олекси (“Юрій”; 24.03.1923, с. Солець – 19.02.1945, біля с. Багнувате Турківського р-ну). Провідник Турківського повітового проводу ОУН (1942 – 17.02.1945)²².

“Лев” (? – ?). Референт пропаганди Турківського повітового пооводу ОУН (зг. 08.1944).

“Марко”, “Роберт” (? – 1946). Освіта – 9 класів. Член ОУН (1941). Підрайоновий Юнацтва. Повітовий провідник Юнацтва (08.1942 – 10.1943). Працював при провіднику Боринського районного проводу ОУН (08.1944 – 01.1945), пізніше у кущі – розвідником. В охороні надрайонного провідника (02. – 07.1945). Референт пропаганди Боринського районного проводу (08.1945 – 02.1946)²³.

Петрівський (“Карпо”, “Яркий”; 1905-1907, Турківського р-ну – 03.02.1946, с. Голодівка). Організаційний референт Турківського повітового проводу ОУН (? – 01.1944). Провідник Рудківського повітового (Романів) проводу ОУН (1944 – 10.1945), відтак надрайонного (? – 02.1946)²⁴.

“Уляна” (1923? – ?). Секретар-машиніст Самбірського окружного проводу ОУН. Референт УЧХ Турківського повітового проводу ОУН (зг. 04.1944)²⁵.

Утриско Мирон (? – ?). Провідник Турківського повітового проводу ОУН (1930-ті рр.)²⁶.

Федик Володимир, син Михайла (“Орест”, “Береза”; 1921, с. Мала Озимина Самбірського рну – 20.09.1949, між селами Розгірче і Семигинів Стрийського рну). Освіта середня. Працював у Юнацтві, спочатку як член, потім як зв’язковий і зеновий. Член ОУН (1939). Пізніше провідник Юнацтва у районі. Провідник у середній школі. Під час німецької окупації – провідник у 7 і 8 класах Дрогобицької гімназії. Працював у студентському секторі ОУН у Львові (1943 – 1944). Проїшов обласний вишкіл пропагандистів у с. Недільна Старосамбірського рну і призначений пропагандистом Самбірського повітового проводу ОУН (07.1944). Організаційний референт Турківського повітового проводу ОУН (08.1944). Провідник Турківського районного проводу ОУН (06.1945). Провідник Боринського районного проводу ОУН (07.1945 – 10.1946). Референт пропаганди Стрийського надрайонного проводу ОУН (літо 1948 – 09.1949). Провідник Стрийського надрайонного проводу ОУН (06 – 09.1949). У всіх документах репресивно-каральних органів на цих посадах значиться Вадюн Володимир Михайлович²⁷

Отже, попри низку нез’ясованих моментів у кадровому наповненні повітового проводу ОУН, нам вдалося щодо більшості осіб встановити справжні прізвища та імена; гірше виглядає ситуація з біографічними даними. Однак створена серйозна документальна основа для дальших наукових студій.

Джерела і література

- 1 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 47а.
- 2 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 149.
- 3 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 149.
- 4 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 136.
- 5 Архів УСБУ ЛО. – Спр. 40621. – Арк. 18; Спр. 48323. – Арк. 19.
- 6 Архів УСБУ ЛО. – Спр. 48323. – Арк. 19.
- 7 ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 48. – Арк. 75; Спр. 55. – Арк. 16 – 17.
- 8 Архів УСБУ ЛО. – Спр. 48323. – Арк. 205зв.
- 9 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 136.
- 10 Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-26789. – Арк. 43.
- ¹¹ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 59. – Спр. 1. – Т. 1. – Арк. 123; Ф. 2-Н. – Оп. 60. – Спр. 15. – Арк. 106; Ф. 2. – Оп. 32 (1960). – Спр. 12. – Арк. 218 – 220; Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 18. – Арк. 184 – 186; Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 41. – Арк. 44зв.; Спр. 214. – Арк. 15; Ф. 6. – Спр. 33282фп. – Арк. 27; Архів УСБУ ЛО. – Спр. 47385. – Арк. 19, 23зв.; ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 7. – Спр. 218. – Арк. 162; Спр. 220. – Арк. 47; Содоль П. Українська Повстанська Армія 1943 – 1949. Довідник II. – Нью-Йорк: Пролог, 1995. – С. 144; Воїни Армії Безсмертних: Списки повстанців ОУН-УПА, які полягли в боротьбі

з більшовиками у 1944 – 1953 роках. Дрогобицька область, Сколівський район // За вільну Україну. – 2001. – 25 грудня. – №145 (1822). – С. 5; Спогади Олени Могили. 28.07.1996 р. Турківський район Львівської області // Особистий архів Василя Ільницького. – 19 арк.

12 ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 57. – Арк. 224; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 32 (1960). – Спр. 3. – Арк. 28.

13 Архів УСБУ ЛО. – Спр. 48323. – Арк. 19зв.

14 Архів УСБУ ЛО. – Спр. 40621. – Арк. 19.

15 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 47а, 49 – 50.

16 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 150.

17 ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 7. – Спр. 218. – Арк. 162.

18 Архів УСБУ ЛО. – Спр. 48323. – Арк. 6, 19зв., 30-31, 38зв., 41зв., 42, 389.

19 ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 57. – Арк. 224; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 32 (1960). – Спр. 3. – Арк. 28.

20 ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 48. – Арк. 75; Спр. 55. – Арк. 16–17; Архів УСБУ ЛО. – Спр. 48323. – Арк. 205зв.

21 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 150.

22 Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-36269. – Арк. 16; Спр. П-39086. – Арк. 19зв.; Спр. 40621. – Арк. 18; Спр. 48323. – Арк. 19; ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 136; Літопис Української Повстанської Армії. – Том 36: Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини [ред. Мирослав Горбаль, упоряд. Михайло Павлишин, Михайло Романюк, Євген Топінка та ін.]. – Торонто; Львів: Видавництво “Літопис УПА”, 2002. – С. 47; *Горбаль М.* Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов’язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини. 1939–1950 / Мирослав Горбаль. – Торонто; Львів: Видавництво “Літопис УПА”, 2005. – С. 36; *Зачко Омелян.* Спогади з минулого. – Дрогобич: Коло, 2007. – С. 219.

²³ ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 7. – Спр. 218. – Арк. 162.

24 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 136; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 47. – Арк. 325; Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-26789. – Арк. 43; Спр. П-30060. – Арк. 17, 25; Спр. 42183. – Т. 1. – Арк. 34, 70зв.

25 ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 47 – 50; Архів УСБУ ЛО. – Спр. 40621. – Арк. 19.

26 *Тирик Я.* “Турківщина”. Туристично-краєзнавчий путівник. – Львів: ВНТЛ, 2000. – С. 55–56.

27 ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 59. – Спр. 1. – Т. 1. – Арк. 123; Ф. 2-Н. – Оп. 60. – Спр. 15. – Арк. 106; Ф. 2. – Оп. 32 (1960). – Спр. 12. – Арк. 218 – 220; Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 18. – Арк. 184 – 186; Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 41. – Арк. 44зв.; Спр. 214. – Арк. 15; Ф. 6. – Спр. 33282фп. – Арк. 27; Архів УСБУ ЛО. – Спр. 47385. – Арк. 19, 23зв.; ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 7. – Спр. 218. – Арк. 162; Спр. 220. – Арк. 47; *Содоль П.* Українська Повстанська Армія 1943 – 1949. Довідник II. – Нью-Йорк: Пролог, 1995. – С. 144; Воїни Армії Безсмертних: Списки повстанців ОУН-УПА, які полягли в боротьбі з більшовиками у 1944 – 1953 роках. Дрогобицька область, Сколівський район // За вільну Україну. – 2001. – 25 грудня. –

№145 (1822). – С. 5; Спогади Олени Могили. 28.07.1996 р. Турківський район Львівської області // Особистий архів Василя Ільницького. – 19 арк.

Михайло КРІЛЬ

ПРОПАГУВАННЯ ШОВКІВНИЦТВА НА СТАРОСАМБІРЩИНІ У МІЖВОЄННІ РОКИ

Серед українських національних організацій і товариств, які діяли в міжвоєнні роки, було чимало економічних. Їхні чільні діячі піклувалися про облаштування українського господарського життя. Особливо діяльними були осередки товариства „Сільський господар”. Серед новинок пропагувалося і заохочувалося садіння шовківничних (морвових) дерев, про що докладно писав часопис «Діло». З газети відомо, що 1929 р. самбірська філія «Сільського господаря» організувала в с. Глибока (тепер у Старосамбірському районі), дослідну станцію шовківництва. Її було розміщено в садібі селянина Володимира Кволика на відстані одного кілометра від залізничної станції. Газета повідомляла, що «хто з наших людей має старші або старі морвові дерева або хто засадив собі молоді морвові дерева, повинен на пару днів приїхати і придивитися годівлі. Ніяка книжка ані газета не дасть такого зрозуміння річі, як досвід власними очима. Переночувати і прохарчуватися можна в місцевих селян, у гарних і чистеньких домах. Зголоситися треба до п. Антона Саврея, голови місцевого кружка «Сільського господаря», який має своє дослідне поле пересаджування збіжа. Пояснення годівлі шовківника дасть п. Іван Шембель, який веде годівлю, а щосуботи дає їх проф. Ів.Филипчак при вул. Огородовій, ч.15. Для приїжджих дає пояснення рано в вільних годинах від науки, а пополудни щоденно. В Глибокій закінчиться годівля коло 15 липня, а в Самборі коло 25 липня. Всі українці, які інтересуються шовківництвом, повинні скористати з цієї нагоди. Хто має морвові дерева великі, може дістати в Самбірській філії невеличку кількість ячок і зробити пробу у себе дома ще цього року, щоби на другий рік започаткувати у себе годівлю на добре» [1].

Така пропаганда дала добрі результати. Вирощені кокони господарі подарували самбірському кооперативу «Шовк». У 1932 р. українська легка промисловість зафіксувала справжню історичну

подію: в Самборі було продано тридцять метрів першої української шовкової матерії, яку назвали «трама». Нова тканина виявилася дещо грубшою від дорогої імпоротної, оскільки «ткач брав 20 і більше тонісіньких шовкових ниточок на одну ткацьку нитку, тоді як на чужині звичайно беруть по 6-9 таких ниточок, імпрегнують її різними хемікаліями і надають тим способом матерії тугість, яка, коли випрана, тратить цю тугість і стає дрантиною шматою. Ми цього робити не вміємо, бо не маємо спеціалістів, а наша матерія природна. Кілька метрів задержали ми ще для двох інструкторів, які їздять по селах з відчитами про шовківництво, а кілька метрів зафарбували для проби, як ця штука у нас вдасться, і на славу вийшла добре. З решти пряжі, яка лишилася з дарованих коконів, вирахували, що буде до 10 м матерії. Цього року прислали вже наші годівельники до 70 кг коконів. Незабаром зачнемо їх сортувати і розмотувати, а через зиму витчемо знову нову шовкову матерію різних сортів. Праця йде у нас дуже поволі, бо майстер ткацький не може ще жити з шовківництва, яке у нас ще в пеленках, а головна його праця – виріб килимів і трикотарство, яке перед пів роком заснував гурток самбірських інтелігентів. Тут виробляють на ширшу скалю дамські панчохи і мужеські скарпитки, які найшли вже ринок збуту в кількох околичних містах, а найважніше те, що безробітні покінчені семинаристки найшли шматок хліба, заробляючи денно від 3–4 зол., при чім вчаться килимарства і шовківництва. От як можна дороблятися шматка хліба на своїй землі, не ждучи на непевну вчительську посаду на засланні. Щоби шовківництво найбільше розвинути, треба, щоби наша сільська інтелігенція і всі свідомі люди подбали, щоби до року не було у нас ні одного села, де би не було кілька тисяч морвових деревець. Тоді не 30 метрів виробимо річно, але 3 000 і більше, і це не одному нашому безробітному дасть кусок хліба в руки» [2].

І.Филипчак пропонував також зайнятися цією справою Лаврівському монастиреві. Адже монахи мали кількаморговий розсадник фруктових дерев. За словами І.Филипчака, монастир має розширити свій розсадник до кільканадцяти моргів і своїми деревцями постачати не лише сусідні села, але й цілі бойківські гори. Далі він зазначав, що гарно було б, якби отці василіяни, зважаючи на свій досвід і наявність робочої сили в навколишніх селах, зайнялися справою шовківництва. Відтоді, справді, почали масово насаджувати ці дерева.

На жаль, у повоєнні роки вони залишилися без догляду, трухлявіли, ягоди було зривати важко, і дерева поступово вирізували. Наприклад, у Добромилі три останні шовковиці, які росли на теперішній вулиці Гоголя, були зрізані в 1998 р. Нині шовковичних дерев у краю залишилося дуже мало.

З огляду на те, що в Глибокій розташована державна сортодільниця, доцільно звернути увагу на відновлення давніх традицій шовківництва на цьому терені підгірського краю, відшукати місце старої дослідної станції, а поселення внести до переліку туристичних маршрутів.

Література

1. Діло. – 1929. – 27 червня.
2. Діло. – 1932. – 3 грудня.

Богдан ЛАЗОРАК, Тетяна ЛАЗОРАК

КІЛЬКА МАЛОВІДОМИХ СВІДЧЕНЬ ДО ІСТОРІЇ СІЛ ВЕРХНІ ТА НИЖНІ ГАЇ XIX – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТ.

Зважаючи на сучасні процеси в українській історичній науці та історичному краєзнавстві зокрема, дослідження історії Східної Галичини періоду XIX – першої половини XX ст. вимагає аналізу та систематизації комплексних адміністративно-статистичних видань довідкового характеру, які публікувала австрійська, а згодом польська державна адміністрація. Перші комплексні статистичні відомості про Верхні та Нижні Гаї появились у 50-х рр. XIX ст. Відтоді аж до відновлення Другої Речі Посполитої [1] в межах Австро-Угорщини діяли фахові державні програми, відповідно до яких укладалися спеціальні показники (“Skorowidz wszystkich miejscowości” або “Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości”) [2] всіх місцевостей (циркулів, повітів та гмін, включно з дрібними присілками) королівства Галичини і Льодомерії. Нам доступні лише чотири видання цього “Показника всіх місцевостей”, зокрема за 1855, 1868, 1890 та 1909 рр.; авторство декотрих видань відсутнє. В основі цих показників були структуровані та деталізовані таблиці, що містили дані про кількість мешканців у конкретному поселенні (це фактично матеріяли переписів населення) [3], статистику їх національної приналежності [4] та віровизнання, ме-

режу церковних парафій, органи місцевого самоврядування, суд, прокуратуру, поліцію, навчальні заклади тощо. Вартість цих видань для історії Верхніх та Нижніх Гаїв полягає й у тому, що вони фіксують імена людей, які тоді працювали в школі, при поштовому відділенні телеграфу, на залізничній станції чи в інших державних установах та службах. Так, у показнику за 1855 р. зафіксоване ім'я власника с. Верхні Гаї графа Романа Бельського. Докладнішою виявилась інформація (сумарна для обох сіл) за 1868 р. [5]. У цих селах ще не було поштової служби, їх обслуговувала Дрогобицька центральна повітова пошта. Звідси дізнаємось і про те, що обидва села належали до Рихтицької римо-католицької парафії. Нам відомо, що існували також греко-католицькі громади [6], однак жодних даних про парафіяльне життя польської та української громад показник не містить. Населення становили 2526 осіб, проте ці статистичні дані чомусь були укладені відповідно до перепису населення 1857 р. Вказано про поділ земельних угідь на орні ґрунти, луки і сади, пасовиська та ліси. Власність на ці землі поділялась на велику і дрібну. Площа орних земель у великій власності становила 694 моргів, у дрібній – 2 842 моргів. Відповідно, луки і сади – у великій 251 морг, дрібній – 2 696 моргів; великих пасовиськ було 207 моргів, дрібних – 742 морги; ліси – 2 184 морги. Площа цих угідь разом становила 9620 моргів. Станом на 1868 р. власниками сіл Верхні та Нижні Гаї були, відповідно, Станіслав та Юліян Бельські.

Уже в показнику 1890 р. [7], укладеному Т. Пілатом [8], інформація про Верхні та Нижні Гаї подається як для окремих гмін. Відтак Н. Гаї залишались у власності Ю. Бельського. Пошти не було, проте адреси мешканців реєструвалися до поштового відділення у В. Гаях. Римо-католицька громада й надалі належала до Рихтицької парафії. У селі зареєстровано 2 корчми, 1 лікєро-горілчаний цех (інформація про власника відсутня) та 1 фільварок. Власником В. Гаїв також був Ю. Бельський. У селі діяло поштове відділення, телеграф [9]. Зафіксовано наявність корчми та фільварку. Зазначимо, що якихось значних змін в оновленому показнику місцевостей від 1897 р. не виявлено. Найпомітніше змінювалася кількість населення. Так, у 1904 р. [10] у Н. Гаях проживало 2016 осіб, а у В. Гаях (разом із територією присілка Буйничі) фактично у два рази менше – 1 070 осіб (зміни у кількості мешканців обох сіл потребують окремого дослідження). В цьому ж показнику зафіксовано наявність залізничної станції.

В оновленому показнику від 1909 р. [11] повторюються лише адміністративні відомості про належність сіл до повіту Дрогобича та перебування їх у власності того ж Ю. Бельського. Довідник від 1918 р. [12] фіксує зміну кількості населення: у Н. Гаях проживало 2339, а у В. Гаях – 1248 душ.

У Другій Речі Посполитій показники місцевостей продовжували укладати. Проте аналітичний центр обробки статистичної інформації перенесли зі Львова (Бомонд крайової статистики) до Головного відділу Статистики у Варшаві. В довіднику 1924 р. [13], складеному керівником відділу перепису населення Раймондом Булавським, знаходимо ґрунтовнішу в порівнянні з попередніми виданнями інформацію про В. та Н. Гаї. У Н. Гаях станом на 1924 р. налічувалося 425 будинків для помешкань, кількість мешканців становила 2328 осіб (1205 жін. і 1123 чол.). За показниками в таблицях, римо-католицька громада налічувала 145, греко-католицька – 2150, юдейська – 33 особи. Співвідношення національних громад: українців – 1719, поляків – 604, жидів – 5. У В. Гаях зафіксовано 216 будинків. Кількість мешканців становила 1216 осіб (623 жін., 593 чол.; греко-католиків – 876 римо-католиків – 301, Мойсеевої віри – 29, євангелістів – 10 осіб. Національні громади: українців – 816, поляків – 400. Наведена інформація укладалася за переписом 30 вересня 1921 р. без урахування тих чоловіків, на тоді внесених до військових табелів (були чи мали були у війську).

Окремий блок інформації про В. і Н. Гаї знаходимо в австрійських щорічниках-шематизмах. У них за спеціальною схемою вкладалися списки службовців, працевлаштованих в установах цісарсько-королівської адміністрації та в межах конкретної адміністративної одиниці [14]. Щорічники мали різні назви: “Schematismus” [15], “Handbuch” [16], “Szematyzm” [17]. Їх друкували німецькою, а від 1870 р. – польською мовою [18]. У шематизмі 1862 р. знаходимо відомості про наявність у Гаях (про поділ на Верхні і Нижні не вказувалося) тривіальної школи [19], учителем у якій був Микола Корончевський [20]. Шематизм 1870 р. [21] зафіксував тривіальну (однокласну) школу в Н. Гаях (учитель Йозеф Карпінський [22] (у шематизмі 1899 р. [23] зафіксована однокласна школа й у В. Гаях (вчитель Стефан Кмецік). У селі зареєстровано також євангелістську школу (не підтверджена), в якій навчав Єжи Манз [24]. Шематизм 1875 р. [25] зафіксував у В. Гаях поштове відділення, де працював за контрактом пошто-

вий експедитор Антоній Крисаковський. Після побудови Наддністрянської залізниці [26] в шематизмах з'являються імена керівників залізничної станції у В. Гаях. Так, 1879 р. [27] керівником станції працював Броніслав Меценсеффі, а поштовим експедитором – Гелена Плевінська. Ці прізвища знаходимо і в шематизмах 1881р. [28], 1882 р. [29]. У 1884 р. начальником залізничної станції був Теодор Пелзл, а поштовим експедитором Ядвіга Гуневич [30]; 1899 р. [31] на станції числився Йозеф Цісек, а експедитором пошти була Іванна Каусслер. 1879 р. в Гаях працювали позичкові каси [32], які надавали селянам позики для підтримування господарства. Каса у Н. Гаях на рік могла позичати суму 503 зл. 40 гр., у В. Гаях – 925 зл. 92 гр. За шематизмом 1881 р. [33], у В. Гаях каса була спроможна надати позику на суму – 687 зл. 24 гр., в Н. Гаях – 527 зл. 74 гр.; 1882 р. [34], відповідно, 696 зл. 74 гр. і 620 зл. 74 гр., 1884 р. [35] – 800 зл. 4 гр. і 426 зл. 19 гр.

Цілком можливо, що зібрана впродовж десятків років інформація про поселення Австро-Угорської держави стала основою для серії «Словника Географічного» [36], в якому часто бачимо цілі історичні довідки про поселення XIV – XIX ст. Відомості часом доповнюються покликаннями на рекомендовану літературу. Стаття про В. і Н. Гаї в цьому «Словнику» була надрукована у 1881 р. [37]. Вона підсумувала зібрані раніше в шематизмах та статистичних щорічниках показники з соціально-економічного та релігійного життя. Додано було лише інформацію про межі з сусідніми селами та присілками, географічні координати щодо повітового міста Дрогобича та координати найближчих засобів комунікації.

З погляду сучасних принципів фіксації, збору та аналізу історико-статистичної інформації про поселення видається, що публікаціям XIX – першої пол. XIX ст. польських істориків [38], географів, статистиків властиві певні інформативні недоліки. Однак відсутність структурованіших та докладніших праць робить зазначені видання дуже важливими. Йдеться, зокрема, про томи «Словника Географічного», з якого історики та краєзнавці здебільшого починають збирати інформацію про конкретні поселення.

Певне відображення історії залізничної станції у В. Гаях знаходимо у русофільському щорічнику “Временникъ института Ставропигийского” [39]. Поряд із календарними повідомленнями про діяльність у Дрогобицькому повіті телеграфу, пошти, щотижневих ярмарків [40] та ін. [41] надібаємо дані про графік і тари-

фікацію роботи Наддністрянської залізниці [42], на якій однією з ключових була станція у В. Гаях [43]. Дізнаємося, що вона була сполучною в напрямку Хирів – Стрий. Подано графік відправлення поїздів (вони були переважно вантажно-пасажирські) зі станції В. Гаї на 1875 р. [44] У напрямі від Хирова потяг відправлявся від станції кожної неділі, вівторка та четверга двічі за добу: о 3 год. 40 хв. та о 14 год. 41 хв. У напрямку від Стрия з Верхніх Гаїв потяг вирушав у понеділок, середу та п'ятницю о 1.00 год. ночі та о 12 год. 01 хв. дня [45]. Вартість проїзду залежала від класу вагона: 1-й клас – 30 кр., 2-й клас – 25 кр., 3-й клас 12 кр. [46]. Станом на 1892 р. [47] зі станції В. Гаї можна було доїхати до будь-якої станції всієї Цислейтанії (через з'єднання Наддністрянської залізниці з іншими приватними та державними залізницями) [48]. Функціонування станції у В. Гаях, очевидно, відповідало тогочасним державним правилам, чинним на залізничному транспорті [49]: статут зобов'язував утримувати спеціальні зали очікування, гастрономи тощо [50].

1858 р. в Дрогобичі почала діяти гімназія ім. Франца Йосифа I [51]. Її щорічні звіти містять цінний джерельний та історіографічний матеріал: докладну інформацію про навчальні предмети та методику їх викладання, розвідки з гуманітарних та природничих наук, статистику щодо гімназистів, серед яких були вихідці з В. та Н. Гаїв [52]. Напр., у звітах 1886, 1887 та 1888 рр. [53] знаходимо прізвище майбутнього знаного громадсько-політичного діяча Семена Вітика [54]. Нам не вдалося з'ясувати причини, через які він не завершив навчання, однак маємо достовірні дані про здобуті ним знання за три роки [55]. Відома й плата за його навчання: за перший рік – 53, другий – 52, третій – 41 злотий.

Підсумовуючи, наголосимо, що історико-статистичні відомості про наш край у добу австрійської та польської займанщини є доволі презентативними і становлять перспективний об'єкт для спеціального історичного дослідження.

Література

1. Encyklopedia Polska. Historia, literatura, przyroda, geografia. – Poznań, 2006. – S. 96-101.

2. Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w królestwie Galicyi i Lodomeryi jakoteż w wielkiem księstwie Krakowskiem i księstwie Bukowińskiem, pod względem politycznej i sądowej organizacyi kraju wraz z dokładnem oznaczeniem parafii, poczt i właścicieli tabularnych, ułożony porządkiem abecadłowym, z mapą według nowego podziału. – Lwów, 1855; Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicyi i

Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. – Lwów, 1868; Tadeusz P. Skorowidz dóbr tabularnych w Galicyi z Wielkiem Ks. Krakowskiem. – Lwów, 1890). Зазначимо, що всі попередні зміни, які відбувались у краї (зміни показників територій, національностей, віровизнань та соціально-професійного складу населення) оновлювались і одразу вносились у наступний (змінений) том довідника. Було 6 таких оновлених видань показника: 1886, 1897, 1904, 1909, 1914 та 1918 pp. Всі вони теж виходили у Львові за редакцією Я. Біро. Див., напр.: *Bigo J. Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicyi, Wielkim księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszłych zmian terytorialnych kraju z oznaczeniem starostw, sądów powiatowych, urzędów parafialnych, urzędów pocztowych i telegraficznych.* – Złoczów, 1886. – 247 s. Окремим типом показників були статистично-топографічні путівники. Так, у путівнику, складеному Конрадом Ожеховським, 1872 р., знаходимо сумарну інформацію для сіл Верхні та Нижні Гаї, з присілками Буйничі, Крехами, і Заріччям включно. Напр., на території перелічених сіл проживало 2822 осіб. (*Orzechowski K. Przewodnik statystyczno topograficzny i skorowidz obejmujący wszystkie miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicyi W. X. Krakowskiem i X. Bukowinie, według najświeższych skazówek urzędowych.* – Kraków, 1872).

3. Матеріяли переписів населення найповніше друкували в офіційних статистичних виданнях Австро-Угорщини німецькою мовою. Зокрема, для провінцій австрійської частини Австро-Угорщини за результатами кожного перепису населення видавали статистичні довідники (“*Gemeindelexikon*”), у яких наводили відомості про віру та мову мешканців кожного поселення. Однак в Україні є тільки статистичні довідники за 1900 р. Вони зберігаються у Львові, у відділі рукописів бібліотеки ім. Василя Стефаника (*Gemeindelexikon der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder: Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1900 / Herausgegeben von der Statistischen Zentral-Kommission.* – Wien, 1907. – Bd. 12: Galizien; Wien, 1907. – Bd. 13: Bukowina). Через Першу світову війну не були опубліковані згадані статистичні довідники за підсумками перепису населення 1910 р. Найважливіші статистичні відомості щодо Галичини передруковували польською мовою у Львові в місцевих статистичних виданнях Крайового статистичного бюро (діяло з 1873 р.). Зокрема, матеріали австрійських переписів доволі повно опубліковані в таких виданнях, як “*Rocznik (згодом Podręcznik) Statystyki Galicyi*”, “*Rocznik Statystyki przemysłu i handlu krajowego*” (обидва за ред. Т. Рувовського) та “*Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*” (за ред. Т. Пілата) та ін. (*Podręcznik Statystyki Galicyi.* – Lwów, 1898 – 1913. – Rok 5 – 9; *Rocznik Statystyki Galicyi.* – Lwów, 1886 – 1898. – R.1 – 4; *Rocznik statystyki przemysłu i handlu krajowego.* – Lwów, 1878 – 1912. – Z. 1 – 14; *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych wydane przez Krajowe biuro statystyczne pod redakcją T. Pilata.* – Lwów, 1874 – 1918. – R. 1 – 8; T. 9 – 25).

4. Фіксація національних громад здійснювалась відповідно до показників вживання рідної мови. До цих статистичних австро-угорських переписів населення мовний критерій уперше запроваджено 1880 р. Однак

формулювання питання про мову було настільки нечітким, що фактично реєстрували розмовну мову. Матеріали австро-угорських переписів населення про мовний склад мешканців Галичини, Буковини та Закарпаття мають декілька істотних вад. Напр., за ними не можливо визначити мовних ознак єврейського населення, яке становило значну частину мешканців названих вище українських регіонів (зокрема у містах), оскільки в переліку мов, які реєструвалися переписами, не було ні іврити (давньої єврейської мови), ні їдишу (побутової та літературної мови євреїв Центральної та Східної Європи, що виникла на основі одного з діалектів німецької мови у X–XIV ст.). Іншим недоліком австро-угорських переписів населення є те, що під час опрацювання матеріалів не склали таблиць, які б поєднували різні ознаки (напр., мову та віровизнання). Див. докл.: Лозинський Р. Переписи населення як джерело етнолінгвістичного дослідження території України // Вісник Львівського Національного університету. Серія географічна. – Львів, 2004. – Вип. 30. – С. 175-183.

5. Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. – Lwów, 1868. – S. 52.

6. Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемишльської єпархії з включенням Апостольської Адміністрації Лемківщини (1828 – 1939). – Львів, 1995. – С. 166-167.

7. *Pilat T.* Skorowidz dóbr tabularnych w Galicyi z Wielkiem Ks. Krakowskiem. – Lwów, 1890. – 269 s.

8. Тадеуш Зигмунт Пілат (1844 – 1923 рр.) – від 1872 р., будучи професором Львівського університету, обіймав кафедру Статистики та Адміністрації. Від 1874 р. до 1920 р. керував Статистичним Бюро загальнодержавного відділу в Львові, а в 1901 – 1920 рр. був заступником фельдмаршала “Wyzdialu Krajowego”.

9. Комерційна експлуатація електричного телеграфу вперше розпочата в Англії 1837 р.

10. *Bigo J.* Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiołkami w Królestwie Galicyi, Wielkiem Księstwem Krakowskiem i Księstwie Bukowińskiem z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszyłych zmian terytorialnych kraju. – Lwów, 1904. – S. 46.

11. *Ibidem.* – Lwów, 1909. – S. 46.

12. *Ibidem.* – Lwów, 1918. – режим доступу: <http://www.genealogia.okiem.pl/forum/viewtopic.php?f=86&t=4222>

13. *Buławski R., Buzek J.* Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1924. – Т. 13: Województwo Lwowskie. – S. 10.

14. У тому числі в текстах шематизмів вказані прізвища вчителів, службовців, повітових установ, прізвища депутатів, а також список установ “суспільної користи” – шпиталі, дитячі притулки, добродійні товариства, школи. Кожен щорічник містить індекс імен та прізвищ.

15. Schematismus des königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1808. – Lemberg, 1808. – 442 s.

16. Handbuch des Statthaltereii in Galizien für das Jahr 1862. – Lemberg, 1862. – 608 s.

17. Schematyzm królestwa Galicji i Lodomerji z wielk. księstwem Krakowskiem na rok 1870. – Lwów, 1870. – 925 s. Див. також: *Kramarz*

H. Jeszcze w sprawie schematyzmów galicyjskich // Studia Historyczne. – Kraków, 1985. – S/. 633-635.

18. Причиною переходу на польську мову, стали події 1867 р., коли польська мова стала урядовою. Див. про це докладніше в: Енциклопедія Українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні. – Київ, 1995. – С. 486.

19. Щоб піднести рівень освіти в країні, уряд Австрії 1774 р. запровадив школи трьох типів: 1) однокласні парафіяльні; 2) трикласні (тривіяльні) з німецькою та польською мовами навчання; 3) чотирикласні з німецькою мовою навчання, для підготовки учнів до вступу в гімназії. Ці державні школи в Галичині були не українськими національними закладами німецького (австрійського) зразка, а імперськими, спрямованими на онімечення української молоді. Українські тривіяльні школи можна було закладати тільки там, де не було шкіл польських або німецьких. Відтак для Верхніх та Нижніх Гаїв відкритим залишається питання заснування цієї школи.

20. *Handbuch des Statthaltereii – Gebeites in Galizien für das Jahr 1862. – Lemberg, 1862. – S. 330.*

21. *Szematyzm królestwa Galicji i Lodomerji z wielk. księstwem Krakowskiem na rok 1870. – Lwów, 1870. – S. 302, 416-417. Про школу в Нижніх Гаях див. також: Ibidem. – Lwów, 1875. – S. 417; 1879. – S. 389.*

22. Прізвище цього вчителя зафіксовано також у пізніших шематизмах: *Szematyzm królestwa Galicji i Lodomerji z wielk. księstwem Krakowskiem na rok 1881. – Lwów, 1881. – S. 400; 1882. – S. 400; 1884. – S. 380; 1899. – S. 515. Про сільських учителів, умови та середовище їх діяльності див. також: Дещо про учителів сільських jako провідників народних // Народ. – Львів, 1890. – Рік 1. – Ч. 6. – С. 78-79; Михайлинин О. Дещо про перешкоди, спиняючі діяльність учителів народних в просвіті простонароддя // Народ. – Львів, 1890. – Рік 1. – Ч. 15. – С. 235-236.*

23. *Szematyzm królestwa Galicji i Lodomerji z wielk. księstwem Krakowskiem na rok 1899. – Lwów, 1899. – S. 515.*

24 У 1879 р. в євангелістській школі працював Філіп Варнер (*Szematyzm królestwa Galicji i Lodomerji z wielk. Księstwem Krakowskiem na rok 1879. – Lwów, 1879. – S. 390.*)

25. *Szematyzm królestwa Galicji i Lodomerji z wielkim księstwem Krakowskiem na rok 1875. – Lwów, 1875. – S. 317.*

26. *Szaraniewicz I. Krótki opis geograficzny Austryjacko-Węgierskiej monarchii z szczególnem uwzględnieniem królestwa Galicji i Wielkiego księstwa Krakowskiego do użytku szkół średnich. – Lwów, 1886. – S. 75.*

27. *Szematyzm królestwa Galicji i Lodomerji... – Lwów, 1879. – S. 486.*

28. *Ibid. – Lwów, 1881. – S. 200, 504.*

29. *Ibid. – Lwów, 1882. – S. 203, 505.*

30. *Ibid. – Lwów, 1884. – S. 186, 486.*

31. *Ibid. – Lwów, 1899. – S. 257, 659.*

32. *Ibid. – Lwów, 1879. – S. 518.*

33. *Ibid. – Lwów, 1881. – S. 539.*

34. *Ibid. – Lwów, 1882. – S. 540.*

35. Ibid. – Lwów, 1884. – S. 522.

36. Географічний словник Королівства Польського (пол. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich) – 15-тома енциклопедія-довідник, видана наприкінці XIX століття польським географом, редактором часопису “Węgrowiec”, магістром фізико-математичних наук Варшавської Головної Школи Філіпом Сулімерським; магістром фізико-математичних наук Варшавської Головної Школи Броніславом Хлебовським, а також землевласником, кандидатом дипломатичних наук Владиславом Валевським. Праця вийшла завдяки великим фундаціям Вітольда Згленицького та грошам, зібраним за посередництвом каси ім. Йозефа Мянєвського.

37. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Wydany pod redakcją Bronisława Chlebowskiego. – Т. II. – Warszawa, 1881. – S. 441.

38. *Grabski A.* Orientacje polskiej myśli historycznej. *Studia i rozważania.* – Warszawa, 1972. – S. 9-340. Докладніше про діяльність варшавської позитивістської школи див.: *Ibidem.* – S. 17.

39. Після того, як 1863 р. Ставропігійський інститут у Львові оформив свій статут, відбулося правове регламентування його світської діяльності. Фактично 1864 р. почав виходити пресовий орган – щорічник “Временникъ Ставропігійского института”. За 65 років виходу щорічного календаря у світ (1864 – 1915 рр. та 1923 – 1939 рр.) на сторінках його офіційної та неофіційної частин систематично публікувався не лише цінний джерельний матеріал з історії Львівського Успенського братства періоду XVI – XVII ст., а й різноманітні статті працівників інституту, що містили відомості про життя Східної Галичини в XIX – першій половині XX ст. (в основному календарні відомості про соціально-економічні взаємовідносини та культурно-просвітницьке життя краю). Див. докл.: Лазорак Б. Публікації документів до історії “Confraternitatis Stauropigianaе Leopoliensis” на сторінках “Временника Ставропігійского института” // *Історія релігій в Україні.* – Львів, 2009. – Книга 1. – С. 425-438; Киричук О. Ставропігійський інститут в громадському житті Галичини (друга половина XIX початок XX ст.) // *Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.* – Львів, 2001. – 19 с.

40. Рухъ на железныхъ дорогахъ въ Галиціи // *Временникъ института Ставропігійского съ місяцесловомъ на годъ простый 1875.* – Львовъ, 1874. – С. 74.

41. Там само. – С. 54-65.

42. Щорічники містили також інформацію про графік відправлення та придбання потягів і тарифікацію проїздів на шляхах: 1) Цісарсько-королівська привілейована залізнична дорога (Краків-Львів-Підволочиськ, Львів-Красне-Броди. 2) Дорога принца А. Альбрехта збудована 1871 р. (Львів-Стрий) 3) Львів-Чернівці-Ясси (Львів-Чернівці-Сучава) 4) Наддністрянська (Хирів-Стрий). Див. докл.: Рухъ на железныхъ дорогахъ въ Галиціи // *Временникъ института Ставропігійского съ місяцесловомъ на годъ простый 1875.* – Львовъ, 1874. – С. 66-70. Схематична мапа залізничних шляхів 1892 р., підготовлена Євстахієм Косоногом, опублікована у: *Faluszczak F.- P.* *Kartografia Galicji Wschodniej w latach 1772*

– 1914. Ewolucja form i gatunków. – Rzeszów, 2008. – S. 314. Про закладення залізничної колії Львів-Чернівці див.: *Szuro S.* Powstanie kolei Lwów-Czerniowce-Jassy w świetle procesu Wiktora Offenheima // Українська історична наука на порозі XXI століття. – Чернівці, 2001. – Т. 1. – С. 192-196. Про фінансування Левом Сапегою розбудови залізниць див.: *Жалоба І.* Підприємницька діяльність Лева Сапєги в 40-х – 70-х роках XIX ст. // Українська історична наука на порозі XXI століття. – Чернівці, 2001. – Т. 1. – С. 210-215.

43. Рух на залізничних дорогах в Галиції // *Временник института Ставропигийского съ* месяцесловомъ на годъ простый 1875. – Львовъ, 1874. – С. 69.

44. Там само.

45. Там само. В цей час година відправлення потягів на залізницях королівства Галиції і Лодомерії уніфікувалась відповідно до години, яку показував годинник львівської ратуші

46. Там само. – С. 70. Повідомлення про зміни в тарифікації проїздів та про діяльність колій загалом регулярно друкувались навіть у Російській імперії, зокрема на сторінках польського часопису “Край”. Див., напр.: *Kraj. Pismo polityczne, społeczne, ekonomiczne i literackie.* – Petersburg, 1894. – Rok 13. – № 14. – С. 26-27; № 24. – С. 29-30.

47. Мапа залізничних шляхів у Сх. Галичині від 1892 р., виконана Євстахієм Косоногом, опублікована у: *Faluszczak F.- P.* Kartografia Galicji Wschodniej w latach 1772 – 1914. Ewolucja form i gatunków. – Rzeszów, 2008. – S. 314.

48. *Szaraniewicz I.* Krótki opis geograficzny ... – S. 75-79; *Pociągi kolej żelaznej // Kalendarz Krakowski na rok 1881.* – Kraków, 1881. – S. 100-104.

49. Наприклад, у “Краківському календарі Йосифа Чеха” часто друкувались зміни до залізничних статутів, які стосувалися і залізничних станцій. Див. докл.: *Wyjątek z ustawy dla publicznych pojazdów w Krakowie // Kalendarz Krakowski na rok 1885.* – Kraków, 1885. – S. 155; *Przepisy kolejowe dla przewozu osób i pakunków na zasadzie taryfy strefowej na c. k. kolejach państwowych // Kalendarz Krakowski na rok 1895.* – Kraków, 1895. – S. 149-153; 1896. – S. 100.

50. *Opaliński D.* Usługi gastronomiczne na kolejach galicyjskich // *Kwartalnik Historii kultury materialnej.* – Warszawa, 2001. – R. 49. – № 3. – S. 209-220.

51. *Kultys Ż.* *Historia gimnazjum Drohobyckiego // Sprawozdanie dyrekcji c. k. wyższego gimnazjum w Drohobyczu za rok szkolny 1908.* – Drohobycz, 1908. – S. 3-224; *Лазорак Б., Лазорак Т.* Літній табір Дрогобицької гімназії імені Франца Йосифа в Уричі (1910) // *Фортеця: збірник заповідника “Тустань”*: на пошану Михайла Рожка. – Львів, 2009. – Кн. 1. – С. 655-669; *Історичний факультет Франкового університету в Дрогобичі (1940 – 2007): ювілейна книга до 15-річчя відновлення факультету / Ред. кол. Л. Тимошенко (гол. ред.), В. Здоровенко, О. Тимошенко, В. Футала, С. Щудло.* – Дрогобич, 2007. – с. 5. Див. також: *Kramarz H.* Stan ilościowy gimnazjów Galicyjskich w latach 1867 – 1914 // *Studia Historyczne.* – Kraków, 1896. – R. 29. – Z. 3 (114). – S. 259-383; *Kugler G.* *Franciszek Józef i Elżbieta.* – Łódź, 2002. – 63 s.

52. У гімназійному звіті за 1928 – 1929 рр. опубліковано список учнів гімназії, які склали випускні іспити за період від 1918 р. до 1928 рр. Серед них згадано Йозефа Зачкевича, який народився 19 жовтня 1897 р. в Гаїх і був греко-католиком. Можна лише припускати належність цього учня до вихідців із Верхніх чи Нижніх Гаїв – інформація потребує перевірки. Див. докл.: Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum im. Króla Władysława Jagiełły w Drohobyczu za rok szkolny 1928/29 z uwzględnieniem dziesięciolecia 1918 – 1928. – Drohobycz, 1928 – 1929. – S. 65.

53. Там же. – Drohobycz, 1886. – S. 75, 81; 1887. – S. 75; 1888. – S. 71. У 1886 р. навчався у 1 А класі першого ступеня, а в 1887 р. та 1888 р. – у 2 та 3 класах цільового ступеня.

54. Семен Вітик (1876 – 1937 рр.) був організатором і учасником робітничого та селянського рухів у Східній Галичині, здійснював партійну роботу в Русько-Українській радикальній партії та Українській соціал-демократичній партії (від УСДП був послом до парламенту). В умовах революції виконував роботу на посаді комісара Дрогобицького повіту, згодом Голови Президії Трудового Конгресу та міністра Галицьких справ в уряді Директорії. С. Вітик зробив вагомий внесок у процеси державотворення та розвитку національної самосвідомості українського народу. 2008 р. у Львівському національному університеті ім. Івана Франка захищена кандидатська дисертація: *Пилат О.* Громадсько-політична діяльність Семена Вітика / Автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня кандидат історичних наук. – Львів, 2008. Див. також: *Дашкевич Я.* Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., випр. й доп. – Львів, 2007. – С. 330-331, 523.

55. Sprawozdanie dyrekcji c. k. wyższego gimnazjum w Drohobyczu za rok szkolny 1886. – Drohobycz, 1886. – S. 55-62.

Оксана ПУШІЙ, Микола ГАЛІВ

“...БОРОНЯЧИ СВОЇ ВОЛЬНОСТІ”: два епізоди з історії боротьби мешканців сіл Літиня і Грушів за збереження власних привілеїв (1627-1634 рр.)

Правова система Польського королівства доби пізнього середньовіччя та ранньомодерного часу (XV – XVIII ст.) давала змогу селянам шукати правди в судах – сільських (війтівських, копних) і королівських (референдарських, комісарських). Особливо це стосуються мешканців королівських державних і королівських столових маєтків. Їхні права, вольності, повинності у той час регламентувалися німецьким, волоським, рідше руським (українським звичаєвим) правом. Надання німецького права, до якого наприкінці XV – в XVI ст. прагнули чимало сільських громад

(воно давало можливість не відпрацьовувати панщину; пізніше ця норма не дотримувалася), кодифікувалося певними актами-привілеями, які неодноразово облятувалися в канцеляріях гродських судів. Порушення своїх справ сільські громади захищали передусім правовим шляхом, часто звертаючись до найвищого суду – королівського. Не були винятком й мешканці сусідніх сіл під назвами Літиня і Грушів (до 1939 р. – Грушова) на північно-східній Бойківщині.

У XV – першій третині XVI ст. ці села перебували у власності шляхетських родин Літинських (частина Літині) і Губицьких (частина Літині та Грушів). Однак 24 червня 1531 р. король Сигізмунд I через дрогобицького старосту Яна Кам'яноцького викупив у Баля Бартоломія і Георгія Губицьких їх частки у селах Літиня та Грушів. Літинській і грушівській громадам було надано німецьке право, “оскільки в німецькому праві в тих зем'ян вищеописаних перебували” [1]. Цим же привілеєм ліквідувався панський фільварок і визначалися нові селянські повинності (згодом привілеї потвердили королі Стефан Баторій (31.05.1578 р.), Сигізмунд III (6.04.1604 р.), Владислав IV (6.10.1634 р.), Ян Казимир (20.08.1653 р.) [2].

За привілеєм 1531 р. селяни мали сплачувати з кожного лану і “кожного року по дві гривні і по грошей двадцять чотири: з півлану – гривню і грошей дванадцять, з чверти – тридцять грошей, з півчверти – п'ятнадцять грошей*. [...] Теж будуть повинні всі посполиті з тих ... ланів давати дванадцять колод** вівса ... і по одній курці кожен зі свого хліба. Теж раз у рік Його Кор[олівська] М[иліс]ть ... відпускає з роботи всякої для млина, який будуть повинні збудувати, язї ставити, оправити в Літині. Теж Його Кор[олівська] М[иліс]ть заховує собі повіз до Львова, до Городка, до Самбора, до Дрогобича, коли Його Кор[олівська] М[иліс]ть буде в землі Руській зі своїм двором і своєю персоною...” [3]. 12 колод вівса сплачувалися з усіх 30 грушівських і літинських ланів, тобто приблизно 0,4 колоди з лану (дещо більше трьох відер-осьмачок). Отже, на 11 ланів с. Літиня припадало 4 колоди і 3 осьмачки, на 19 грушівських ланів – 7 колод і майже 5 осьмачок. Схожі повинності розписані і в люстрації 1570 р., відповідно до якої Літиня сплачувала 76 зл. 2 гр., а Грушів – 127 зл. 10 гр. чиншу. Щоправда, літинці замість 4 колод і 3 осьмачок тепер сплачували 7 колод, грушівці ж – уже 14 колод (дрогобицької міри) вівса. Крім того, селяни давали і яйця – 24 з лану на рік [4].

Привілей на німецьке право не рятував від зростання повинностей. З часом вони збільшувалися, додавалися нові. Проте у разі одномоментного і різкого (у декілька разів) збільшення повинностей і податків літинська громада, часто разом із грушівською, вдавалася до захисту своїх прав шляхом судових позовів. Історичні джерела першої половини XVII ст., зберегли інформацію про дві спроби збільшення повинностей селян Літині і Грушова, першу з яких вчинив дрогобицький підстароста Ян Лігеза (1627 – 1628 рр.), другу – львівський орендар Ісаак Нахманович (1633 – 1634 рр.).

Перший конфлікт розгорівся, коли дрогобицьким старостою став Гермолай Лігеза. Він надав Літиню та Грушів у держання своєму синові – підстарості Яну Лігезі, який, крім високого чиншу (по 24 зл. з лану) змушував селян до панщини у формі повозу (“давати вози і коней”). На початку літа 1628 р. селяни вибрали делегацію, яка заявила підстарості від імени громад Літині та Грушова про відмову від робіт, бо вони “не повинні відпрацьовувати відповідно до прав і декретів своїх, які йому (Я.Лігезі. – *Авт.*) автентичні показали, боронячи свої вольності”. Підстароста ж забрав копії документів-привілеїв і зажадав від селян під загрозою суворого покарання вийти на польові роботи. “А коли не хотіли (селяни. – *Авт.*) допустити роботизни, – читаємо в скарзі мешканців Літині й Грушова від 10 липня 1628 р., – всю громаду (ймовірно, делегацію. – *Авт.*) наказав посадити до в’язниці і тримав її...протягом двох тижнів, потім, коли нічого від них домогтися не зміг, казав її пустити, а тих, які при праві та вольностях своїх стояли, маючи їх за бунтівників, наказав посторонками бити; особливо Сенька Дмитров’ята, Гриця Лівого та Івана Михальчана посторонками збито” [5].

Незабаром після цього Я. Лігеза декілька разів ночами насилав на обидва села своїх гайдуків і слуг, які “обичаєм татарським” забирали в селян худобу і били тих, які намагалися чинити опір грабункові. Забрану худобу підстароста повернув селянам аж тоді, коли заплатили йому 15 зл., а за 200 зл. погодився повернути селянам частину їхніх привілеїв [6]. “На підводи також щотижня виганяє, – йдеться в скарзі, – яких вони (літинці та грушівці. – *Авт.*) не повинні відправувати, за винятком якщо б Його Королівська Милість був у Львові... до того, коли хтось з підданих має п’ять або шість пнів (вуликів. – *Авт.*), то, ніж відповідно до прав брати від пня по чотири гроші, то пень з бджолами бере” [7]. Усе це, як стверджували автори супліки,

призводить до того, що “і село добре не відновлюється після спустошення татарського (нападу 1626 р. – Авт.) і звичайно селяни розходяться (полишають село. – Авт.)” [8].

У середині липня 1628 р. делегати з Літині та Грушова зі скаргою подалися до Варшави. Дізнавшись про це, підстароста наказав схопити “з села (мабуть, Грушова. – Авт.)” Івана Васюка та присяжного Васька Залізка, трактуючи їх як ініціаторів делегації. Коли їх привезли до Дрогобича, Лігеца наказав побити їх киями так, що “ледь...духа чути було”. Згодом їх кинули до в’язниці, де протягом 8 тижнів закутих у кайдани морили голодом [9].

27 серпня делегати принесли літинцям і грушівцям радісну звістку про прихильність короля до їхньої справи. Король potwierдив права селян, засвідчені привілеєм 1531 р., і наказав старості “те, що забрано у них повернути, тобто злотих двісті і права їх (копії привілеїв. – Авт.)”. Того ж дня на таємній нараді представників обох сіл було домовлено відправити Григорія Пінчака (мабуть, мешканець Грушова) до Сандомира, де в той час перебував Гермолай Лігеца, з метою вручити останньому у присутності возного копії привілеїв та нещодавно отриманий королівський мандат. Але Пінчак туди не дійшов, оскільки йому на заваді став грушівський вїт, що був у змові з Лігецою (підстароста наказав йому “шпигувати підданих з чим би ся повернули до двору ЙКМ” (Його Королівської Милости. – Ред.). Вїт заступив Пінчакові до рогу і “той мандат вирвав з рук і до Дрогобича відніс”.

Через два дні (29 серпня) на наказ підстарости мешканці обох сіл зійшлися до Дрогобича. Як зазначається у селянські скарзі, Ян Лігеца почав їх сварити та бити, пізніше наказав своїм гайдукам кинути селян до в’язниці, протримавши їх там протягом тижня. Була пора жнив, тож господарі, не маючи змоги зібрати врожай, зазнали збитків [10].

На жаль, про остаточні результати боротьби громад Літині та Грушової з старостинською адміністрацією відомості не збереглися. Проте польський вчений М. Горн писав про “пізніші джерела” (не вказуючи їх), з яких нібито випливає, що “тверда постава” літинців і грушівців принесла плоди, оскільки Лігецам усе ж не вдалося запровадити панщину в обох селах [11]. Цілком можливо, що селяни зуміли відстояти свої привілеї, проте на короткий час.

Через декілька років була друга спроба збільшити розміри повинностей літинських і грушівських селян. 1632 р. державцем

Дрогобицького староства на три роки став багатий львівський жид Ісак Нахманович. Як і його попередник, усупереч привілею 1531 р., він зажадав від літинської та грушівської громад більших чиншів та повинностей. Селяни у черговій супліці-скарзі 1634 р. писали, що державець вимагав від них сплачувати 30 зл. з лану, а належалося брати лише 2,5 гривні, тобто 4 зл., курку***. Крім того, Нахманович змушував підданих двох сіл посилати підводи за 40 – 50 миль і далі, забирав бджоляну десятину, якої вони передше не сплачували (“на кожен рік по три півбочки меду набирав і на свій пожиток обертав”), а також, що зовсім нечувано, податки з вибранецьких ланів – 30 зл. з кожного (“З ланів, які вибранці осіли і з них служби свої повинні відправувати від громади всієї як села Грушової, так і Літині по тридцять злотих на кожен рік платити собі наказує”) [12].

Громади відмовлялися давати такі плати і виконувати повози. Тож у 1633 р. дійшло до першої сутички між селянами та державцем. Останній послав до Літині та Грушова самбірського підстаросту Ястребського, який забрав у селян “волів тридцять чотири, корів дев’ять і телят дев’ятеро” [13]. Громада, шукаючи правди в коронній адміністрації, вислала до старости зі скаргою селянина Андрія Онацка, проте там Ястребський вдарив того декілька разів кием. Після цього громада послала Леся Козлового (Козловського) з протестом до Варшави. Коли той повернувся, підстароста наказав своїм слугам дати йому понад 60 київ, а потім 4 дні тримав в ув’язненні. Через це Козловський протягом 6 тижнів хворів і “рушитися не міг” [14].

Очевидно, такі дії державці та його посіпак змусили громаду знову шукати захисту у короля й подбати про потвердження привілею 1531 р. 6 жовтня 1634 р. у Львові король Владислав IV підтвердив його для Літині та Грушова [15]. Проте це не врятувало громаду від подальших зазіхань Нахмановича. Наприкінці 1634 р. завершився термін складання чиншів і данин селянами. 4 грудня на загальних зборах у присутності вїта та возного господарі обох сіл постановили, щоб зібрані “чинші...приналежні відповідно до прав і привілеїв” на св. Миколая вручити Нахмановичеві за посередництвом вїта Костя Радев’ята. Державець відмовився взяти гроші і стверджував, що чинші мають бути йому доставлені відповідно до якихось його реєстрів, тобто по 24 зл. з лану, тоді як вони “тільки по злотих чотири відповідно до описаних прав давали” [16]. Через тиждень Нахманович вислав до сіл гай-

дуків, які забрали у селян 70 голів худоби, повідомивши їх, що зможуть повернути бидло за умови сплати чиншів у встановленому державцем розмірі. Коли ж протягом тижня ніхто не йшов викупувати худобу, Нахманович знову наслав на села 50 гайдуків, які забрали до Дрогобича 12 господарів, водночас пограбувавши їхні комори. Того ж дня двоє селян викупилися й пішли додому, а десятох було відправлено до Самбора, де їх “бито, катовано, мордовано так, що їх водою, мліючих, ...віддивали; деякі з них на смертельній постелі лежать, другі, хворіючи, лікуються” [17]. Зрештою, справа завершилася тим, що державець, мабуть, на початку 1635 р., повернув селянам лише 30 голів худоби з 70-ти, “а 40 до тих часів при Нахманчикові залишилося” [18].

Загалом у цих випадках громадам Літині та Грушова вдалося відстояти свої права. Однак уже через деякий час ситуація змінилася. Як свідчить ревізія з інвентарем Самбірської економії 1686 р., літинські кметі з кожного лану платили уже 24 зл., колоду вівса (дрогобицької міри) або 8 півмірків, а також ще одну гуску, чотири курки, чотири каплуни, дві копи яєць. З освоєних пастівників селяни додатково давали 25 каплунів, а також із десяти загород сплачували по 12 грошей (4 зл.). Крім того, громада сплачувала такі податки: загатне – 3 зл., гайдуче – 12 зл. [19], а також поголовне – станом на 1674 р. його розмір становив 17 зл. [20].

Досвід правової боротьби, набутий у умовах свавілля державців, ще не раз штовхав селян до правової боротьби. Так, у XVIII ст. літинська громада провадила активну судову справу з власними вибранцями-солтисами, а також спільно з грушівцями боролася за ґрунт Убереж із громадою с. Тинів. Однак це теми інших наукових розвідок.

Література і примітки

1. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАУ у Львові). – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 1393 – 1396, 1377 – 1379; – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 384. – Арк. 656 – 658; Спр. 387. – Арк. 1247; Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 552. – Арк. 2416; Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника (далі – ВР ЛННБ). – Ф. 141 (А. Чоловський). – Оп. 1. – Спр. 1503 (Акти королівської гміни Грушів). – Арк. 8 – 9.

2. Там само. – Арк. 1248 – 1250; Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie (далі – AGZ). – Lwów, 1884. – Т. X: Spis oblat zawartych w aktach grodu I ziemstwa lwowskiego. – Dok. Nr. 1937. – S. 128, Nr. 2978. – S. 189, Nr. 3790. – S. 234; ЦДАУ у Львові. – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 1377 – 1379.

* Тобто з лану – 4 зл., півлану – 2 зл., чверті – 1 зл, півчверті – 0,5 зл. Цікаво, що зі своїх ланів селяни мали платити по 1 гривні (2 зл.), а другу гривню сплачували з ланів, наділених після розподілу фільварку.

** Колода – міра об'єму сипучих речовин і меду, була поширена в українських землях у XIV – XVIII ст. Не мала єдиного метрологічного стандарту. У Галичині, наприклад, було декілька її різновидів, зокрема, львівський, стрийський, дрогобицький. Поділялася на 2 півколоди або 2 кадї, 8 відер або 8 осьмачок. Тут ідеться про колоду дрогобицької міри, про що чітко значить у люстрації 1570 р. (Див.: Жерела... Т. VII. – С. 253).

3. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 1396, 1377; Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 384. – Арк. 657; Спр. 387. – Арк. 1248 – 1249; Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 552. – Арк. 2417.

4. Жерела до історії України-Руси. – Т. VII: Люстрація королівщин в руських землях корони з р. 1570. – Львів: Накл. НТШ, 1903. – С. 253.

5. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 9. – Оп.1. – Спр. 379. – Арк. 990; *Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich z wyzyskiem feudalnym w latach 1600 – 1648. – Część II: Cz.2. Chłopi dóbr koronnych w walce przeciw zwiększaniu robocizn i danin. – Opole, 1976. – S. 96.*

6. Там само. – Арк. 990-991; *Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich... – Cz.2. – S. 96.*

7. Там само. – Арк. 991; *Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich... – Cz.2. – S. 96-97.*

8. Там само.

9. *Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich... – Cz.2. – S. 97.*

10. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 9. – Оп.1. – Спр. 379. – Арк. 1281 – 1284; *Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich... – Cz.2. – S. 97; Лаба В. Історія села Грушів від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 2008. – С. 19-21.*

11. *Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich... – Cz.2. – S. 97.*

*** Згадувалося також, що “з тих тридцяти ланів уся громада (і літинська, і грушівська разом. – *Авт.*) вівса колод дванадцять тільки мала була давати” (Див.: ЦДІАУ у Львові. – Ф. 9. – Оп.1. – Спр. 385. – Арк. 918). Тобто цитувався привілей 1531 р. Незрозуміло, проте, чому йдеться по “півтретї гривни” (2,5), коли в згаданому привілеї йдеться лише про дві.

12. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 9. – Оп.1. – Спр. 385. – Арк. 918-919; *Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich... Cz.2. – S. 97-98.*

13. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 9. – Оп.1. – Спр. 385. – Арк. 919.

14. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 9. – Оп.1. – Спр. 385. – Арк. 919-920; *Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich... Cz.2. – S. 98.*

15. AGZ.– Lwow, 1884. – Т. X. – Nr. 3790. – S. 234.

16. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 9. – Оп.1. – Спр. 386. – Арк. 984.

17. Там само. – Арк. 985.

18. Там само; *Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich... Cz.2. – S. 98-99; Лаба В. Історія села Грушів від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 2008. – С. 21-22.*

19. ВР ЛІННБ. Колекція мікрофільмів. – МР-69 „Rewizja z inwentarzem Ekonomieiy Samborskiej przed nas nizej mianowanych... kommissarzów spisana diebus julii 1686” (ревізія з інвентарем Самбірської економії 1686р.). – Арк. 88.

20. Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe. – T. I, Cz. 4: Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1674 roku / Wyd. Z. Budziński i K. Przyboś. – Rzeszów: Wyd-wo WSP, 2000. – S. 228.

Лідія РАДЕВИЧ-ВИННИЦЬКА

БОЙКІВСЬКІ ПІСНІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ІВАНА ФРАНКА

Зайва річ говорити про важність і вартість українських народних пісень. І серед суспільности, і в науці вони мають вироблену славу. Се одно з найцінніших наших національних надбань і один із предметів оправданої нашої гордості.

Іван Франко

Проблема Іван Франко і народна пісня – багатоаспектна. Пісня не лише втішала його у дні життєвих труднощів і розважала у щасливі хвилини, не тільки надихала на написання поетичних, прозових і драматичних творів, ставала поштовхом для конструювання літературних сюжетів і колізій. Вона була також джерелом відомостей про різні сторони народного життя та об'єктом вивчення особливостей етнічної культури українців. Як зазначав Олекса Дей, «в один час (на початку 80-х років) він (І.Франко) навіть задумував написати на підставі пісень і переказів коротку історію України» [1]. Українську пісню Франко, як, зрештою, всі люди його покоління, засвоював «природним» шляхом: від матері, батька, пастушків, сусідів, на весіллях, хрестинах, під час косовиці і т. д. Адже вона жила в кожному українцеві, супроводжуючи його від колиски до могили. Народ, упродовж століть позбавлений власної державности, не міг мати свого вищого музичного мистецтва – симфонічного, оперного тощо. У часи І.Франка воно робило тільки перші кроки. Але народне життя не могло існувати без музичного мистецтва у його простих, доступних формах, які давали можливість людям фіксувати історичні, соціальні, побутові події, виражати весь спектр своїх почуттів, зокрема духовних, своє ставлення до природи, свого соціального й національного становища, до інших народів, виховувати дітей, прищеплювати їм морально-етичні та естетичні вартості тощо. Українці створили, за різними даними, від 200 тисяч до 400 тисяч пісень, і в цьому відношенні навряд чи у них знайдеться у світі багато кон-

курентів. Це неоглядне море текстів і мелодій. Звичайно, можна погодитися зі словами Миколи Шлемкевича, що наші пісні – це «геніальний примітив», співвідносний з таким же примітивом у вигляді писанок та вишивок. Але тут доречно робити наголос не на слові *примітив*, а на слові *геніальний*, бо пісні кожного народу з погляду високого мистецтва можна би, за бажання, трактувати як примітив. Інша річ, що окремі народи мали щасливішу долю, ніж українці, і давно зуміли, крім народного музичного мистецтва, розвинути мистецтво високе, професійне. Що ж до народних пісень, то не лише кількісно, але і якісно – за жанрами, різновидами, мелосом – українські пісні таки не поступаються пісням жодного іншого народу.

Вивчення творів народного мистецтва, зокрема пісенного, всюди і завжди починається з їх збирання і фіксування. Як зазначав І.Франко, документальні свідчення про записи народних пісень в Україні ретроспективно не сягають далі другої половини XVII ст. Найпершими своїми записаними піснями українці зобов'язані західнослов'янським сусідам. Йдеться про пісні, відомі в сучасному українському освіченому середовищі під назвами «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш» та «Козак і Кулина». Перша з них була записана чеським ученим Яном Благославом коло 1570 року і вміщена в його граматиці, опублікованій щойно 1857 р. у Відні. Проте ще за рік до появи друком цієї граматики, 1856 року, «ся пісня була уперве опублікована в найбільш автентичнім тексті галицьким русином Василем Ковальським» у числі 41–42 віденського «Сборника отечественного». І.Франко вважав це «незвичайним історично-літературним фактом», на який ніхто не звернув уваги [2]. Ковальський на основі мовних ознак ідентифікував цю пісню як руську, тобто українську, оскільки Благослав не мав чіткого уявлення про її етнічну належність і написав у титулі: «Piseň slovenska od Benátek, kdež hojně jest Slováků neb Charvatů, přinesena od Nikodema» – «Словенська пісня від (з околиці) Бенаток, де (живе) багато словаків і хорватів, записана від Никодима». Франко висновує: «Знаючи, що Бенатки – містечко, положене на етнографічній границі словаків і русинів, та знаючи, що Благослав відрізняє тих слов'ян, що живуть у сусідстві словаків і яких діалектом зложена пісня про Стефана-воєводу, від дійсних словаків, будемо мати в наведених словах Благослава важне історичне свідоцтво, що угорських русинів іще в половині XVI в. називано хорватами. Се свідоцтво, без сумніву, останок тої са-

мої традиції, що знайшла собі вираз іще в найстаршій київській літописі, де під р. 993 коротко згадано про якийсь похід Володимира Великого на хорватів» [3]. Додамо до цього, що територія Бойківщини колись входила до складу Великої (Білої) Хорватії, а бойки – до літописних білих хорватів – одного з руських – давньоукраїнських – племен.

І.Франко присвятив цій пісні три статті: перші дві названі однаково – «Стефан-воєвода» (1907, 1913), а третя, написана 1915 р., має назву «Пісня про Стефана, воєводу волоського». «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш» – це слова, якими вона починається.

Друга записана наша пісня, «Козак і Кулина», вміщена у саатиричній брошурі поляка Яна Дзвонівського «Seymu Walnego Domowego Artykułów sześć» (Краків, 1625 р.). Автор брошури зазначає, що записав пісню від козака Плахти. Увагу І.Франка до цієї брошури привернув польський учений проф. Брюкнер. Отож І.Франко вперше опублікував цю пісню українською графікою і розглянув її у двох статтях: «Козак Плахта. Українська народна пісня, друквана в польській брошурі з р. 1625» та «Козак і Кулина». Аналізуючи доволі строкату мову пісні, дослідник про її руські форми пише: «Вони видаються слідами галицько-підгірського діалекту і вказували би на те, що тут була й вітчизна нашої пісні. На сю саму, навіть потрохи гірську, сторону вказують і такі слова, як «хижа», «рубашка (досі вживається в формі «рубатка», coll[ectivus] «рубате»), «благий» у значенні «нікчемний», «нездатний». В кінці варто звернути увагу на такі старі форми, як «dalek» «далекий» ... останки таких форм задержалися в деяких словах і досі («рад», «здоров»), інші стрічаються в піснях старшої формації, прим., в одній весільній пісні в Нагуєвичах співається:

*Уставай, сваненько, раненько,
Підливай виноград частенько,
Аби той виноград зелен був,
Аби наш староста весел був» [4].*

До відзначених Франком діалектних елементів, що свідчать про край, з якого походить пісня, можна віднести також форми *козачейку* (порівн.: *головоїчка*, *легойка*), з *тобов*, *нич* (нічого), *борзо* (соро, швидко), *коньом* (конем) та ін., які і нині поширені на Бойківщині.

Пісні Бойківщини помітно вирізняються у згаданому пісенному морі українців. Так, аналізуючи варіанти пісні «Козак і Кулина», які побутували в різних місцевостях України, в т. ч. на

Лівобережжі, а також пісні, тематично і сюжетно близькі до неї, І.Франко зупиняється на записаному Ольгою Озаркевичевою у с. Лолин «більше заокругленому і краще обробленому варіанті сеї пісні», яка ввійшла до циклу весільних пісень. Дослідник, зокрема, зауважує: «Хоч і як се може йти наперекір упертим поглядам про старинність весільних пісень, а ще в таким глухім куті, як Лолин, а проте порівняння отсеї пісні з цитованими вище варіантами пісні про увезення дівчини козаками показує наглядно, що отся весільна пісня новіша від козацьких, свідчить про вищий ступінь артистичної рефлексії, переносить подію із сфери грубого, майже цинічного відношення до жінки ... у сферу далеко більше утонченого чуття» [5].

Інтенсивне зацікавлення народними піснями почалося в добу романтизму – кінець XVIII – перша половина XIX ст. Ця хвиля докотилася і до України, навіть більше – вже в ті часи про українську пісню європейські дослідники писали в найвищих тонах. Але українські народно-пісенні багатства не те що в часи Франка, а й нині ще вичерпно ні не зібрані, ні не описані. Тому він, як і чимало інших діячів української культури, теж доклався до збирання пісенного фольклору, розуміючи, що народне мистецтво з часом змінюється, багато що назавжди відходить у минуле, і, якщо його не зафіксувати, буде втрачене. Ще студентом Франко у журналі «Друг» опублікував, крім казки з Нагуєвич, ладканки з села Лолина. Однак він не обмежився збиранням і публікацією музичного фольклору. Як геніяльний аналітик, він залишив низку класичних досліджень із фольклористики, що не втратили актуальності та пояснювальної сили донині. Окремих із них торкаємось у пропонованій статті.

На основі метеріалу, зібраного протягом 1876 – 1882 років, Франко написав працю «Жіноча неволя в руських піснях народних». У ній акцент зроблено, як це випливає з самої назви, на соціально-побутовому аналізі відбитого в піснях буття – тяжкому житті жінки, особливо заміжньої: «жінка винаходить в своїй житні чимраз нові рани: недогоди, на котрі нарікає в піснях». Правда, в батьківському домі теж живеться тяжко, але вільно:

*Тепер я си заспіваю, коли ми ся хоче,
Коли мої головоньки ніхто не клопоче.
Тепер мині і світ милий. і вільненька днинка,
Доки мене не морочить маленька дитинка.*

(Нагуєвичі, Дрогоб.)

Свого часу класик російської критичної думки – українофоб В.Г.Белінський доводив, що «Слово про Ігорів похід» – це твір фольклору, бо українці, на його думку, не народ, а плем'я і тому можуть мати лише фольклор, а не літературу. Проте і він мусив написати: цей твір «має на собі відбиток поетичного і людського духу Південної Русі, яка ще не знала варварського ярма татарщини, чужої грубости і дикости Північної Русі». Вказавши на м'якість мови, що «нагадує нинішнє малоросійське нарiччя», на зображений побут, шляхетність і людяність у стосунках між дійовими особами тощо, він виснував: «Усе це, повторюю, відгукується Південною Руссю, де і тепер так багато людяного і благородного в сімейному побуті, де стосунки статей ґрунтовані на коханні і жінка користується правами своєї статі; і все це діаметрально протилежне Північній Русі, де сімейні взаємини дикі і грубі і жінка є рід сімейної худобини і де кохання – цілковито стороння річ у шлюбах: порівняйте побут малоросійських мужиків із побутом російських мужиків, міщан, купців і почасти інших станів, і ви переконаєтеся у правдивості нашого висновку про південне походження «Слова о полку Ігоровім», а наш розгляд російських народних казок перетворить це переконання в очевидність» [6]. Кохання, попри всі життєві «недогоди», залишалося і в ХІХ ст., на відміну від Росії, основою взаємин між статями в українському, в т. ч. бойківському, селі.

*Воліла бим, моя мамко, гіркий полин їсти,
Ніж бим мала із нелюбом обідати сісти.*

(Лолин, Стрийськ.).

Бойківська дівчина воліє піти за наймита, якого любить, ніж за пана з усілякими достатками, але без серця. І.Франко констатує: «Такий гарячий і живий протест проти силування свiдчить іменно про те, що силування те серед нашого народу – случай рідкий, що у наших дівчат дуже живе й сильне почуття своєї власної волі, що вони не уважають так, як великоруські жінки, своїм першим обов'язком – у всім покорятися мужчинам і у всім відречися власної волі» [7].

Особливу увагу І.Франко приділив записаній Михайлиною Рошкевич у Лолинi від Явдохи Чігур «Пісні про шандаря», яка згодом лягла в основу українського драматургічного шедевр «Украдене щастя». Автор статті зазначає, що ця «постала в Підгір'ю» пісня «належить до найновіших творів народної фантазії». Тут показана жінка, «безмірно сильна характером і силою почуття»,

яка «заради своєї любови рiшається на найбільшу жертву, яку тільки може принести жінка, – на неславу, на прилюдну нечесть».

І.Франко водночас пише і про високий ідейно-мистецький рівень музичного фольклору: «Запримічу ще, що зведені тут пісні жіночі, безперечно, найкращі і щодо змісту, і щодо форми з всього (крім хіба деяких дум історичних), що коли-небудь витворила наша фантазія народна, і як твори народної лірики многі з них можуть сміло рівнятися з найдосконалішими того роду творами всіх часів і народів. Додам ще, що й мелодії многих із тих пісень так чудово хороші, що слова становлять лиш половину їх чаруючої сили» [8].

Того ж 1882 року І.Франко написав цікаву з фольклористичного погляду статтю «Дещо про Борислав». У ній із соціальним, статистичним, етнонаціональним аналізом життя у цьому містечку не лише переплітається розгляд українських пісень – вони використовуються як засіб дослідження. Автор зазначає, що «головна сила бориславського робочого люду походить з сіл Дрогобицького, Самбірського, Стрийського і Турчанського повітів», тобто в основному з території Бойківщини. Ці люди, як спостеріг І.Франко, творили «нові пісні», засвідчуючи, «що поетична творчість нашого народу ще не вичерпалася, що він усе ще спосібний видобувати чимраз нові тони, відзиватися чимраз новими, а все хорошими, ніжними і характеристичними піснями на всякі біжучі справи, котрі глибше діткнуть його життя і показують вплив на його суспільні й економічні обставини...» [9]. Цей, на перший погляд, не надто важливий факт був доказом вітальної сили нашого народу, його живучости, а отже, і надії на повнокровне національно-державне життя. Нагадаємо, що слов'янські народи у ХІХ ст., за винятком росіян, поляків і частково сербів, вважалися в ті часи неісторичними і приреченими на асиміляцію, про що відверто писали навіть тодішні соціал-демократи, особливо Ф.Енгельс. Молодий І.Франко, якщо це все, можливо, ще не усвідомлював, то, в кожному разі, відчував інтуїтивно, оскільки бачив темноту свого народу, що легко ставав здобиччю різних зайд. «Перший, як мені розказували, зачав копати і дистилювати нафту прусак Домс; за ним кинулися жиди і швидко перегнали його. Жиди вели роботу без найменшого ладу, грабiжницьким способом: видурювали запiвдармо ґрунти у бориславських мужиків, наймали запiвдармо робiтників, копали ями як-будь, без цямриння, без млинків, так що в перших початках дуже багато случалося нещасть. Полiцiя мiсцева була в руках вiйта, а вiйт – в руках жидiвських, – ну, і велись порядки. Найбiльша часть

бориславських мужиків позбувала відтоді свої ґрунти, а бодай переважну частку своїх ґрунтів, у жидівські руки. Цей сумний факт дуже досадно висказує співанка:

*Ой, мовили бориславиці, що будуть панами,
А вни поле попродали та й пішли з торбами».*

(Записано в Нагуєвичах від Митра Лялюка)» [10].

У шахтах робітники гинули буквально щодня: «урядово сконстатованих случаїв насильної смерти робітників в ямах бориславських було певно не менше як 10000! А скільки було не сконстатованих урядово!» На дні ями глибиною 50 – 80 – 100 сажнів треба було працювати 6 – 12 годин. «Робітницька» пісня нарікала:

*Ой ви, жиди бориславські, стокроть мамі ваші,
Ой що я сьм набідував у ті ямі ваші!*

(Зап. в Наг. від того ж).

Нарікала й дівоча пісня:

*Ой бодай сьм завалила бориславська яма,
Так ми любка ізсушила, щом го й не пізнала.*

Навівши співанку про те, що в ямах уже немає воску, і робітник працював задармо («Пропав твій паперець!», – каже йому жид), І.Франко риторично запитує: «Чи ж не гірким насміхом звучать після цієї пісні надії недосвідченого, добродушного бойка, що, волочучись з далеких гір на заробок до Борислава, чи, як вони кажуть, до «Буриславки», співає собі:

*Ой піду я в Буриславку гроший заробляти,
Як ся верну з Буриславки, буду газдувати».*

У Бориславі працювали чимало жінок і дівчат. В одній з пісень – переробці з давнішої парубоцької, співалося:

*Коби не ліс, коби не ліс, коби не ліщина,
Не йшов би я в Бориславль, коби не дівчина.*

Але частіше сільські дівчата жаліли за парубками:

*Відколи сі в Бориславль ями реперуют,
Та відтогди файні хлопці дома не ночуют.*

(Зап. в Нагуєвичах)

Завершуючи статтю, Франко писав, що він зібрав тільки «частину пісень, зложених нашим народом послідніми роками про Борислав», і висловив надію, що йому вдасться «їх більше нагромадити». Цей великий трудівник на українській ниві збирав фольклор ціле своє життя. Збирав, досліджував, публікував і використовував у своїй письменницькій та науковій праці.

(Продовження статті в наступному числі «ЛБ»)

Література

1. *Дей О.І.* Іван Франко і народна творчість // Франко Іван. Вибрані статті про народну творчість / Упор. О.І.Дей. – К.: Видавництво АН України, 1955. – С. 23.
2. *Франко Іван.* Студії над українськими народними піснями // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 42. Фольклористичні праці. – К.: Видавництво «Наукова думка», 1984. – С. 32 – 33.
3. Там само. – С. 41.
4. *Франко Іван.* Студії над українськими народними піснями // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 43. Фольклористичні та літературно-критичні праці. – К.: Видавництво «Наукова думка», 1985. – С.265.
5. Там само. – С. 271.
6. *Белинский В.Г.* <Статті о народной поэзии> // Белинский В.Г. Полное собрание сочинений. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1954. – Том пятый. Статьи и рецензии 1841 – 1844. – 289 – 450 с.
7. *Франко Іван.* Жіноча неволя в руських піснях народних // Франко І. Твори: В 20 т. – Т. XVI. Літературно-критичні статті. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1955. – С. 56.
8. Там само. – С. 53 – 54.
9. *Франко Іван.* Дещо про Борислав // Франко І. Знадоба до вивчення мови і етнографії українського народу // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т.26. Літературно-критичні праці (1876 – 1885). – К.: «Наукова думка», 1980. – С.86.
10. Там само. – С.188 – 189.

Ігор СМУТОК

КОМАРНИЦЬКІ-ТАТАРИНОВИЧІ І ЯВОРСЬКІ-ЦИБОВИЧІ У XVI – XVIII СТ. (Епізод до історії формування шляхетських родів Прикарпаття)

Упродовж XV – XVIII ст. до складу руських шляхетських родів перманентно потрапляли вихідці з нижчих соціальних груп і в такий спосіб долучалися до їхнього формування. Обставини, за яких це відбувалося, загалом були однаковими для кожного окремо взятого випадку, бо в їхній основі лежало подолання двох станових перешкод – кровна спорідненість із шляхетським родом та володіння земськими маєтками. Точкою відліку однаковою мірою могло бути створення нерівноправного шлюбу нешляхтич – шляхтянка або набуття землі в котромусь із шляхетських гнізд. Наявність обох факторів в остаточному висліді була обов'язковою.

Шлюб сам собою автоматично не робив чоловіка шляхтичем. За тогочасними правовими нормами подружжя та його нащадки належали до тієї соціальної групи, до якої належав чоловік. Правда, дружина, якщо продовжувала володіти успадкованою від батьків земельною власністю або принаймні не зреклася своїх прав на таку власність, продовжувала перебувати в тому соціальному статусі, в якому була до шлюбу.

Входження в коло землевласників було наступним етапом процесу “ошляхетнення”. Справа істотно полегшувалася, якщо дружина не мала братів і була донькою-одиначкою або мала тільки сестер. Так вона була позбавлена необхідності зрестися своїх прав на землю та ставала законною спадкоємницею. Маєток залишався її власністю, а не чоловікою, і лише за її згодою він міг набути рівні з нею землевласницькі права або отримати їх цілковито. Так чи сяк вони переходили їхнім прямим нащадкам, навіть якщо чоловік за життя ніколи їх не мав.

Новоспечений кандидат на шляхетство не конче залежав від ласки дружини. Здебільшого такими кандидатами були активні, підприємливі, амбітні особи, які займалися масштабними, як для свого соціального рівня, майновими справами. Вони набували земську власність, якій передувала довготривала застава. Часто вже на час одруження вони нею володіли, і шлюб для них був складовою частиною й результатом кредитно-господарської діяльності, яку вони провадили.

Зрештою, чоловік, потрапивши до шляхетського гнізда, де набув землю і породичався з місцевим родом, продовжував залишатися вихідцем зі свого середовища. Джерела на це вказують однозначно: вкрай рідко такий чоловік зараховувався до „nobilis”. Щойно з наступників, якщо такі були й продовжували мешкати в родинному гнізді, можна було розпочинати історію нового відгалуження. Втім, їхнє походження неодноразово ставало предметом дошкульних кпин у майнових та судових суперечках навіть у третьому-четвертому поколіннях, а у скаргах їхні супротивники не забували вказати їхню приналежність до „учтивих”, „робітних” тощо.

Доброю ілюстрацією сказаного є історія таких відгалужень, як Комарницькі-Татаринівичі (Беденики), Яворські-Чибовичі.

Комарницькі-Татаринівичі (Беденики) беруть початок від Симона Татарина. Цей чоловік уперше з’являється 1570 р. На той час він уже був одружений з Маргаритою Комарниць-

кою-Сташкевич та тримав у заставі від своїх швагрів Матвія, Федька, Леська Комарницьких певні землі в с. Комарниках [1]. До початку 1590-х років Симон став одним із землевласників частки Комарницьких-Сташкевичів, одночасно помножуючи заставні землі, знову-таки в межах вказаної частки [2]. Впродовж свого життя, до смерті в 1599 р., він залишався „поштивим”. З одинадцяти актів, де Симон присутній як одна зі сторін майнової або судової справи, тільки в одному, датованому 1596 р., він названий „шляхетним” [3]. Наприкінці життя після двох десятків років мешкання поряд зі співвласниками с. Комарник Симон пробує „приміряти” на себе шляхетський жупан.

Наступне покоління Татаринів представляли Ілля та Грицько – сини Симона. Від батька вони успадкували прізвисько, але не соціальний статус. В актах вони йменуються шляхетними. Тільки в одній справі з Яцьком та Іваном Кречківськими 1617 р. брати зараховані до „honestes” [4]. Обое за дружин взяли шляхтянок із с. Маткова, що, зрештою, спричинило переселення Татаринів у родове гніздо Матківських. Після 1617 р. про старшого Грицька джерела не повідомляють. Ілля жив ще у 1620 р., коли відступив небожеві Стецькові третину дворища у Комарниках [5]. Рід продовжили діти Іллі – Іван, Федько і Федір Татариніві. Певний час після смерті батька про них немає жодних відомостей. Вони з’являються щойно 1635 р., коли розпочинається конфлікт між ними і Матківськими-Заяцьковичами [6]. Ця суперечка стала серйозним випробуванням для нащадків Симона: Матківські в одній із сутичок закинули Татаринівічам узурпацію шляхетства та приналежність до плебейства. Звинувачення була достатньо серйозне, щоб його проігнорувати, і вони вдалися до процедури “очищення” та “виведення шляхетства”. Остання передбачала виставлення свідків шляхетного походження, які б під присягою вказали на свої кровні зв’язки зі звинувачуваними по батьківській, дідівській та материнській, бабинській лініях. Процедура відбувалася переважно під час засідань місцевого шляхетського сеймику. За умови успішного її завершення видавався спеціальний потверджувальний акт, який містив відповідні свідчення учасників виводу шляхетства та потверджував належність до шляхетського стану. Татаринівіч такі отримали вказаний документ й облятували у 1637 р. його до перемишльських земських актів [7]. Його зміст не може не інтригувати. Адже звинувачення Матківських не були безпід-

ставними, і те, як Татариневичам вдалося виплутатися, заслуговує на увагу.

Згідно з актом, Іван Комарницький-Татариневич був сином Іллі й онуком Гриця Татариневича. Його батько одружився з Фенною Матковською, переселився до Маткова “*zaczyn go od maietnosci nazwano Maitkowski*”. Свідками виступили: 1) Іван і Миколай Комарницькі-Дубці; 2) Ігнат Комарницький; 3) Яцько Матківський-Гриневич; 3) Фецько Матківський-Петришкович. Комарницькі визнали, що їхні батьки були кузенами, відповідно, Гриця й Іллі Комарницьких. Яцько Гриневич-Матківський натомість виявився двоюрідним братом дружини Грицька Комарницького. Нарешті, Федько Матківський заявив, що дружина Іллі була донькою його рідного брата.

Останнє свідчення potwierджується двома документами того часу. Зокрема, у 1612 р. Марухна, дружина Івана Матківського-Петришковича, дарувала своїй онуці Анні, доньці Іллі Комарницького-Татариневича, чверть поля у с. Маткові [8]. А в 1640 р. Іван Татариневич разом із братами позивали Васька Матківського-Петришковича. Звинувачення зводилася до того, що Васько по смерті свого бездітного брата Федька, згаданого свідка під час виведення шляхетства Татариневичів, захопив увесь його маєток. Татариневичі претендували на половину захопленого як спадкоємці й онуки Івана Матківського-Петришковича, третього брата Федька і Василя [9].

Родинні зв'язки з трьома першими свідками відстежити не вдається. Зауважимо, що латинський відповідник двоюрідних братів – “*fratres patruales*” указував на родинну приналежність загалом, а не на спільного предка у третьому поколінні. Дивним виглядає, що Татариневичі не залучили до свідчень ближчих родичів. Незрозуміло, чому батьком Іллі названий Грицько, а не Симон. Підозрілою є відсутність звичного для виводів шляхетства XVII ст. переліку майнових і судових документів, де фігурують імена батьків, дідів, прадідів звинувачених. Усі ці невідповідності й прогалини типові для “виводів”, учинених такими, як і Татариневичі, вихідцями з інших соціальних груп, яким вдалося “ошляхетнитися”.

Від 1640-х років Татариневичі змінюють прізвище на “Беденик” [10]. Вони остаточно поривають із Комарниками й осідають у Маткові. Акти другої половини XVII – XVIII ст. незмінно вказують на їхнє шляхетство та приналежність до роду Комарницьких.

Однак їхнє походження ще довго пам'ятали в місцевому шляхетському середовищі: 1682 р., через півстоліття, Комарницькі-Татариновичі знову сперечалися з Матківськими-Заячковичами, і знову останні звали їх “поштивими” [11].

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. нащадки Симона Татарина потвердили своє шляхетство перед австрійською владою. Одні, що опинилися в Галицькій землі, як Комарницькі-Беденики, ті, що залишилися в Маткові Перемишльської землі, – як Комарницькі-Татариновичі [12].

Яворські-Цибовичі. Історію відгалуження Цибовичів розпочинає Павло Чиб, підданий спочатку Сенька, а згодом Івана Турецьких. Статус залежного селянина не перешкоджав йому брати активну участь у майнових операціях місцевої шляхти. Зокрема, 1576 р. Павло під заставу 100 гривень отримав від господаря півдворища, на якому сам сидів і розпоряджався [13]. У наступному десятилітті він набув землевласність у наділі Яворських-Романовичів. Цікаво, що здійснив придбання Павло не самостійно, а разом із подружжям Іваном Зелізковичем та Марухною Яворською [14]. Марухна належала до нащадків Яворського Романа, що, мабуть, полегшувало Павлові та Іванові входження до кола шляхетських землевласників. Незрозумілим, правда, залишається обставина, що пов'язувала Павла з подружжям.

Від середини 1590-х років Чиб провадить свої майнові справи самостійно [15]. 1600 р. він відступив дві третини свого маєтку у Турці та Яворі синам – Грицькові і Гаврилові [16]. А в 1613 р. позбувся решти на користь сина Гаврила та онука Дмитра [17]. Востаннє Павло згадується 1617 р. в переліку землевласників – нащадків Романа Яворського, яких позивав Андрій Старявський з приводу спадку по своїй бабці Анні, доньці згаданого Романа [18]. Одружений Павло був із Кахною Терлецькою, якій у 1613 р. Гаврило і Дмитро Цибовичі визнали борг у розмірі 30 злотих [19]. У документі вона не названа їхньою матір'ю та бабцею – це наводить на думку, що вона була не першою дружиною. За життя Павло йменувався учтивим, шановним та робітним. Лише після 1600 р. у кількох актах його підняли до шляхетської гідності [20].

У другому поколінні адаптація продовжувалася. Діти Павла – це вже Яворські-Цибовичі. Лише двічі у перемишльських актах вони прирівняні до учтивих: у 1606 р. Грицько Смольницький заставив учтивому Грицькові Цибовичу півдворища у Турці за 25 злотих [21]. 1617 р. Олександр і Анна Добрянські квітували

учтивих Гаврила і Дмитра Цибов'ят з суми 30 злотих [22].

Від середини XVII ст. Цибовичі цілковито адаптувалися серед Яворських. Ті нечисленні документи, де вони згадуються, не містять і натяку на відрубність від решти членів роду. 1782 р. Яворські-Цибовичі потвердили своє шляхетство у перемишльському градському суді й отримали легітимацію [23].

Джерела і література

1. Центральний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові). – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 29. – С. 143-144. 2. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 51. – С. 126-129. Спр. 51. – С. 129-131. Спр. 57. – С. 70-73.

3. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 29. – С. 143-144; спр. 51. – С. 126-129; спр. 51. – С. 129-131; спр. 57. – С. 70-73; Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 305. – С. 225-226, 278; спр. 306. – С. 1302; спр. 308. – С. 260-261; спр. 309. – С. 211-212; спр. 312. – С. 208; спр. 315. – С. 198.

4. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 85. – С. 1051-1052; спр. 87. – С. 1438, 1432-1433, 1518-1519.

5. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 90. – С. 479-481.

6. Там само. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 356. – С. 1747, 1801-1802.

7. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 109. – С. 17-21.

8. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 76. – С. 44-46.

9. Там само. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 365. – С. 1185.

10. Там само. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 126. – С. 1-4.

11. Там само. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 436. – С. 1439, 1913-1914.

12. *Marcinek R., Ślusarek K. Materiały do genealogii szlachnty galickiej.* – Kraków, 1996. – Cz.1: А-К. – Nr 1687, 1688, 1714, 1715, 1716.

13. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 33. – С. 1494-1495.

14. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 43. – С. 436-40, 440-442; спр. 50. – С. 178-180.

15. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 59. – С. 318-320; спр. 62. – С. 486-488, 1216-1217; спр. 65. – С. 810-812; спр. 68. – С. 1159-1161.

16. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 65. – С. 806-808.

17. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 78. – С. 118-120.

18. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 333. – С. 994.

19. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 78. – С. 121-123.

20. У 1603 р. Грицько Яворський-Петрашович заставив шляхетному Павлові Яворському-Чибу земельну частку в Турці і Яворі зф 700 злотих (ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 68. – С. 1159-1161). У 1606 р. Лавро Яворський-Селечкович визнав перед шляхетним Павлом Яворським-Цибовичем борг у розмірі 50 злотих (ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 71. – С. 936)

21. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 71. – С. 312-313.

22. Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 85. – С. 1100.

23. *Poczet szlachty galicyjskiej i bukowskijskiej.* – Lwów, 1857. – S. 96.

З НОВИХ ВИДАНЬ

СТВОРЕНО У ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ ОБ'ЄДНАННІ «ПИСЬМЕННИКИ БОЙКІВЩИНИ»

Ганна РИБАК. РІКА ЛЮБОВІ. Поезії. – Коломия, 2009. – 54 с.

У цій збірці вміщені чудові поезії про рідну землю, пейзажні акварелі, присвяти. Великий розділ займає цикл віршів про світле почуття любови.

«Рідна земле, я твоя росинка...» – у розділі під такою назвою поетеса розкриває свою суть, свою широку душу, відкрити для добра і правди.

Ігор ДАХ. НА ПОЛЯНЦІ ЛІСОВІЙ. Дитяча поезія з розмальовками. – Червоноград, 2010. – 32 с.

Разом з автором цю цікаву книжечку з оповіданнями, віршами, піснями для дітей молодшого шкільного віку створили талановита художниця Марія Деленко зі Старосамбірщини та композитор Кузьма Смаль. За задумом поета, всі твори утверджують добро, спонукають до співчуття, виховують спостережливості і любов до рідної землі.

Ярослава СТОРОНСЬКА. ЦІНУЙ МИТЬ ЖИТТЯ. Поезії. Львів: Край, 2010. – 60 с.

Ця книжка самбірської поетеси – своєрідний дороговказ читачам до спостережливості на широкій дорозі довколишнього дивосвіту. Автор промовисто наголошує, що з людьми має постійно жити почуття радості за кожну прожиту хвилину, від кожного почутого доброго слова. Радість життя, спілкування, дані людині Богом, не мають затьмарювати навіть години негоди. Цінувати треба завжди душевне тепло в сумі і радості, в сірих буднях і спалахах свята. В цій збірочці, крім філософських роздумів про життя, вміщена поезія для дітей, а також гумор.

Ольга ПЕНЮК-ВОДОНІС. У ПОШУКАХ ВЕСЕЛКИ. Дитяча поезія з розмальовками. – Львів, 2010. – 32 с.

Книжечка поетеси з м. Сокаля на Львівщині у художнім оформленні Андріана Банаха містить цікаві вірші для малечі та казочку «У пошуках веселки». Автор доступно розкриває дітям барвистий світ довкілля, акцентує увагу на українських національно-духовних традиціях, які переходять із покоління в покоління, закликає щиро любити рідний край.

Богдан ТОРБА. ПІСНІ ПІДКАРПАТТЯ. Українські народні пісні у записах і обробці Богдана Торби. – Дрогобич: Посвіт, 2010. – 40 с.

Це нова збірка хорових творів Богдана Торби, відомого на Бойківщині хорового диригента й аранжувальника, композитора, викладача Самбірського училища культури, Заслуженого працівника культури України, достойника «Золотого фонду Бойківщини». Хорові партитури засвідчують, що Б.Торба не тільки фахівець високого класу в музиці, а й невтомний збирач пісенного фольклору. Книжка, адресована керівникам хорових колективів, студентам музичних навчальних закладів, є цінним надбанням української музичної літератури.

Андрій ГРУЩАК. ПЕРЕВЕСЛО. Поезії. – Дрогобич: Посвіт, 2010. – 148 с.

Нова поетична книжка письменника цікава всебічним осмисленням дійсності. А.Грущак не байдужий до всіх подій, що відбуваються на «на-

пій не своїй землі». Його поезіям притаманний глибокий психологізм як у філософсько-ліричних, так і в гумористично-сатиричних та дитячих віршах, присвятах. У багатьох поезіях відчутні пісенні мотиви. Біль і радість, втрати і надії – ці вічні теми про насущне висвітлені у книжці яскраво і переконливо.

Любов Рудавська-Вовк

Василь ГАНУЩАК. НА БУРУНАХ ЧАСУ: Вибрані поезії та переклади. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 256 с.

Перший цикл віршів «З «Рогатинського зошита» – це пейзажна та інтимна лірика, щедро напоєна сонцем, «солодким запахом живиці», «гарячою радістю яблуневою»:

*З сонцем за руки візьмися,
Півсвіту із ним обніми...
«Морок розтанув. Світанок...»
Літо, літо! Все залито
Світлом. Сонцем.
Сліпне сад...*

«Переджнив'я».

Це з ранніх віршів поета, де відчувається молодеча спрага дії, готовність іти назустріч незвіданому, прагнення досягнути глибинну гармонію світу.

Наступний цикл «Із «Закавказького зошита» містить поезії двох тематичних пластів: Закавказзя, Г'янджа, солдатські будні – Карпати, Рогатин, Микитинці, туга за рідним краєм. Нові враження, викликані спогляданням Кавказу, моря, вічнозелених кипарисів, «бурхливих горизонтів», завмирання серця від «обіймів безодні» під час стрибка з парашутом переплітаються з думками про місто юности Рогатин, де «вітер запах фруктів носить», про зелене Покуття і Микитинці, де «рідна хага, де матуся» і кохана, про «Україну рідну, незрівнянну», на яку полинув би вітром, щоб почути її «барвисте слово».

Тему синівської любові автор порушує в циклі «Мотиви, надиктовані містом Лева». Ліричний герой захоплений красою Карпатських гір («застиглого, розбурханого моря»), гордим Львовом, його історією:

*Цілую священний камінь
Священного міста Лева,
Торкаю віки руками,
Як реліквії кришталеві.
«До Львова».*

Цикл віршів «На бурунах часу» – це довершені поетичні полотна (як традиційні, так і новаторські), у яких глибинна філософія, оригінальна інтерпретація життя, власне бачення світу і себе в ньому:

*І раптом істину відкриєш:
Два напрямки є в світі цьому,
Так, на землі лиш два шляхи є –
Дорога з дому і додому.*

«Поглянь: у небі голубому...».

Тут знову роздуми про високе (Франко як совість народу, його честь і правда) і приземлене (кімната, «крик речей», «безкрилий» вентилятор).

Свіжістю думки і художньою глибиною вражають поезії «Щастя», «Таке обличчя удови», «Хто я тепер? Пустельник без пустелі...», «Крах».

Западають у душу мініатюри з циклу «Зернятка»:

Ми сіяти вмiли – не вмiли збирати.

Не вмiючи жити – ми вмiли вмирати.

З цікавістю читаються переклади В.Ганушака з білоруської, чеської, словацької, польської, литовської, латинської, німецької мов. Серед них привертає увагу поема-бувальщина відомої білоруської поетки Ніни Матяш «Олекса Довбуш».

Приваблює книжка і гарним художньо-поліграфічним оформленням.

Оксана Тебешевська

Володимир ДАНІВ. БЕРЕЖНИЦЯ. Історичний нарис, весільний обряд, пісні і приповідки. – Івано-Франківськ: «Нова зоря», 2008. – 116 с.

Хоч дивно, але ця книжка прибула до редакції «ЛБ» з Білорусі. Надіслав її наш краєнин родом із Бойківського краю лікар Ярослав Берложецький. Книжка розповідає про село Бережницю. Із 54 сіл Калущини воно четвертим здобулося на свою «друковану історію». Писав її скромний сільський учитель, діяльний патріот України і свого краю, людина з когорти тих не надто численних людей розумової праці, які є справжніми українськими інтелектуалами. Але завершувати книжку довелося доньці автора – кандидатів педагогічних наук, доцентів кафедри німецької мови Львівського національного університету ім. Івана Франка Наталії Данів.

Перша писемна згадка про село датована 1378 роком. На південному заході воно межує зі Старим Угриновом – рідним селом Степана Бандери. У книжці розлого подані здобутки культурного розвитку села, пісні, приповідки тощо, докладно описано весільний обряд. Видання знайде вдячних читачів не лише у рідному селі автора, а й в інших місцевостях України.

Р.В.

ВЕРХОВИНА. Літературна мозаїка. – США – Сіфорд, Україна – Київ, 2010. – Ч.51 – 52. – 72 с.

Ці спарені числа журналу, заснованого 2000 р. письменником і вченим Романом Кухаром, до «ЛБ», як і попередні та наступне число, люб'язно надіслала із ЗСА знана українська письменниця п. Ірина Дибко-Філіппчак, за що редакція їй щиро дякує. Журнал приваблює читачів Бойківського краю не лише своєю назвою та тим, що кожне його число виходить під однозначно бойківським епіграфом «Верховино, світку ти наш, гей, як у тебе тут мило...», а й тим, що це видання, як зазначено на його титульній сторінці, «орган дружньої ланки прихильників ідейної літератури». Ідейна література нині вкрай потрібна українцям як на чужині в понад 70 країнах світу, де волею долі їх проживає понад 20 мільйонів, так і на українському материка, бо і там, і там їм загрожує винародовлення: на чужині «природне», а вдома цілеспрямоване – заходами владної «партії російськомовних» та інших сил «подавляючого

меньшинства» (вислів білоруського письменника Янки Бриля) й невгамовним тиском недорозвальної московської імперії. Рівень високої ідейності журналу засвідчує буквально кожен уміщений у ньому матеріял – від передруків з української класики до творів сучасних письменників, від теоретичних статей до листів читачів. І все ж один матеріял в анотованих числах журналу виокремимо, оскільки він порушує чи не найпекучішу для України ще від XVIII століття тему. Це стаття «Значення національно-державної мови», в якій п.Ірина Дибко-Филипчак розповідає про історію вишуканої культури японської мови та про особливу роль у її творенні і збереженні жінок – зверталися до них «іншою, не японською, мовою вважалося нетактом і образою». У статті вміщено також виступ Миколи Вінграновського 28 вересня 1989 р. на 54-му Світовому Конгресі письменників. Поет говорив про «Чорнобиль нашої мови» та від імени українських літераторів заявив про їх вступ до Міжнародного ПЕН-клубу.

Р.В.

ВЕРХОВИНА. Літературна мозаїка. – США – Сіфорд, Україна – Київ, 2010. – ч.53. – 64 с.

У статті п. Ірини Дибко-Филипчак «Святослав Караванський: жага і молитва свободи» дуже влучно і настільки ж коротко (лаконічність – це прикметна риса «Верховини загалом»), проте глибоко й об'ємно охарактеризовано життя, поетичну та наукову творчість лицаря українського Слова Святослава Караванського. Ця людина з більшим правом, ніж француз Жоашен Дю Белле у XVI ст., могла б сказати про себе: «захищаючи рідну мову, я почуваву себе воїном, який захищає рідну землю». Наступною йде ще менша, але винятково змістовна й убивчо відверта стаття самого С.Караванського «Вони чи ми?». Помітно більшими і такими, що «волають про помсту до неба» є стаття Василя Овсієнка («Убієнним синам України (Пам'яті соловецького етапу)») та рецензія Миколи Дупляка на книжку «Голодомор в Україні 1932 – 1933: означає геноцид» (Нью-Йорк, 2007). Про голодомор-геноцид ідеться і в редакційній статті журналу, а також в оповіданні «Волошки» нашої екзильної письменниці Докії Гуменної та в «Спомині про голодне дитинство» Ростислава Василенка. З цікавістю читаються «Листи до «Верховини» від Всесвітньої родини», поетичні сторінки, звернення до владоможців, короткі бібліографічні анотації тощо. А що особливо миле для редакції, редколегії і, розуміється, читачів «ЛБ» – це нарис п. Оксани Маковець «Письменник Іван Филипчак у моєму житті». Адже небагато хто такою мірою, як Филипчак, різнобічно прислужився Бойківському краєві, отже, й Україні.

Р.В.

ANTHOLOGY OF PEN. – Potomac, MD: International PEN Centre for Writers-in-Exile. American Branch, 2010. – P.288

Це англomовна антологія творів Американського відділення Міжнародного ПЕН-центру екзильних письменників. Упорядкувала і зредагувала це солідне видання відома українська письменниця і перекладачка п. Ірина Дибко-Филипчак, яка, до слова, тривалий час була членом ред-

колегії «Літопису Бойківщини». В «Антології» п. Ірина виступає і як поетеса, перекладачка та авторка статей. Художнє оформлення книжки виконала п. Марія Дупляк. На сторінках «Антології» бачимо також цілу низку інших прізвищ людей, біографічно і духовно пов'язаних з Україною, широко відомих своєю літературно-мистецькою, науковою та громадсько-політичною працею на українській ниві: Олександр Астаф'єв, Людмила Грицик, Григорій Костюк, Роман Кухар, Докія Гуменна, Оксана Маковець, Марта Тарнавська, Остап Тарнавський. Їхні твори, подані в «Антології», знайомитимуть англомовних читачів з українськими проблемами, з особливостями українського світобачення, сприятимуть поширенню доброго імені українців у світі.

Р.В.

Василь ПАГИРЯ. ГОЛОС ІЗ-ЗА ГРАТ. До 65-річчя визволення з концтабору. – Мукачево: Карпатська вежа, 2010. – 84 с.

Це чергова (80-та!) книжка відомого, знаного і читачам «ЛБ» українського письменника, краєзнавця, перекладача, почесного громадянина м.Мукачева.

Угорські жандарми однієї ночі забрали верховинського хлопця Василя й повезли на примусові роботи. Потім його разом з іншими ненадійними українцями відправили до німецького концтабору. Копав землю, рубав ліс, а у вільну хвилину записував від в'язнів пісні, легенди, бувальщини, писав вірші і листи до рідних, до коханої. Багато чого з цих записів вміщено в анотованій книжці. Є тут і короткі спогади автора та «Дещо з моєї біографії». Ось кілька характерних уступів із них:

«Гора Пікуй, під якою лежить моє рідне село Щербовець, належить до Beskidського пасма гір. Тому я маю повне право говорити, що я світ уздрів під Besкидом».

«У 16 років пішов працювати лісорубом у фірму «Латориця». Завдяки самоосвіті в 1943 р. став артистом Руського народного театру в Ужгороді».

«Карпатами котився осінній грім. Блискотіло над Дрогобичем, а відлунувало у скелях Пікуя».

«Нас, групу молодих хлопців, жандарми забрали вночі й вивезли до робочого табору Ютош, що біля Веспрема. Там ми копали траншеї».

«Повертаючись увечері до бараку, в'язні мали співати, а ні – залащитись без обіду. «Обід» – декілька картоплин у мундирі, інколи й гнилих, та шматок риби. Раз-двічі на тиждень буває «перше» – баланда з буряків або капусти».

«Своїми дослідженнями я підняв із небуття понад 300 маловідомих і призабутих імен культурних діячів краю».

Як бачимо, неспроста Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти видав для вчителів посібник «Вивчення творчості Василя Пагирі на уроках української мови і літератури» (автор С.Павленко-Басараб).

Р.В.

Михайло КОЗАК. ГРЕБЕННЕ В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ. – Перемишль, 2010. – 306 с.

Цю національно важливу книжку її автор люб'язно передав для редакції «ЛБ» через члена редколегії проф. Миколу Зимомрю, за що обом їм сердечна дяка. У книжці професійно, з переконливим удокументуванням та ілюстративним матеріалом розповідається про одне західно-українське село. Географічно воно розташоване в недалекому від Бойківського краю Розточчі (5 км від Рави-Руської), але мешканці десятків чи й сотень західноукраїнських поселень чи вихідці з них упізнають в його описі свою долю, долю своїх батьків, дідів чи просто односельців. Це гірка доля людей бездержавного народу.

Складається книжка з трьох розділів: I. Долі гребінчан під час другої світової війни; II. Післявоєнні трагедії гребінчан; III. Концентраційний табір для українців у Явожні і судилище гребінчан. Від цих назв, а особливо від назв підрозділів віє незаслуженими і невідплатними стражданнями, муками, смертю: «Мешканці с.Гребенне, вивезені в Сибір...», «Більшовицькі злочини і їх жертви в Гребенному...», «Гребінчани, які стали жертвами німецького окупаційного терору – вбиті і заарештовані», «Терор – інструмент депортаційних акцій», «Акція «Вісла» – депортація гребінчан на західні землі», «Українці, закатовані в таборі у Явожні – статистичний огляд» і т.д. Докладно скомпоновані таблиці, репродукції мап, документів, світлин, схем, архівні матеріали, свідчення і спогади учасників та свідків трагічних подій, лаконічні авторські пояснення й коментарі – все це спрямоване на розум і почуття читача, на формування в нього відповідей на запитання «чому?» і «за що?», а головне – «що робити, аби таке з українцями більше ніколи не відбувалося». Автор кожною сторінкою б'є у дзвони пам'яті, руйнуючи наше національне безпам'ятство і прищеплені насильниками-окупантами історичні стереотипи, через які багатьом українцям чужа кривда видається мишишою від своєї правди. За це маємо бути п. Михайлові Козакові велико вдячні.

Вартими уваги читача є ще два багатозначні факти: книжка видана коштом автора, а «Передмова» до неї складається з двох статей, написаних відомими вченими – докторами історичних наук: львів'янином Богданом Якимовичем («Мартиролог українського села Равщини») та киянином Анатолієм Русначенком («Слово про книжку»).

Р.-В.

Омелян ВИШНЕВСЬКИЙ. НА РОЗДОРІЖЖЯХ МИНУЛОГО (Спогади на схилі літ – від першої особи). – Дрогобич, 2011. – 122 с.

Автор видання – кандидат педагогічних наук, професор Дрогобицького педагогічного університету ім. Івана Франка. Йому належать понад 160 журнальних та книжкових публікацій з методики викладання англійської мови, теорії навчання та виховання, зокрема, «Українська освіта на шляху реформ» (2005), «Український виховний ідеал і національний характер» (2010) й ін. Публікувався він і на сторінках «ЛБ». «На роздоріжжях минулого» – це розповідь про непростий життєвий шлях галицького українця від босоногого дитинства в бойківському селі Ясеновець на Рожнятівщині до університетської кафедри. На цьому шляху доводилося відчути владу «злої мачухи Польщі», потім отримати

«уроки фашизму», а пізніше «уроки комунізму», перебути «перших і других совітів», їхні облави і «червону мітлу», коляду 1946-го, голод, бути відрахованим із аспірантури і т.д. – шлях, добре знайомий більшості високоосвічених галичан, які не надто запопадливо служили чужим режимам, не продавалися їм самі і не продавали інших. Вартість цієї невеликої, але добре скомпонованої і вправно написаної книжки полягає ще в одному, що впливає з її жанру – «історико-краєзнавче видання». Нинішній постсовєтський і глобалізований читач може в доступній формі дізнатися, яким у минулому було сімейне і культурне життя селян-бойків, як виглядало їхнє житло, одяг, харчування, як виробляли полотно, прали білизну і т. ін. У книжці вміщено цікавий ілюстративний матеріал: репродукції мап, світлин, рисунків знаменитого Володимира Шагали. Коротко, і тут професор залишається педагогом-просвітянином, який пише книжки не для задоволення свого самолюбства, а для суспільної користі.

Р.В.

БОЙКІВЩИНА В УКРАЇНІ І СВІТІ: ХРОНІКА

Старосамбірщина, перша половина грудня 2010 р. Віддбувся І-ий Всеукраїнський пленер «Старосамбірщина – край історичних пам'яток та мальовничої природи». В акції, ініційованій Юрієм Копачем (Трускавець), узяти участь художники з Києва, Львова, Одеси, Чернівців та ін. міст. Протягом двох тижнів мистці вишукували об'єкти й сюжети для своїх картин та зображали їх на полотні. Вони, зокрема знаний читачам «ЛБ» Левко Микитич (Дрогобич), поповнили свій творчий доробок, а краєзнавчий музей Старого Самбора збагатився кільканадцятьма подарованими йому картинами. Пленер був підтриманий місцевою владою (голова районної ради В.Горбовий, голова райдержадміністрації В.Цегенько) та власницею готелю В.Нанівською.

Київ, 18 січня 2011 р. Часопис «Нація і держава» опублікував статтю Я.Клепуца «Легендарний герой Карпат» про визначного борця за українську ідею Костя Цмоця з Синевідська Вижнього (по-совєтськи – Верхнього Синьовидного) на Сколівщині. Він був відрахований зі Стрийської гімназії і засуджений на 5 років Берези Картузької. Втікши з в'язниці, провадив підпільну боротьбу з німецькими, а потім московськими зайдами. Двічі виривався з тюрем у Стрию і Дрогобичі. Родину Костя вивезли в Сибір, старший брат о.Володимир отримав 25 років каторги, молодший 1947 р. загинув у с.Угольна на Стрийщині. Під час німецької окупації К.Цмоць – «Модест» виконував завдання Головного Проводу ОУН як член рефертури Служби безпеки. 1942 р. блискуче звільнив з німецької катівні Дмитра Грицаця – «Перебийноса» та Ярослава Старуха – «Стяга», 1943 р. – Олексу Гасина – «Лицаря». Загинув герой України 1944 р. у нерівному бою разом із членом УГВР Йосипом Позичанюком, командиром Народної самооборони Дрогобицької області Богданом Вільшинським та ін. у Юшківцях на Жидачівщині, де їм цьогоріч споруджується пам'ятник. Пам'ятник легендарному борцеві за

Україну мав би стояти й у високопатріотичному Синевідському Вижньому – при дорозі, що провадить із Києва до Цетральної і Західної Європи.

Самбір, 17 лютого 2011 р. У Самбірському державному педагогічному коледжі відбулася міжнародна наукова конференція «Література Галицького Підгір'я кінця XIX – початку XX століття і процес національного відродження (з нагоди 140-их роковин народження Івана Филипчача)». Співорганізаторами заходу, крім Самбірського педколеджу, були Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка та Науково-ідеологічний центр ім. Дмитра Донцова (Дрогобич). Зі вступним словом виступив директор коледжу кандидат економічних наук Володимир Вантух, учасників конференції привітали голова м. Самбора Тарас Копиляк та колишня директорка коледжу Галина Мацковська. На пленарному і секційних засіданнях було виголошено 24 доповіді та повідомлення, задалегідь опубліковані окремим збірником. Цією небуденною подією у Самборі розпочався «Рік Івана Филипчача», присвячений 140-им уродинам цього визначного педагога, письменника, науковця, громадсько-культурного діяча, знищеного московсько-більшовицькою владою на сибірській каторзі.

Голинь на Калушині, лютий – березень 2011 р. Круглий стіл «Богдан Стебельський: педагог, художник, науковець, людина», присвячений 100-річчю від дня народження цієї визначної людини, відбувся у Голинській ЗОШ I-III ступенів. У заході взяли участь члени наукового гуртка «Літературознавець», районної літстудії «Провесінь», «Молодої Провітти» села, вчителі та учні школи, працівники бібліотеки.

Назар Відливаний, Василина Гнатишин, Павло Ляхович, Валентина Відливана, Вікторія Коник висвітлили основні етапи життя та діяльності Б. Стебельського. Надія Яцук ознайомила зі спогадами Аріядні Шум, дружини Б.Стебельського, і прочитала її вірш «Голинь» із циклу «Богданові» («Голосіння»). Заслужений учитель України Оксана Тебешевська зробила аналіз науково-творчої спадщини ювіляра, продемонструвала репродукції його картин, детально зупинилася на змісті праці «Про ілюстрацію дитячої книжки». Бібліотекар Іванна Яцук подала огляд літератури про Б. Стебельського, ознайомила з матеріалами виставки «Славний ювілей Богдана Стебельського», розповіла про добірку патріотичної літератури (95 примірників), яку минулого року подарував школі син Богдана Ігор. Члени наукового гуртка вибрати теми для дослідницьких робіт про творчий доробок Богдана Стебельського.

*(Повідомив Ростислав Голинський,
член «Молодої Провітти»).*

Яблунька на Богородчанщині, березень 2011 р. Естафету святкувань 200-річчя Антона Могильницького від Калушини перейняла Богородчанщина. Упродовж тижня у Яблуньці, де похований цей священик і поет, тривали різноманітні заходи: тематична лінійка «Антін Могильницький – поет, церковник і громадський діяч», конкурс декламування його віршів, екскурсія до Скиту Манявського. Завдяки голові сільради Тетяні Сульжик на надмогильній плиті поновлено напис, при вході на цвинтар встановлено вказівник із відомостями про поховання А. Мо-

гильницького. 15 березня відбулася панахида на могилі поета, яку відправив о. Василь Керманчук.

Того ж дня в актовій залі Яблунської школи відбувся творчий вечір, на якому виступили учні та вчителі, художні колективи з Богородчан. Пісні, вірші А.Могильницького, інсценізації, розповіді про життєві стежки будителя українського духу наблизили до присутніх образ людини, яка вболівала за долю України, рідну мову.

Про це говорили заступник начальника управління культури Івано-Франківської ОДА Василь Тимків (провів паралель «А. Могильницький – І. Вагилевич»), голова обласної Організації письменників Євген Баран (підкреслив, що А.Могильницький не зрікався своїх ідеалів, показав присутнім сигнальний примірник творів поета, що невдовзі вийде друком); письменники Василь Бабій (давно досліджує долю цієї неординарної людини); Оксана Тебешевська (розповіла про святкування ювілею А. Могильницького на Калушині, подарувала школі бібліотечку художніх та документальних книжок), краєзнавець Микола Когут та скульптор Ігор Семак (висловилися за зміцнення творчих зв'язків між Богородчанщиною і Калущиною).

Калуш, 30 березня 2011 р. У центральній районній бібліотеці з ініціативи ВО «Свобода» відбувся «круглий стіл» «Дмитро Донцов і сучасність». Ігор Сметанський у доповіді про життя та діяльність цього визначного мислителя ХХ сторіччя розповів про його світоглядну еволюцію і найважливіші праці, присвячені українській ідеї: «Історія розвитку української державницької ідеї», «Націоналізм», «Дух нашої давнини» й ін. Аналіз праці «Націоналізм» у проєкції на сучасність зробив депутат обласної ради Василь Попович, підкресливши, що Донцов розробив основи українського націоналізму, які стали обґрунтуванням діяльності ОУН, обстоював ідею державної незалежності України, виступав проти російського імперіялізму в усіх його проявах, застерігав від орієнтації на Москву будь-якого політичного забарвлення. Літературно-критичні статті Д. Донцова, присвячені Тарасові Шевченкові, Лесі Українці, Василеві Стефаникові, Олені Телізі охарактеризувала Заслужена вчителька України Оксана Тебешевська, акцентувавши увагу на тому, що есеїст вимагав від літератури виховувати «сильну й відпорну на всякі чужі впливи душу нації», людину, яка обстоює свою волю і славу своєї землі. Огляд літератури про Д.Донцова зробила бібліотекар Калуської ЦРБ Наталія Романчук.

В обговоренні доповідей узяли участь: член ради Калуської районної «Свободи» Петро Цюпа, заступник голови Калуського товариства «Меморіял» Богдан Мушкевич, голова Калуської організації Всеукраїнського об'єднання ветеранів Степан Мисевич.

Учасники «круглого столу» були однозгідні щодо актуальності праць Донцова, їх значення для обстоювання наших духовних вартостей, збереження незалежності і розбудови Української держави.

Київ, 11 квітня 2011 р. У Центральному будинку Збройних сил України на завершення III-го Міжнародного проєкту «Україна й українці – цвіт нації, гордість країни» голову ВГТ «Бойківщина XXI століття» п.Петра Косачевича (м.Турка) за патріотизм і бездоганне служіння

Україні нагородили нагрудною зіркою «Патріот України» та дипломом за підписом голови оргкомітету цього проєкту – радника Президента В.Пустовойтенка. Прізвище П.Косачевича також занесено до Книги Пошани «Україна й українці – цвіт нації, гордість країни», де про його життєву дорогу і творчу діяльність вміщено дві сторінки тексту українською й англійською мовами. Це не перші нагороди П.Косачевича. 2009 р. він отримав нагрудну медаль і Почесну грамоту Верховної Ради України та диплом Міністерства культури і туризму за участь у програмі «Національний Олімп України», а в книзі «Україна фестивална» вміщено його фотопортрет та статтю «Бойківська ватра» про кероване ним Товариство.

Дрогобич, 27 – 28 квітня 2011 р. У місті з дводенним візитом перебували голова Української громади Республіки Хорватія Іван Семенок (м.Вуковар) та організатор літніх шкіл українознавства у цій країні Михайло Семенок (м. Славонскі Брод). Домовилися з міською владою про 2-тижневе перебування у серпні ц. р. 50 школярів та 7 педагогів у дитячому санаторії «Конвалія» в урочищі Пом'ярки коло Трускавця. Діти поглиблюватимуть знання української мови, вивчатимуть бойківські танці, писанкарство, вишивання тощо, відвідають Дрогобич, Трускавець, Львів, Нагуєвичі. У зустрічі з хорватською делегацією взяв участь голова всеукраїнського «Бойківського етнологічного товариства» Любомир Сікора.

Львів, квітень 2011. У видавництві «Камула» вийшов у двох томах 7-ий з черги вісник «З вершин і низин» із творами учасників XIV-го Конкурсу ім. Мирона Утриска. Конкурс відбувся 30 серпня 2010 р. 488-сторінковий 1-ий том складається з розділів: «Організаційні матеріали», «Сторінки історії», «Шляхом боротьби і страждань», «Визначні постаті краю», «Шлях до духовності», «Виховати націю», «Наш край – Бойківщина». 2-ий том (408 сторінок), крім офіційного, містить розділи: «Поєзія», «Проза», «Гумор і сатира», «Твори для дітей», «Пісні». У обидвох томах є численні кольорові світлини зустрічей на II-му Конгресі бойків, засідання журі та презентації XIV-го Конкурсу ім. Мирона Утриска.

Дрогобич – Трускавець, 11 – 12 травня 2011 р. Відбулася Міжнародна наукова конференція «Етногенеза хорватів і України», організована «Бойківським етнологічним товариством» (Україна), кафедрою української мови і літератури та відділом етнології філософського факультету Загребського університету (Хорватія). З доповідями виступили вчені з Хорватії: Євген Пашенко, Горан Шантек, Томо Віншак, Сузана Мар'янич, Здравка Злоді та ін. (всі Загреб), з України: акад. Степан Павлюк, професори Михайло Кріль, Ярослав Тарас (усі Львів), професори Микола Зимомря, Леонід Тимошенко, Петро Іванишин, доктори Олег Баган, Володимир Галик, мгр. о. Іван Гавань (всі Дрогобич), професори Віктор Ідзьо (Москва), Микола Нагірний (Нововолинськ) та ін. Матеріали конференції будуть видані окремим двомовним збірником. Науковці домовилися про дальшу співпрацю.

Автором ідеї конференції та її головним організатором був голова «Бойківського етнологічного товариства» Любомир Сікора. Значну допомогу у проведенні цього небуденного наукового заходу надала міська влада Дрогобича і Трускавця. Редакції «ЛБ» приємно повідомити, що з

17 учасників цієї конференції від України 9 публікували свої праці на сторінках нашого журналу.

Русів на Снятинщині, 15 травня 2011 р. Відбулися урочистості з нагоди вручення Літературної премії імені Василя Стефаника Івано-Франківської організації Національної спілки письменників України. Серед лавреатів – поет, перекладач, літературознавець, автор «ЛБ» Василь Ганущак.

Нагуєвичі, 25 червня 2011 р. Завершився тижневий пленер художників, присвячений 155-им роковинам народження Івана Франка. У рідному селі письменника творили майстри пензля Я.Данилів, Л.Микитич, О.Сікора (Дрогобич), О.Давиденко, Л.Давиденко (Львів), А.Козаченко, В.Казаневський (Київ), В.Кабаченко (Одеса), П.Ряска (Ужгород), Ю.Копчак, Р.Городиський (Трускавець). Кожний художник подарував нагуєвицькому музеєві Івана Франка одну свою картину.

Читачам «ЛБ» знайомі учасники пленеру Олесь Сікора і Левко Микитич за їхньою графікою на першій сторінці обкладинок кількох чисел журналу.

Турка, 26 червня 2011 р. Відбулися святкування Дня міста, приурочені до 580-річчя першої письмової згадки про Турку. Мешканці і гості міста оглянули виставку світлин «Барви минулих літ», побували на концерті симфонічного оркестру (керівник Юрій Бервецький) оперної студії Львівської музичної академії ім. Миколи Лисенка, послушали солістів – вихідців з Турківщини Миколу Корнютяка та Назара Тацишина, які співали в супроводі цього оркестру, виступи вокально-інструментального ансамблю «Горяни», артиста Володимира Коциловського та гурту «Львівський воаж».

Сприня на Самбірщині, 10 липня 2011 р. У лісі, на території спортивно-туристичного оздоровчого комплексу ім. Президента УГВР Кирила Осьмака, відбулося урочисте відзначення 67-их роковин створення підпільного парламенту воюючої України. Прибули делегації з Самбора, Львова, інших міст і сіл України, гості з діаспори, члени Всеукраїнського братства ОУН-УПА, Спілки політв'язнів, Пласту, депутати Верховної Ради й ін. Як і кожного року, на урочистості приїхала з Києва донька К.Осьмака – Наталія Осьмак. Відбулося відкриття пам'ятного знака Великого Збору УГВР, панахида, пластова присяга, віче-концерт та ін.

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

Вельмишановний пане Ярославе Радевич-Винницький!

Ваш матеріал «Голодомор 1946 – 1947 рр.: молдаване на Бойківщині», надісланий 2 березня 2005 р. (з описом подій, як переживали повоєнний голод молдаване у с. Корчин серед бойків, як привітно їх зустрічали Ваші земляки, як допомагали голодуючим молдаванам, чим могли), увійшов у підготовлений мною для друку збірник, присвячений темі радянського (1946-1947 рр.) голоду на території України. Обсяг рукопису збірника – 2100 сторінок комп'ютерного набору.

У збірнику – понад 1300 свідчень-спогадів. Усні та письмові спогади-розповіді надіслані очевидцями голоду, які пережили війну, німецьку

окупацію, тяжкі часи 1941-1950 рр., записані членами Асоціації дослідників голодоморів в Україні, науковцями, студентами і викладачами вишів, вчителями, школярами, громадянами з усіх регіонів України. Спогади записувались упродовж 1989-2008 рр. У 2006-2010 рр. портфель збірника було доповнено інтернет-свідченнями.

Особливий інтерес у читача мають виклимати розповіді «західняків», людей, які, на відміну від «східняків», менше постраждали від голоду, але теж зазнали розкуркулення і репресій, внаслідок чого десятки тисяч людей було вивезено до Сибіру, посаджено до в'язниць. Були свідками того, як радянська влада колонізувала населення, заганяла в колгоспне кріпацтво, влаштовувала облави на залишену у 1943-1944 рр. польовими військкоматами молодь, мобілізуючи її до училищ ФЗН і для виснажливої праці з відновлення об'єктів «народного господарства СРСР» (шахт Донбасу, в першу чергу). Обкладала місцеве населення непосильними «здачами» зерна, м'яса, молока, яєць, фруктів, змушувала підписуватися на облгазії, ін.

Зараз шукаю можливості видання цього збірника. Асоціація дослідників голодоморів в Україні, членом Ради якої я є, – це громадсько-просвітницька організація, що зовсім не має ніякого фінансування від держави. Більш ніж два десятки друкованих видань, що були підготовлені мною упродовж 1992-2009 рр., видані винятково за рахунок спонсорів. <...>.

З глибокою повагою Олександра Веселова

Високоповажний і дорогий Пане Ярославе!

Тільки що одержав на пошті «Літопис Бойківщини», № 2/2010. Спасибі за надрукування в ньому і моїх матеріалів. Тепер назбиралось у мене вже декілька журналів, у яких є й мої матеріали. Може, колись удасться зібрати їх і опублікувати окремою книжкою.

Посилаю Вам одну з недавню виїшлих у світ моїх книжок. Це вже 80-та книжка. Закарпатський Інститут післядипломної педагогічної освіти прийняв постанову про вивчення творчості Василя Пагири на уроках української мови і літератури в загальноосвітніх школах області. І цей збірничок «Голос із-за ґрат» – третя книжечка з вивчення моєї творчості. Матеріали цієї книжечки написані в концтаборах Данії і тепер зберігаються в Києві у музеї Великої Вітчизняної війни, а в копіях я подав децю в цій книжці.

Як-не-як 1 січня 2011 р. мені виповниться 88. Тому і здоров'я часто підводить. Не міг я поїхати в Самбір на конференцію «Письменників Бойківщини», куди мене запрошували і звідки надіслали мені Диплом учасника Другого літературного конкурсу ім. Івана Франка за книжну «Відлуння минулого і сучасного», хоч я там і не був.

Посилаю Вам невеличку рецензію на книжку «Голос із-за ґрат» та спогад Василя Гребі про літоб'єднання «Полум'я», яке я очолював 10 літ. Використайте в черговому номері журналу.

Чекаю на прихід нового літа, може, тоді і зустрінемось особисто, а не листовно. Бо зима не час для поїздок. Передавайте моє вітання Любомиру Сікорі, Миколі Зимомрі. Думаю, що й вони не забули мене. Щасливого Нового року і веселих Різдвяних свят!

Мукачєво, 10 грудня 2010 р.

Василь Пагира

СУМНА СТОРІНКА

Ігор Петречко передчасно відійшов у Вічність 17 лютого 2011 р. в Івано-Франківську. Народився 1941 р. в с. Воютичі на Самбірщині в патріотичній сім'ї. Батько Його загинув 1943 р. від німецької кулі, залишивши вдовою дружину з малими дітьми – Ігорем і Юліаном. Батьків брат Юліан, член Державного правління, закатований у Львові 1942 р.

Ігор закінчив Воютицьку школу й Одеський електротехнічний інститут. Пройшов шлях від техника-електрика до заступника начальника Івано-Франківського облуправління «Укртелеком». Був одним із засновників Івано-Франківського обласного товариства «Бойківщина», головою Івано-Франківської міської організації цього Товариства. Впродовж майже 10 років працював над вивченням історії Бойківського краю, життя вірних синів і доньок України. Був меценатом та активним учасником відновлення і збереження бойківських традицій. У Його особі Товариство й бойківська громада втратили великого патріота, завжди готового до праці для українського народу та його майбутнього. Покійний залишив у смутку дружину, двох доньок і сина.

Царство Йому небесне і Вічна пам'ять!

Івано-Франківське Товариство «Бойківщина»

Товариство «БОЙКІВЩИНА у Філядельфії ділиться сумною звісткою зі своїми членами та українською громадою, що 7 липня 2011 р. у Лорейні, Огайо, на 96-му році життя з волі Всевишнього відійшла у вічність св. п. **Галина (Олена) Утриско** з дому **Кульчицька**, нар. 15 січня 1915 р. в Борині Турківського району на Львівщині. Вдова св. п. Мирона Утриска.

Залишені у смутку: брат Володимир Кульчицький з дружиною Марією; сестрінка Олена з мужем Андрієм, сестрінок Мирослав і дальша родина в Україні, Польщі і Канаді. Вічна їй пам'ять!

Управа Товариства «Бойківщина»

Глибоко сумуємо з приводу відходу в засвіти діяльної патріотки України і Бойківського краю, члена редколегії журналу «Літопис Бойківщини», його активної авторки, пропагаторки та розповсюджувачки Галини Утриско і висловлюємо щире співчуття рідним та близьким Покійної. Плоди Її праці зостануться в анналах історії Бойківщини, а Її життя та діяльність довго служитимуть взірцем для наслідування. Тільки ті після своєї смерті залишаються жити в пам'яті людей, хто ревно працював в ім'я інших – своїх ближніх, своїх краян, своєї нації. До такої когорти належала св. п. Галина Утриско. Вічна їй пам'ять!

Редакція і редколегія «Літопису Бойківщини»

СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ ГАЛИНИ (ОЛЕНИ) УТРИСКО

7 липня ц. р. ми отримали сумну звістку: відійшла у Вічність дорога нам людина Галина Утриско. Народилася п. Галина в с. Бориня на Бойківщині в сім'ї Флоріяна і Ольги (з родини Саваринів) Кульчицьких. Батько працю-

вав у скарбовому уряді Турківського магістрату, і сім'я з часом оселилася в Турці, де п. Галина навчалася в гімназії. Закінчивши її як найкраща учениця, вступила на правничий факультет Львівського університету. В час навчання в сім'ї сталися непередбачені обставини. Польський уряд практикував виселення свідомої української інтелігенції за межі Галичини. Ф.Кульчицького перевели на працю в скарбовому уряді в білоруське містечко. Силою обставин туди переїхала вся родина, і молодші діти мусили навчатися в польській школі. Закінчивши правничі студії з дипломом магістра права, п. Галина приїхала до

батьків і влаштувалася на роботу в містечку Новогрудка.

З приходом советів 1939 р. родина повернулася до Турки. Загрожена вивезенням у Сибір, змушена була шукати вихід із небезпечної ситуації. На щастя, якое минулося. Прийшли інші окупанти. За німців батько очолив скарбовий уряд у Турці.

У цей час у Турці працював магістр права Мирон Утриско. Молоді люди познайомилися і в 1941 р. одружилися. Та тішитися подружнім життям не довелося. Червона орда сунула на захід. Знаючи поведінку перших советів, їхнє злочинне винищення свідомого й політично активного українства, особливо під час відступу перед німцями, сім'я Утрисків була змушена покинути отчий дім, свою Батьківщину, для якої плідно працювала на ниві національно-патріотичного виховання бойків Турківщини.

Доля занесла їх спочатку до Німеччини, де в м. Глінде п. М. Утриско отримав працю. Але сім'я тут довго не затрималася, бо місто окупували більшовики. Довелося втікати до американської зони.

Оскільки більшовицькі спецзагони буквально полювали за людьми і відправляли на т. зв. «родіну», панству Урисків довелося знову шукати вихід. З великими труднощами пішки добралися до Пассау, а звідти до Регенсбурга у табір переміщених осіб (ДП). У таборі українці перебували в одній із казарм німецької армії разом із поляками, білорусами, литовцями. Тут українська інтелігенція дуже активно взялася за культурно-освітню працю, особливо багато часу приділялося навчанню та вихованню молоді. Було відкрито гімназію, організовано спортивні секції. Пані Галина як пластунка ще з Турки брала участь в організації і діяльності літніх пластових таборів.

1947 р. в Міттенвальді відбувся з'їзд усіх скаутських об'єднань таборів. У ньому взяли участь кілька тисяч скаутів різних національностей. Одним із найкращих пластових з'єднань було українське, вишколене родиною Утрисків.

Через деякий час Утриски переїхали до Амбергу, де п. Мирон отримав працю урядовця ІРО й одночасно був заангажований в американській допомоговій організації УМСА. Позаяк перспективи на дальше проживання в Німеччині не було, родина Утрисків 1950 р. виїхала до Америки й оселилася в Філядельфії. Тут обоє молодих людей, повних енергії і завзяття, прилучилися до суспільної роботи: п. Мирон – у То-

варистві «Провидіння», а п. Галина – в Союзі українок та як виховник у Пласті. Ця нерозривна родина жила одним патріотичним духом посвяти українській справі на чужині. Обоє Утрисків любили подорожувати – відвідали всі великі держави Західної Європи, побували в африканській державі Алжир. Подорожі збагачували знання і сприяли ще більшій праці на культурно-патріотичній ниві української еміграції. Пані Галина допомагала чоловікові в організації нарад краян з різних районів Бойківщини, що дало змогу створити «Об'єднаний комітет Західної Бойківщини».

З часом 1976 р. було проведено історичний I-ий з'їзд бойківських комітетів, на якому засновано Товариство «Бойківщина». На наступних IV-му (1979) і V-му (1983) з'їздах Г.Утриско обиралася членом Проводу Товариства.

З участю й допомогою п.Галини 16 жовтня 1977 р. проведено ювілейну зустріч у Філядельфії з нагоди 10-ліття діяльності Товариства «Бойківщина». Пані Галина брала участь у презентації Товариства «Бойківщина» на ювілейних Патріярших святкуваннях кардинала Йосипа Сліпого в Римі, які відбулися 19 – 24 вересня 1979 р. По смерті 1988 р. Голови Головної Управи «Бойківщини» магістра Мирона Утриска спостерігався деякий занепад діяльності Товариства. Особливо це позначилося на видавництві «Літопису Бойківщини». Але, завдяки п. Галині Утриско, яка взяла на себе обов'язок адміністратора та співредактора журналу, раз на рік «Літопис» виходив, використовуючи матеріали, залишені М.Утриском.

Потрібно було поновити роботу Товариства, обрати нову Управу. Для цього силами активних членів Товариства: Мирона Баранецького, Галини Утриско та Методія Борецького, – було скликано загальні збори, на яких обрано новий склад Управи на чолі з Теодором Цариком.

Слід відзначити велику жертвовність панства Утрисків. Так, для потреб Товариства «Софія» вони пожертвували 81 тис. амер. доларів, на іконостас церкви Св. Миколая на 24-ій вулиці у Філядельфії – 40 тис. доларів.

Пані Утриско завжди переживала за долю України. Старалася чим могла допомогти родині в Україні, допомагала разом із братом Володимиром небожам у здобутті вищої освіти. Два роки тому п. Галина зробила т. зв. «Княжий дар», офіруючи через ЗУДАК 10 тис. доларів на взуття для сиротинців та дітей шкіл-інтернатів. Це взуття ЗУДАК закупив в Америці за низькою ціною і вислав контейнером в Україну. Частина взуття призначена дітям-сиротам і дітям школи-інтернату в Турці, про яку п. Галина завжди пам'ятала.

Галина Утриско була постійним членом редколегії «Літопису Бойківщини» і регулярно надсилала свої матеріали для публікації. Коли в Турці з ініціативи п. Віри Бончук 1996 р. було почато проведення історико-етнографічних конкурсів ім. Мирона Утриска, п. Галина стала постійним спонсором його проведення, допомагаючи фінансово.

Проживала п.Галина у власному домі в Філядельфії. Цей будинок служив і місцем для Управи, і бібліотекою, і архівом Товариства.

Наприкінці 2010 р. стан здоров'я п. Галини дуже погіршився, і вона переїхала до брата Володимира Кульчицького, який разом із дружиною

Марією мешкає в містечку Лорайн стейту Огайо. Там через різні фізичні недуги і похилий вік перестало битися її серце.

Як постійна й активна парафіянка церкви Св. Миколая у Філядельфії Вона бажала провести її в останню земну дорогу з цього храму і поховати на вічний спочинок поруч із мужем Мироном Утриском на Українському цвинтарі. Волю Покійної виконали брат Володимир з дружиною Марією. Прах було перевезено зі стейту Огайо до церкви Св. Миколая у Філядельфії. Заупокійну службу відправив о. Мирон Миронюк. Після літургії і панахиди та короткого прощального слова п. Анни Забродської від 10-го відділу Союзу Українок Америки та Ярослава Геврича від Товариства «Бойківщина» прах Покійної відвезено на Український цвинтар для вічного спокою поруч із мужем Мироном.

А нам залишається берегти завжди вічну пам'ять про цю українську патріотку та велику трудівницю для блага української громади.

Вічна їй пам'ять!

Ярослав Геврич

Тимко Бутрей після тривалої важкої хвороби закінчив своє земне життя 22 липня 2011 р. Народився в с. Боберка на Турківщині 10 березня 1924 р. Від 8-ми років ріс круглим сиротою. «Коли був малим і пас корови у родині своєї тітки, то не мав права сісти з усіма за стіл, хіба в куті на лаві...». До 17 літ жив на Бойківщині. Так любив цей край, що далеко на чужині не забував ні мови, ні звичаїв. В його сім'ї росли син Тарас і донька Тетяна, онуки теж мають українські імена: Тарас, Никола, Чайка, правнучка – Килина. Дуже любив свою родину, піклувався, щоб його діти й онуки мали добру освіту, якої не мав можливості здобути сам.

Важка праця в Німеччині, куди був вивезений 1942 р., далі – не легша робота в Англії, куди його закинула доля 1947 р. Здібний до навчання, Тимко опанував на розмовному рівні 10 мов, що послужило йому в дальшому житті. Одружився в Англії з валлійкою Шілою, яка до кінця його днів була йому опорою і підтримкою.

До ЗСА виїхав 1954 р. Після декількох переїздів поселився у Бервіку, стейт Пенсильванія. Тут мав невеликий ресторан, а, коли досяг пенсійного віку, жив із дружиною у власному будинку на зароблені кошти. Радо приймав гостей з України, вивішуючи тоді на своєму будинку український національний прапор.

У своєму окрузі був поважаною, авторитетною людиною. Працював на громадських засадах у багатьох українських організаціях, зокрема, очолював округу Українського Народного Союзу, Товариства «Бойківщина». З безмежною радістю сприйняв проголошення державної незалежності України. Неодноразово відвідував рідний край, допомагав школі с. Боберка, школі-інтернатові та Музеєві «Бойківщина» у Турці. Ті, хто знав його, пам'ятатимуть життєрадісний характер Тимка Бутрея. Називав себе «бойком Тимком». До кінця свого 87-річного життя цікавився Україною, переживав за неї. Похований бойко Тимко Бутрей у м. Бервік. Вічна йому Пам'ять!

Віра Бончук

ПРЕСОВИЙ ФОНД
(до 21 червня 2011 р.)

- 100 ам. дол. – **Геврич Ярослав**
80 ф. стерл. – **Гринаш Ніна**
79 ам. дол. – **Фолтин Оксана**
68 – **Онуферко Люба**
57 – **Завадович Ліда**
50 – **Чижович Ігор**
45 – **Стахур Роман**
40 – **Сілецька Люба**
35 – **Качай Ольга**
30 – **Рузилович Микола**
29 – **Волосянський Мирослав**
28 – **Кулинич Мирослав**
27 – **Гайдич Микола**
24 – **Камінська Марія**
23 – **Шеремета Любомира**
20 – **Сороковський Андрій, Головчак Олена**
19 – **Кавка Володимира**
18 – **Федун Ярослав**
17 – **Павлишин Ігор**
15 – **Шашкевич Софія**
14 – **Крупська Наталія, Ганас Христина**
13 – **Турчин Марта**
11 – **Царик Теодор**
10 – **Іжак-Хомин Христина, Кульчицька Анна, Костелина Лука**
9 – **Семанишин Марія**
8 – **Рабій Богдан, Ковалиско Марія**
6 – **Кебало Марта, Лесик-Клим Віра, Керницька Ліда**
4 – **Бистрян Василь, Федак Дарія, Кіцюк Марія**
2 – **Штубен Франк**

*Пресовий фонд підготувала п. Люба Онуферко.
26 липня 2011 р.*

Редакція «Літопису Бойківщини» щиро дякує добродичням за фінансову підтримку журналу. Хай Господь сторицею винагородить їх за їхню щедрість!

НАШІ АВТОРИ

Берложецький Ярослав – лікар, м.Кобрин, Берестейщина

Бончук Віра – бібліотекар, голова оргкомітету Конкурсу ім. Мирона Утриска, м. Турка

Веселова Олександра – кандидат історичних наук, член Ради Асоціації дослідників голодоморів в Україні, м.Київ

Галик Володимир – кандидат історичних наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, м. Дрогобич.

Галів Микола – кандидат історичних наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, м. Дрогобич.

Геврич Ярослав – доктор медицини, Голова Товариства «Бойківщина» в ЗСА.

Грабовський Володимир – музикознавець, викладач Дрогобицького музичного училища ім. Василя Барвінського, м.Дрогобич.

Дибко-Филипчук Ірина – письменниця, перекладачка, членкиня Міжнародного ПЕН-клубу, м. Потомак, ЗСА.

Ільницький Василь – кандидат історичних наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, м. Дрогобич

Ковальська Г. С. – викладач Стрийської музичної школи ім. О.Нижанківського, м. Стрий.

Крізь Михайло – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Центральної та Східної Європи Львівського національного університету ім. Івана Франка, м. Львів

Кузьмин Марія – вчителька, м. Старий Самбір

Купчак Галина – вчителька української мови і літератури Яблунської школи I – III ступенів на Богородчанщині.

Лазорак Богдан – аспірант кафедри давньої історії України педуніверситету ім. Івана Франка, м.Дрогобич.

Лазорак Тетяна – магістр, викладач німецької мови педуніверситету ім. Івана Франка, м.Дрогобич

Молчко Уляна – доцент музично-педагогічного факультету Дрогобицького педуніверситету ім. Івана Франка, м.Стрий

Пагіря Василь – письменник, Почесний громадянин м. Мукачєва

Плахотнюк Микола – колишній дисидент, директор Музею шістдесятництва, м. Київ

Пушій Оксана – магістрантка Національного університету “Львівська Політехніка”, м.Львів.

Радевич-Винницька Лідія – ст. викладач педуніверситету ім. Івана Франка, м. Дрогобич

Рудавська-Вовк Любов – лікар, голова ВО «Письменники Бойківщини», м. Самбір

Смуток Ігор – кандидат історичних наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, м. Дрогобич.

Тєбєшевська Оксана – Заслужена вчителька України, письменниця, с. Голинь на Калушині.

Шалкітєне Ірина – член Спілки журналістів України, м. Івано-Франківськ